

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Žánr politické talk show jako forma konstrukce „režimu
pravdy“ v autoritářské společnosti**

Diplomová práce

Autor práce: Maiia Semenova

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: PhDr. Irena Reifová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 6. 1. 2020

Maiia Semenova

Bibliografický záznam

SEMENOVA, Maiia. *Žánr politické talk show jako forma konstrukce „režimu pravdy“ v autoritářské společnosti*. Praha, 2020. 97 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Irena Reifová, Ph.D.

Rozsah práce: 281 652 znaků

Anotace

V této diplomové práci se věnuji studiu významotvorných diskurzních praktik médií v postmoderní době. Současné společenské proměny ovlivněné znejištěním kategoriální jistoty moderního způsobu uchopování světa vyvolávají nevyhnutelně otázky ohledně vlivu nově vznikajících forem reprezentace reality na utváření zprostředkovaného veřejného prostoru. Zatímco vyvíjená v rámci vědeckého bádání kritická perspektiva nahlíží na zvýšení zábavní složky v komunikačním prostoru jako na selhání mediálních institucí naplnit ideál veřejné sféry, druhý proud myšlení hodnotí aktuální transformace docela optimisticky, jelikož považuje televizní formáty přesycené emocionálními projevy za emancipační prostor otevřený pro marginální hlasy ve společnosti. Právě mediální žánr talk show jako velice kontroverzní formát nezbytně přitahuje velkou pozornost v rámci nastíněné debaty. Je však vyvíjená především liberálně demokratickými společnostmi, zatímco v centru výzkumného zájmu této práce stojí analýza talk show pocházejícího z ruské společnosti založené na autoritářské tradici. Postsovětská transformace v 90. letech způsobila v této zemi ztrátu předchozích základů pro sebe-pojetí individua, vzhledem k čemuž se v této diplomové práci snažím pochopit, jak může interaktivní podstata talk show přispívat k formování nové opory v hodnotách.

Annotation

In this diploma thesis I study the meaning-making discourse practices of the media in the post-modern time. Current social transformations, influenced by the questioning of the categorical certainty of the modern way capturing the world, inevitably raise questions about the effect of emerging forms of reality's representation on the formation of mediated public space. Whereas, the critical perspective, developed in the context of scientific research, considers the enhancement of the entertainment component in communication space as a failure of media institutions to fulfill the ideal of the public sphere, the second stream of thinking evaluates current transformations quite optimistically, because it regards television formats overflowing with emotional expressions as an emancipatory space that is open to marginal voices in society. Exactly the media genre of talk shows, as a very controversial format, necessarily attracts much attention in the outlined debate. However, it is developed primarily by liberal democratic

societies, while the focus of the research is the analysis of the talk show from a Russian society based on authoritarian tradition. The post-Soviet transformation in the 1990s caused a loss of the previous foundations for the self-concept of the individual, which is why I am trying to understand in this thesis how the interactive nature of talk shows can contribute to shaping a new support in values.

Klíčová slova

Mediální konstrukce reality, diskurzivní analýza, veřejná sféra, postmoderní doba, populární kultura, talk show, kulturní občanství

Keywords

Media construction of reality, discourse analysis, public sphere, postmodernity, popular culture, talk show, cultural citizenship

Title

Political Talk Show as a construction of “regime of truth “ in authoritarian society

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Ireně Reifové, Ph.D. za obdivuhodný vztah plný pochopení a tolerance, který vůči mně neustále projevovala. Jsem jí vděčna i za cenné podněty, které mě krok za krokem směřovaly k lepšímu porozumění uspořádání světa. Mnohokrát děkuji i všem svým blízkým za jejich neocenitelnou morální a finanční podporu během celého studia.

Obsah

Základní teoretická východiska: <i>Média v kontextu společenských proměn</i>	3
1. Základní rysy postmoderní doby.....	4
1.1. Filosofický diskurz postmodernity.....	4
1.2. Postmoderní senzibilita.....	6
1.3. Otázka reprezentace reality.....	9
1.4. Postmoderní politika identity.....	10
1.5. O postmodernitě v Rusku.....	12
2. Základní představy o současném vývoji veřejné sféry.....	15
2.1. Ideál veřejné sféry.....	15
2.2. Strukturální přeměna.....	17
2.2.1. Kritika současného stavu veřejné sféry.....	19
2.3. Problematizace normativního konceptu veřejné sféry.....	22
2.3.1. Kulturní občanství.....	25
2.4. Vývoj veřejné sféry v Rusku.....	30
3. Charakteristika televizního talk show žánru.....	33
3.1. Vývoj žánru v historické perspektivě.....	33
3.2. Hlavní rysy zprostředkované konverzace v rámci talk show.....	36
3.3. Debata o roli talk show jako součástí veřejné sféry.....	38
4. Metodologická část.....	41
4.1. Definice výzkumného problému a výzkumných otázek.....	41
4.2. Výzkumná metoda.....	41
4.3. Analytický postup při analýze dat.....	42
4.4. Kritéria výběru výzkumného vzorku.....	44
5. Výsledky analýzy.....	45
5.1. Večer s Vladimírem Solovjovym.....	45
5.2. Prezidentské volby.....	47
5.2.1. Americký zásah do vnitřních záležitostí Ruska.....	47
5.2.2. Dokonalost volebního systému.....	52
5.2.3. Selhání liberální ideologie.....	58
5.3. Požár nákupního centra v sibiřském městě Kemerovo.....	60
5.3.1. Malý člověk jako viník.....	60
5.3.2. Formulace potřebných kroků pro obnovení pořádku v zemi.....	64
5.3.3. Politizace protestů.....	71
5.4. Otrava agenta Skripala.....	73
5.4.1. Neoprávněná obvinění.....	73
5.4.2. Pokus o zdůvodnění zahraničních provokací.....	78
5.4.2.1. Válečné ambice Západu.....	78
5.4.2.2. Nekompetentní druhý.....	80
5.4.2.3. Monopol na pravdu.....	83
5.5. Zvýšení věku odchodu do důchodu.....	85
5.5.1. Objektivní debata.....	86
5.5.2. Prosperující budoucnost.....	89
5.6. Vystoupení Spojených států z Dohody o raketách krátkého a středního doletu.....	93
5.6.1. Nespolehlivost západních partnerů.....	94
5.6.2. Odražení agrese nepřítele.....	96
5.6.4. Ruský liberál jako velezrádce.....	98

Závěr.....	103
Použitá literatura.....	105

Základní teoretická východiska: *Média v kontextu společenských proměn*

Ve vývoji soudobých postindustriálních společností dochází od druhé poloviny 20. století k významným kulturním změnám, které ovlivňují různorodé sféry celospolečenského života a přináší nová paradigmatu chování jedinců, způsobů jednání a myšlení. Jelikož média jsou nedílnou součástí zmíněných důležitých proměn, je pro úvod do zkoumané problematiky mediální konstrukce reality zcela nezbytné uvést povahu těchto změn. Proto v první kapitole teoretické části popíšu základní rysy současné postmoderní doby. Jelikož za postmoderní je zpravidla označovaná situace, která se vyznačuje pluralitními vztahy a důrazem na samostatnost individua v opozici k autoritářskému podřízení, zaměřím se taky na zodpovězení otázky, proč stát, který svým vývojem míří spíše k omezování společenské rozmanitosti, nemůže být vnímán odděleně od kontextu postmodernity.

V další sekci teoretické části nastíním hlavní aspekty pojmu veřejná sféra, abych porozuměla tomu, jak se v době postmodernity proměnil veřejný prostor buď liberálně demokratických společností nebo ruské společnosti, které je demokratická tradice takřka cizí. Veřejná diskuze se však podle řady autorů v současnosti vyznačuje svým disfunkčním stavem. V tomto ohledu masová média hrají významnou roli, jelikož jsou fórem, kde se odehrává veřejná debata. Média se podílejí na veřejném diskurzu, jsou základnou pro politický život, konstruují sociální identitu, sociální realitu, nastolují agendu a předvádí řadu argumentů o společenském dění, což ovlivňuje privátní diskurz a veřejné mínění. Z tohoto důvodu se budu snažit pochopit, proč média nenaplnují ideál veřejné sféry. Existuje nicméně i opačný proud myšlení, který vnímá veřejnou sféru jako potenciál pro emancipaci individua. Popíšu vzhledem k tomu hlavní argumenty oponující idealizovaným představám o veřejné sféře a uvedu koncepci kulturního občanství.

Ve vztahu k výše zmíněné problematice je také důležité popsat specifikum konkrétního populárního televizního formátu. V mém případě jde o aktuální vědecký zájem o žánr politické talk show. Aktualita spočívá hlavně v kontroverzi formátu: je to ustálená forma veřejného prostoru, anebo parodie reálné politické debaty? Proto, abychom zachytili jeho podstatu, nezbytnou složkou další kapitoly bude snaha definovat žánr, zasadit ho do historického kontextu jeho vzniku a vývoje a určit povahu jím zprostředkované komunikace.

1. Základní rysy postmoderní doby

1.1. Filosofický diskurz postmodernity

V akademické obci i mimo ni získala současná transformace označení postmoderní, kde předpona *post-* očividně naznačuje, že se jedná o jakýsi stav, který vznikl po době moderní. Do jaké míry se takto označená období navzájem vylučují nebo doplňují a s jakou mírou kritiky je tento obrat vnímán, záleží na konkrétním myšlenkovém proudu. Miloslav Petrušek nachází v těchto obdobích určitou kontinuitu, která však zahrnuje silný prvek negace. Postmodernismus je tedy vzpoura proti kategoriální jistotě moderního způsobu uchopování světa a tkví v pohrdání akademickými normami, ve zdůraznění sociální podstaty reálna a celkově zpochybňuje klasické kategorie a ideály (např. krásy, pravdy, geniality) jako historicky podmíněné a ideologicky ovlivněné (Petrušek 2007: 292-3).

Podle představy vlivného reprezentanta postmoderní filosofie Jean-François Lyotarda se kořeny současné transformace dají hledat právě v likvidaci moderního projektu, který byl založen na ideálu postupné emancipace lidstva. Tato idea byla historicky formulována v různých podobách, konkrétně v univerzálních „metanarativních příbězích“, které kvůli své konsenzuální totalitě a zaměřenosti na budoucí osvobození individua legitimizují určité společenské praktiky, způsoby myšlení a světonázory (Lyotard 1993: 29). Univerzální svobodu se v tomto ohledu snažil zajistit například křesťanský příběh spasení člověka díky lásce, osvícenský příběh osvobození z nevědomosti a despotismu pomocí rozumu, víry v pokrok a v sílu vědění, či spekulativní příběh Ducha realizujícího a usilujícího o univerzální, holistickou pravdu skrze dialektické poznání. Liberální příběh sliboval zbavit lidstvo chudoby pokrokem kapitalistického průmyslu a techniky. A nakonec je to i marxistický příběh, jenž vyhlašoval překonání odcizení člověka v práci cestou revoluce (ibid., 29, 34).

Nicméně projekt vybudování společností založených na ideálech humanismu ztroskotat hlavně kvůli světovým válkám a teroru 20. století, jejichž umožnění nelze žádným způsobem rozumově zdůvodnit. M. Petrušek označuje rozhodnutí o *konečném řešení židovské otázky* v roce 1943 za zhanobení ideálů rovnosti, spravedlnosti, individuální svobody a lidské solidarity, což má být

považováno za zlomový moment započínající proces delegitimizace projektu moderny (Petrušek 2007: 291). Lyotard mj. uvádí mezi příčiny selhávání modernity skutečnost, že se všechny západní metanarativní příběhy vyznačovaly jakousi utopickou kosmopolitní vizí, která směřovala k potlačování kulturní identity ve prospěch univerzálního občanství. Například původní internacionalismus dělnického hnutí čerpal svou legitimitu z ideje pracovníka osvobozeného od podmínek, které poskytoval proletářský způsob života jako takový, nikoli jeho specifická nacionální interpretace. Tento internacionalismus se však rozpadá již se zrušením Kominterny, jelikož tímto činem je vyhlášena přednost národního kontextu oproti univerzálnímu kontextu Sovětů (Lyotard 1993: 41). Stejně tak dokonce i úsilími antropologických výzkumů primitivních společenství se existencialistické pojetí lidské podstaty ukázalo jako neopodstatněná aplikace partikulárního vědomí na celé lidstvo. Později vyvinutá postmodernistická koncepce subjektu navíc zcela odsuzuje příliš expanzivní chápání subjektu v rámci modernity na základě její apriorní jistoty, že všichni lidé jsou stejní a jsou přístupní poznání (Petrušek 2007: 293). Konečně však univerzální emancipační horizont zaniká po druhé světové válce spolu s tím, jak snaha odolávat západnímu imperialistickému nátlaku přivedla koloniální systém k rozpadu a vzniku samostatných národností. Následující přetvoření světového trhu už ale moderní kosmopolitismus nepodporuje, jelikož existující nerovnost a kulturní rozdíly mezi zeměmi má trh spíše tendenci prohlubovat a využívat k účelům monetární spekulace, zatímco modernímu projektu skutečně usilujícímu o blahobyt lidstva v jeho celku se tento nerovnovážený vztah odstranit vůbec nepodařilo (Lyotard 1993: 42-3).

Postmoderní situace konečně nastává s příchodem nových vědeckých a technických objevů, které ovšem už nevychází z lidských potřeb, ba směřují lidstvo k stále větší složitosti. Revize vědeckých paradigmat a logik uvažování, zdokonalení technologií, stvoření umělé inteligence, zvýšení senzibilní a reflexivní povahy umělecké tvorby – tento proces komplexifikace stanovuje podle Lyotarda (ibid., 75) jasný úkol: „*učinit lidstvo schopným přizpůsobit se velice složitým prostředkům vnímání, chápání a jednání, které přesahují to, co si žádá*“, což je v zásadním rozporu s moderním požadavkem akumulace vědění a zlepšování dovedností. V informatizovaných společnostech se tedy současně prosazuje odlišná povaha vědění, v níž znalosti ztrácejí svou *užitnou hodnotu* (jako zaměření na výchovu ducha) a získávají formu *hodnoty směnné*. Tím je míněno, že vědění je dnes hlavním prvkem ve světovém soupeření o moc, jelikož otevírá perspektivu ekonomických a politických výhod (ibid., 100-2). Pohnutkou zájmu o vědění už není *realizace života ducha nebo emancipace lidstva* (ibid., 160), nýbrž moc,

jež posuzuje hodnotu vědění ne v tom smyslu, nakolik je pravdivá, ale nakolik odpovídá kritériím performativity, tj. přispívá k výkonnosti systému.

Ve stejné míře má dopad na znalosti i zmnohonásobnění mediálních institucí a zvýraznění komunikační složky v životě jedince. Rozpad velkých příběhů a rozvoj nového liberálního kapitalismu zdůrazňujícího individuální užívání přivedly společnost ke zrušení převažujícího postavení jednotlivých subjektů (stát, instituce, profese). V tomto ohledu životní cíl jednotlivce už není vázán na určitý kolektivní cíl, v čemž by se dalo spatřit jakousi atomizaci postmoderního člověka. Nicméně Lyotard (ibid., 114-18) poukazuje na to, že společenské vztahy jsou naopak v situaci současné komunikační mnohotvárnosti a uvolněné byrokratické organizace nabývají nového významu. Jsou definovány produktivní řečovou hrou, která má v rámci každého diskurzu svá pravidla, jež nejsou určena jakousi autoritou, ale implicitní a dočasnou úmluvou mezi hráči v procesu interakcí (ibid., 108). Tímto způsobem absence jednotného centra v postmoderním světě zvyšuje roli individuální volby a podporuje společenskou heterogenitu jazykových her, kde ke konsenzu a stabilitě smyslů dochází jen v měřítku lokálním, nikoliv celospolečenském. Postmoderní situace tedy zpochybňuje trvalost jednotné instituce a umožňuje různost obrazů světa, čímž zároveň „*stupňuje naši schopnost snášet nesouměřitelné*“ (ibid., 99). Podle postřehu Ilji Petrovicha Iljina tak v realitě této společenské mnohotvárnosti světovému názoru soudobého člověka skrze sblížování nesourodostí konečně začíná dominovat nikoliv racionální a logicky formulovaná reflexe, ale hluboce emocionální, vnitřně prožívaná reakce na okolní svět (Iljin 2001: 210).

1.2. Postmoderní senzibilita

Pokud chceme proniknout hlouběji do podstaty současné transformace, musíme na ni nahlédnout skrz soubor představ o kultuře. Osvícenský projekt moderní doby nevnímá kulturu jako oblast, která by nějak významně podporovala emancipační projekt slibující vytáhnout jedince ze tmy nevědomosti, kultura pro modernu není nejdůležitějším pojmem. Imaginární poznání a kritika rozumu ve jménu intuice jsou v tomto ohledu pravým opakem racionality. Jsou tedy považovány za zkreslený pohled na svět. Kultura osvícenství se snaží hledat základnu pro sjednocení společnosti v nostalgické touze po tradicích, úctě k hierarchii, zakořeněnosti na domovské půdě, která se vyznačuje společným jazykem, dědictvím a hodnotami, především

se však ve svém diskurzu neustále uchyluje k budoucnosti. Zdá se, že v takovém ohlížení se zpět a vpřed tato kultura už nedokáže postihnout skutečnou společenskou existenci, zvláště, když je pod kontrolou určité společenské vrstvy (Eagleton 2001: 39-41).

Moderní kultura je proto strukturována autoritou, je tedy v podstatě buržoazní, elitářská a má tendenci k unifikaci všech životních forem. Příznačný názor na ni je v tomto období zformulován Matthew Arnoldem. Předpokládá, že „kultura je to nejlepší a dokonalé, co ve světě bylo řečeno nebo vysloveno“. Zároveň kultura tuto idylu zpřístupňuje člověku, čímž ho obohacuje a zdokonaluje. Ovšem duchovní dokonalost je podle něj ohrožena anarchií vyvěrající z rozšíření práv dělnické třídy. Kultura pracovní třídy má rušivou povahu, jelikož masy nejsou kultivované, jejich chování je barbarské. Sociální rolí vzdělané a informované elity je tedy zajistit ochranu té pravé kultury (ibid., 18 - 19), která byla s postupnou emancipací dělnického hnutí a rozvojem masové kulturní produkce vnímaná stále více jako ohrožená pokleslými standardy.

Jedná se vlastně o kořeny představy o vysoké a nízké kultuře. Podobné hierarchické rozdělení však začíná být po druhé světové válce v rámci uměleckých praktik a estetických teorií odmítáno. Podle Susan Sontag se tak v kulturním prostředí vyvíjí tzv. „nová senzibilita“, která je zčásti rezistenčním projevem proti kanonizaci moderního avantgardního umění, proti přidělení jemu oficiálního statutu a celkově proti kategoriální jistotě vysoké modernity. Tím, že se dostává na univerzitu a do muzea, ztrácí svou někdejší podvratnou sílu a získává výjimečné centrální hegemonické postavení. Objevují se myšlenky o tom, že preference jednotlivých kulturních projevů před ostatními je vždy určena vkusem vládnoucí třídy, což automaticky předpokládá, že hodnotu jiných kulturních produktů posuzují jiné sociální skupiny a tím objektivně nemohou být inferiorní (Storey 2009: 182-3). V této souvislosti zaniká privilegování jedné striktní kulturní formy ve prospěch křížových odkazů mezi formami, intertextuality, hojně citace, hry s narativními konvencemi a stereotypy (McRobbie 2003: 21). Kromě toho ještě i rozpad západního koloniálního systému zapříčinil velkou migraci a s tím spojenou novou konfiguraci společnosti založené na široké kulturní rozmanitosti. Do popředí tak vstupuje demokratičtější chápání kultury jako celého způsobu života, které v rámci akademického výzkumu umožňuje věnovat větší pozornost každodenním kulturním praktikám konzumní společnosti a brát je vážně.

Ovšem vznik zmíněné senzibility, jež je postmodernitě vlastní, je důsledkem konkrétních historických okolností, s nimiž se setkala poválečná generace. Jak uvádí Lawrence Grossberg, každodenní život po druhé světové válce byl značně reorganizován novými technologickými, ekonomickými a sociálními praktikami, novými rétorikami, zděděnými událostmi a do té doby nemyslitelnými obrazy umožněnými novými komunikačními médii. Ve společnosti stále více narůstá pocit nejistoty a nestability, způsobené možností konce světa v důsledku atomové exploze, hrozbou globálních environmentálních katastrof, šířením smrtelných virů, ale i mimo jiné připomínáním si holocaustu jakožto faktu nevysvětlitelné lidské krutosti, znemožňující víru v zdravý rozum. Ani tradiční představy o místě člověka ve společnosti usilujícího o jakýsi utopický ideál, ani liberální konsenzus slibující prosperitu už nemohou nabídnout žádnou identitu generaci „baby boomers“ v kontextu převládajícího cynismu a nekonečné ohroženosti budoucnosti. Postmoderní senzibilita je tedy zřetelně zachycena ve filmu, hudbě a ostatních zprostředkovaných formách a charakterizována zvláštní náladou beznadějnosti a zoufalství panujících ve společnosti. Například do jazyka populární kultury pronikají zobrazení apokalypsy, katastrofických scénářů, surrealismu, hororu, násilí a dějových linií náhodné smrti, jež nepředpokládají žádnou možnost odporu anebo útěku. Hluboce zakořeněný pohled na historii jako lineární proces posunu od přítomnosti k lepší budoucnosti přes hledání smyslu v minulosti už není možný, samotná historie v tomto ohledu již neexistuje (Grossberg 1992: 201–24).

Zdá se, že ustálené tradice, představy o rodině, státu, základních pravidlech, kategoriích a hodnotách v těchto podmínkách nedokážou tvrdit pravdu, a proto jsou zpochybňovány a vystaveny dekonstrukci, stejně tak je tomuto procesu vystavena dokonce i samotná dominance západní civilizace ve světě. Realita již nemá svůj pevný význam, je nesmyslná. Jediná možnost, jak se s ní vypořádat, je zaujmout k ní ambivalentní vztah skrz serióznost a sarkasmus zároveň. Ironie se tak stává důležitým instrumentem reflexe v postmoderní kultuře, která rozvrací někdy nepopíratelné významy a světonázory. Hermeneutika podezření, jakožto kognitivní způsob hledání vnitřních základů věci za její vnějškem charakterizující senzibilitu moderní kultury, ustupuje do pozadí, zatímco postmoderní kultura, v níž se pesimismus stal každodenní realitou, poskytuje prostředky spíše pro artikulaci afektivních a emocionálních vztahů. To zvyšuje reflexivitu, prostředky pro sebeurčení a pomáhá vypořádat se s nejistotou reality (ibid., 86).

1.3. Otázka reprezentace reality

V postmoderní éře je oblast kultury mimořádně široká a své dominantní postavení ve společenském životě konečně zaujímá zejména s příchodem pozdního kapitalismu. Jak poznamenává Fredric Jameson, technologický posun od industriální společnosti, soustředěné kolem průmyslové výroby, ke společnosti informační, globální a charakterizované přílivem pracovní síly do sektoru poskytování služeb, má za následek významné snížení dominance práce v životě jedince ve prospěch volného času a konzumování (Jameson 2016). Jean Baudrillard definuje tento posun jako přechod od společnosti založené na výrobě hmotných věcí ke společnosti produkující informace (Baudrillard 1981). Centrální roli v tomto ohledu, jak již bylo několikrát naznačeno, zaujímají masová média, která nekonečným proudem svých symbolických sdělení každodenně obklopují jedince.

V nekončícím toku obrazů je naše vnímání reality stále více utvářeno prostřednictvím její mediální reprezentace čili „verzemi pravdy“ (Bennet 2005: 38). Hojnost mediálních sdělení destabilizovala nejen samotný moderní diskurz, ale i významy připojené k objektům a obrazům. Zatímco výhradní moc při přidělování významů individuálním autorem je nyní omezena pluralitními a subjektivními pozicemi na straně publika, svéráznost povahy postmoderních médií také spočívá v tom, že fungují podle svých vlastních arbitrárních pravidel. Informace se nachází v neustálém procesu cirkulace, v němž je zbavená svého původního kontextu a nahodile rekontextualizovaná. Ve zcela odlišných podmínkách je prvotní význam objektu ztracen a nový je derivován (Baudrillard 1992: 152). Podle Baudrillarda se tak rozpadá kdysi pevný, fixovaný vztah mezi označujícím a označovaným a znak již nepoukazuje na určitý referent ve světě (čili na objektivní realitu), ale stává se samoreferenčním v nekonečném odkázání se na jiné reprezentace, jinak řečeno „kopie bez originálu“. Síla reprezentace tedy spočívá v tom, že se stává nedílnou součástí vnímání reality a každodenní zkušenosti, z čehož Baudrillard vyvozuje jakousi „smrt reálného“, substituci reality simulakrem (Baudrillard 1983: 53). Skutečností je, že došlo k rozpadu reálného na hyperrealismus, kde se rozlišení mezi simulací a reálným rozplývá, a simulace může být vnímána jako reálnější než samotná realita anebo tento rozdíl už není v postmoderní době vůbec relevantní. Samotná reprezentace je realitou. Média jsou v tomto ohledu výstižným příkladem ovlivňování a produkce reality, kterou sami zprostředkovávají. Jejich interdependence působí tak, že komplexita určitých událostí

může být snadno redukována na systém pouhých binárních opozic, jako je tomu kupříkladu s reprezentací války v Zálivu¹.

Pro Baudrillarda jsou celistvost významu, dialektická povaha komunikace nutná pro společenskou resistenci a pokrok pohlceny, anulovány a vystaveny sémiologické redukci. K tomuto procesu pak dochází především kvůli pokročilým odcizujícím kapitalistickým vztahům výroby, v jejichž rámci je umožněna právě ona médii produkovaná simulace zastiňující realitu. Tímto způsobem se rozplývají představy o sociálním nebo komunitním a chápání reality prostupují pojetí postmoderního společenství jako masy, která je nekritická a pasivní (Bignell 2000: 29). Na druhé straně Marshall McLuhan jako zastánce technologického determinismu tvrdí, že elektronická média jsou sama o sobě chladnými médii. Televizní obrazy nejsou de facto úplné, ale svou strukturou stimulují zapojení širšího kognitivního aparátu diváka tak, aby samostatně konstruoval význam. Divák je tedy hluboce zapojen do procesu reprezentace a nemůže být vnímán jako odcizený spotřebitel informačního zboží. Navíc univerzální způsob překladu vizuálního symbolického kódu a jeho šíření v celosvětovém měřítku umožněné globálními mediálními systémy výrazně stupňuje lidskou schopnost vnímat neznámé způsoby zážitků, a tím slibuje perspektivu univerzálního porozumění a jednoty. V tomto ohledu McLuhan vidí generaci reality prostřednictvím elektronického kódu jednak jako osvobození lidské společnosti od umělých potřeb vnucovaných kapitalismem, jednak jako proces rozšíření vědomí, jenž činí skutečné potřeby poznatelnými a uspokojivými (ibid., 37–9).

1.4. Postmoderní politika identity

Pokud bereme postmoderní situaci jako obrat, jenž podle analýzy Andy Bennetta vyústil v rámci globalizovaného světa přesyceného mediálními obrazy (Bennett 2005: 43–6) v „kulturu strachu“, založenou na kolektivním pocitu neustále hrozícího nebezpečí, otázka identity individua nevyhnutelně nabývá nového významu. Na jedné straně je přímým důsledkem šíření takového rizikového vědomí rozvoj nové individualistické senzibility, která způsobuje, že individua usilují o dosažení maximálního množství personálního pohodlí a bezpečí. Stávají se

---

1 V roce 1991 zveřejňuje J. Baudrillard sérií esejí nazvanou „Válka v Zálivu se nebude konat“, „Válka v Zálivu se skutečně koná?“, „Válka v Zálivu se nekonala“, v rámci níž obhajuje myšlenku, že působením množství mediálních sdělení soustředěných na produkci koherence války došlo k simulaci její opravdové reality. Výsledná významová konstrukce se tak konečně omezovala rámováním války jako boje dobra proti zlu.

stále více orientovanými na sebe sama a své subjektivní problémy a nevnímají se jako součást komunity. V tomto ohledu zanikají striktně fixované tradiční skupinové vazby tvořené rodinou, příbuzenstvím, sousedstvím atd. Pro postmodernitu je ovšem příznačné, že solidarita a kolektivita jsou zajištěny uvnitř různých životních stylů nebo kulturních aktivit, jako je třeba fanouškovství, diváctví či sport, kde je kolektivita dočasně dosažená na základě výměny partikulárních forem vědění a názorů, relevantních pro konkrétní uskupení. Podobné formy seskupení v sobě artikulují různé významy a poskytují prostory pro identifikaci, z nichž každý jedinec vybírá, kam chce patřit, tj. svou vlastní identitu.

V globalizovaném světě, umožňujícím nestabilitu sociálních pozic, vysokou sociální mobilitu, flexibilitu a pohyb, již není životní dráha člověka vázaná na předem dané společenské postavení jedince, předurčené jakousi tradiční skupinou a odpovídající jeho sociální roli. Na základě této skutečnosti může člověk svobodně formovat svůj životní projekt a vybírat si z heterogenity identit nabízených „sekundárními institucemi“ (např. média). Dominance tradičních, restriktivních společenských kategorií statusu, třídy a genderu, založených především na sociální validaci, na nichž se identita dříve stavěla, je v situaci zprostředkování rozmanitých verzí reality zpochybňována. Významně se tak rozšiřuje cesta individuálních možností a způsobů sebevyjádření (Šubrt 2008: 122–28).

Konzumní a mediální společnosti tak nabízí ohromující množství možností pro konstruování různých identit. Samotná identita je pouhým konstruktem, kterou jedinec může svobodně měnit podle vlastních preferencí, což by zároveň mohlo svědčit o nekonstantní, nestabilní, povrchní, křehké, fragmentované a tekuté povaze postmoderní identity. Podle Douglase Kellnera je rozpor v tom, že na jedné straně může každý člověk redefinovat a produkovat svou vlastní unikátní identitu a osvobodit se tak od pocíťovaných omezení, na straně druhé mediální kultura poskytuje zdroje pro identitu hlavně ve smyslu různých životních stylů, vlastních obrazů a vzhledů. Důsledkem této dynamiky má tendenci vylučovat identitu založenou na morálním, politickém a existenciálním výběru. Zároveň však podle něj mediální obrazy nejsou nutně jednorozměrné, ploché nebo postrádající hloubku a význam. I když skutečně mají sklon vnucovat určité vzory chování a sociální role, množství mediálních sdělení je polysémické, otevřené pro různé interpretace a disponující prostředky pro posílení individua (Kellner 1995: 259).

V postmoderních globalizovaných společnostech prochází ustálené kolektivní a individuální identity významnými změnami v procesu komplexní souhry mediálních reprezentací a tradičních diskurzů. Za důsledek toho lze označit skutečnost, že výsadní postavení mužské identity je vystaveno dekonstrukci a objevuje se takzvaná „nová feminita“, která zpochybňuje tradičně předepsanou roli ženy ve společnosti a otevírá cestu nových možností ve vztahu k tomu, co znamená být ženou. Také doktríny, jednou striktně fixované religiozními institucemi, jsou na jedné straně běžně popírány, ale zároveň samotná náboženská (např. islámská) identita získává nové transnacionální rozměry, což narušuje významnost identity založené na etnickém nacionalismu. Konečně zvýšená migrační mobilita dává vznik „nové etnicitě“, která již není fyzicky vázána na určitý prostor, ale je výsledkem smíšení různých kultur a nachází svou aplikaci třeba v hiphopové hudbě. Lokální identita již není v tomto ohledu čistě autentická, nemá pevný obsah, naopak podléhá modifikacím způsobeným globalizačními vlivy. To ovšem může občasné vyvolat i rezistenční projevy proti globálním tokům, jako je kupříkladu znovuobjevení nacionalismu ve snaze zajistit stabilní, jednoznačnou identitu prostřednictvím hledání kořenů v minulosti (Storey 2009).

Pokud bychom shrnuli vše výše uvedené, lze postmodernitu definovat jako určitou etapu civilizačního rozvoje, jako směr kultury, vědy a umění a mj. i určité vnímání světa, kde dochází k úplné relativitě pravdy, krizi víry v autoritu a ztrátě tradičních mravních orientačních bodů. V tomto uvědomění si složitosti světa, absenci jedinečného a univerzálního smyslu a nemožnosti definitivního postihu podstaty skutečnosti, již není individuum určováno centralizovanou ideologií, ale má neomezené možnosti svobodného sebeurčení.

1.5. O postmodernitě v Rusku

Pokud vycházíme z toho, že postmoderní situace podporuje názorový pluralismus a samostatnost individua, čímž rozvíjí demokratickou organizaci společnosti, nabízí se otázka, zda může stát mířící svým vývojem spíše k autoritářství a omezování společenské rozmanitosti být vnímán v kontextu postmodernity.

Fenomén postmodernismu se původně objevil a jako dominantní sociokulturní paradigma získal největší reflexi v rámci ekonomicky a politicky vyspělých západních společností. Nicméně tento

jev je důsledkem všeobecného civilizačního rozvoje, který se projevil v odlišných zemích s různou mírou intenzity v závislosti na stupeň implementace postindustriálních podmínek a působení historických katastrof na společenské vědomí. Obrátíme-li pozornost na základní rysy postmoderní doby jako jsou fragmentace společnosti, subkulturní rozmanitost, názorová diverzifikace, informační saturovanost a transparentnost, nekonstantní povaha norem a hodnot, fundamentálně nová úroveň geografické mobility a komunikace mezi etnickými skupinami, brzy se ukáže, že i pro nezcela demokraticky řízené Rusko tyto postmoderní rysy nejsou cizí. Zapojení Ruska do globalizovaného systému kapitalistických vztahů, zhroucení Sovětského svazu a technologický pokrok nepochybně daly podnět ke vzniku nových forem každodenností a výrazným způsobem ovlivnily potřebu přezkoumání základních paradigmat uvažování a vnímání světa v této zemi. Nemůžeme však mluvit o plné totožnosti západní a ruské postmodernity. Ruská má spíše svou vlastní národní specifičnost.

Zrození tržní ekonomiky a zrychlení technologického vývoje na začátku 90. let nastolují v Rusku „kulturní logiku globálního kapitalismu“, zacílenou na konzumaci a překonání orientace na kategoriální jistotu. Nicméně podle Elany Gomel je ruský postmodernismus především výrazem poněkud odlišné sociální, politické a kulturní dynamiky, která je závislá na prožívaném historickém traumatu způsobeném rozčarováním z neúspěšného pokusu o vybudování utopie. Pokud západní postmoderní sensibilita vedla k „neschopnosti představit si utopii“, ke „společnosti zbavené veškeré historicity“ a ke společenské anomii, kde přestávají platit ustálené normy a pravidla, ruský postmodernismus je spíš výsledkem krize ztráty minulosti, kde problémem je naopak schopnost pamatovat si na utopii příliš dobře. V tomto ohledu kulturnímu jazyku západu v postmoderních podmínkách dominují kategorie prostoru a geografie, nikoliv času (tzv. synchronický mód uvažování), zatímco pro postmoderní sensibilitu Ruska je příznačná temporální a historiografická představivost vyrovnávající se s katastrofickou minulostí a nejasnou budoucností, kde je otázka současné nestálé nacionální identity vnímaná jako obzvláště zranitelná (Gomel 2013: 340).

Jak poznamenává Tatjana Genad'jevna Prochorova, západní postmodernismus vzniká jako proces dekonstrukce vysoce hierarchické kultury modernismu, kanonizované avantgardy a jako výsledek tvůrčích snah intelektuálů, kteří se snažili nazírat na hodnoty postmoderní doby v duchu demokratického kulturního pluralismu (Prochorova 2005: 15– 16). V Rusku je však ekvivalentem této monolitní moderní epochy především socialistický realismus, což znamená,

že její postmoderní reflexe je ostře politizována a zaměřena na překonání ideologických a morálních rozporů spojených s přechodem společností od totalitarismu k demokracii (Litvintseva 2014). Traumatický charakter rozpadu Sovětského svazu souvisí především s národními metanarativy, hluboce zakořeněnými v kolektivním vědomí, které začínají být v nových podmínkách nevyhnutelně zpochybňovány. Jsou to například pravoslavné tradice dualistického vnímání světa, striktně rozdělující existenci na hříšné a svaté, kde je běžný život posuzován jako výlučně hříšný a potřebuje proto zásah duchovního mentora. Z tohoto vnímání světa plyne víra v utopický ideál, ideovost, usilování o totální harmonii vylučující odlišnosti a silný literární centrismus, kde spisovatel řeší jen vážné morální a filozofické problémy a je bezpodmínečnou morální autoritou. Je totiž vnímán jako „nadaný“ Bohem. Ztroskotání totalitního systému však otevírá cestu osvobození od vžitých představ. Toto osvobození je aktivně zpracováno spisovateli a početnými uměleckými skupinami v duchu postmoderní hry, ironie a protestu vůči hierarchicky uspořádanému světu.

Nicméně uvědomění si úplné relativity pravdy, charakteristické pro západní postmodernismus, se neprojevuje v ruské literatuře ve stejné míře. V samotném odvolání spisovatelů k bolestivým bodům dějin se často projevuje hodnotový soud, proklouzává mj. i stesk po přerušené moderní tradici Stříbrného věku². Svědčí o tom třeba fakt, že se v současných uměleckých dílech často vyskytuje jurodivý protagonista, jemuž není cizí tichý protest proti hříšnému životu (Prochorova 2005: 18–20). Některé literárněvědní studie dokonce podle M. Petruska odrážejí znovuoživený zápas mezi „zapadniky“ a „slavjanofily“, kde je postmodernismus interpretován jako ideologie amerikanizovaného světa, cizí ruské mentalitě (Petrusek 2007: 299). Paradoxně ale i v nové realitě přesycené mediálními obrazy a rozličnými pravdami přetrvává touha po víře. Svět se změnil, vědomí však pokračuje v reprodukci starých struktur (Dorogavceva 2010: 125).

Navzdory tomu, že postmoderní rysy jsou v Rusku všudypřítomné a jsou aktivně zachyceny jak uměleckou tvorbou, tak i samotnou existencí rozmanitých informačních prostředků, zůstává tento nový kulturní směr spíše marginálním a rezistenčním projevem v opozici k touze po jistotě totalitního vědomí.

2. Základní představy o současném vývoji veřejné sféry

---

² Směr ruské literatury v předrevolučním období (1900–1922).

V současných sociálních vědách existuje určité agnostické přesvědčení, že ve světě, který nikdy není statický, nemůže být úplná sociální harmonie uskutečnitelná. Nicméně demokratický projekt, který neustále usiluje o lidské osvobození, přichází s mechanismy řešení a zmírnění trvale vznikajících společenských antagonismů. Existují dvě odlišné perspektivy, které se liší ve vnímání toho, jaké prostředky disponují emancipačním potenciálem. Jedná se buďto o usilování o konsenzus, nebo kompromis. Centrální pozici v těchto úvahách však zaujímá právě pojetí veřejné sféry.

2.1. Ideál veřejné sféry

Veřejná sféra je většinou chápána jako komunikativní oblast společenského života, kde se mezi občany odehrává svobodná výměna informací a personálních názorů týkajících se záležitostí společného zájmu, což následně přispívá k formování politické vůle a veřejného mínění (Dahlgren 2000: 7). Veřejný diskurz je v tomto ohledu jeden ze způsobů koordinace společenského života spolu se státní mocí a tržní ekonomikou, vystupuje však v protikladu k jejích dominantním tendencím (Calhoun 1992: 6). Přední teoretik veřejné sféry Jünger Habermas rozpracoval řadu normativních požadavků ve vztahu k tomu, jakým konkrétním způsobem intersubjektivní komunikativní proces může napomáhat rozvoji vitálního demokratického života.

Nejprve se obrátím ke specifickému historickému kontextu zrodu ideálního pojetí veřejné sféry v zemích jako je Německo, Francie a Velká Británie, jež podle Habermase směřuje do období buržoazní revoluce 18. a 19. století. Za klíčovou historickou transformaci, která umožnila vznik společenského integračního prostoru, je pokládána přeměna feudálních výrobních vztahů na vztahy kapitalistické, což především znamenalo zvyšující se diferenciaci společností, oddělení politické autority od oblasti každodenního a domácího života (Crossley 2004: 2) a vznik nového a silnějšího citu pro soukromí jako samostatné a nezávislé kontroly výrobního majetku (Calhoun 1992: 15). Zrození občanské společnosti je tedy neoddělitelně spojeno s rozšířením napříč celým územím tržního hospodářství. Na jedné straně to způsobilo zvýšení cirkulace informací, jelikož obchodování na dlouhé vzdálenosti bylo nutně doprovázeno informačními bulletinů zpravujícími o komoditách, ty však postupně zahrnovaly i další relevantní veřejné informace včetně názorů a argumentů. Na straně druhé politická správa spolu s rozrůstajícím se

obchodem přichází do nových národních území, což znamená, že státní autorita začíná být depersonalizována, tj. přestává být vázána na jedinou osobnost. Konečně s tím přichází pochopení, že společenský život se skládá ze vzájemných vztahů a lidské organizace, jejichž regulace se má konat ve prospěch celospolečenského blaha a má fungovat do určité míry jako protiváha státních rozhodnutí. Tímto způsobem samotná idea „veřejného“ byla založena na představě realizace jakéhosi objektivního, pro všechny společného zájmu, vylučujícího soukromé a partikulární, a tím apriorně zaměřeného na dosažení pravdy (ibid., 8–9). Jinými slovy je zásadní, aby deliberace důležitých normativních otázek vylučovala všechno, co je vnímáno jako oblast privátní (např. rodina, domácnost, vnitřní subjektivní život jedinců) a neomezovala se pouze na aktéry, kteří jsou v centru politického systému. Veřejná sféra tak má potenciál dovolávat se odpovědnosti státních autorit vůči svým občanům prostřednictvím formování kriticky naladěného, koherentního veřejného mínění.

Institucionalizované podoby veřejná sféra nabývá na místech kaváren a salónů, kde všichni, kdož mají přístup ke kulturním produktům (tj. vzdělaní a majetní), mohou v rámci přímé interakce vstoupit do racionálně-kritického diskurzu o obecném zájmu jako sobě rovní. Tento diskurz byl v mnoha ohledech povzbuzen podněty z médií (tisk, literatura). Craig Calhoun (ibid., 13) shrnuje hlavní požadavek tehdejší veřejné sféry, která byla do určité míry vnímána jako normativní ideál přispívající ke žádoucím změnám: je to inkluzivní prostor, kde má převažující význam síla argumentu, nikoliv identita debatujícího. Habermasův koncept „ideální řečové situace“ tak může být realizován snahou účastníka debaty překročit svůj úzký zájem a prostřednictvím zvážení rozumně odůvodněného argumentu přesvědčit nesouhlasící účastníky v procesu deliberace. To znamená především zapojení se do vyrovnaného, informovaného, logicky zváženého dialogu, charakterizovaného ochotou brát v úvahu nové a opačné argumenty, nezesměšňovat oponenta, naslouchat mu a projevovat k němu úctu. Takto zformulované podmínky umožňují dosažení konsenzu jakožto aktu souhlasu s nejpřesvědčivějším argumentem, což nakonec vede k řešení konfliktu (Ferree 2002: 300–306).

Uvedený požadavek racionálně-kritického diskurzu vzniká na základě osvícenské kultivace rozumu jakožto schopnosti zformovat vzdělaný názor, který by byl zásadně odlišný od arbitrárních a subjektivních pohledů izolovaných jedinců, kteří přistupují k realitě nereflexivně a skrz předsudky, nikoliv skrze skutečné znalosti. Přístup k pravdě tedy může být zajištěn jen za pomoci kritické reflexe a komunikace inteligentních bytostí (Calhoun 1992: 17–19). V tomto

ohledu Habermas rozvíjí koncept komunikativního jednání a tvrdí, že rozum je ve své komunikativní podobě pozitivní silou, jež má v sobě emancipační potenciál, jelikož pod povrchem téměř všech společenských interakcí se skrývá implicitní odvolání k rozumu. To znamená, že se lidé i v rámci běžných řečových situací vždy pokouší ospravedlnit svá tvrzení prostřednictvím argumentů apelujících na potenciálně konsenzuální důvody. To vlastně zaručuje, že vzájemného porozumění (intersubjektivita) bude v tomto případě mezi řečníky určitě dosaženo, protože veškerá komunikace je koneckonců zaměřena na racionálně (Dahlgren 2000: 99).

2.2. Strukturální přeměna

I když lidský řečový projev jako součást života má sám o sobě základ pro progresivní racionalizaci komunikace a generaci kritického konsenzu, v rámci pokročilé kapitalistické společnosti má být přesto neustále bráněn proti institucionální kontrole systému (Calhoun 1992: 30–31). Žitý svět je tedy do značné míry „kolonizován“ systémem. Podle Habermase kdysi efektivní veřejná sféra byla v nové ekonomické realitě řízené utilitární logikou značně oslabena v procesu „refeudalizace“ společnosti tržní ekonomikou, kde veřejnost již není racionálně-kritická, ale manipulovaná přesvědčivou autoritou.

S nástupem masové demokracie se koherentní společenský diskurz rozpadá s tím, jak do veřejného prostoru vstupují méně vzdělaní, nemajetní občané. Stupňuje se tak otázka třídní nerovnosti a různosti společenských zájmů. Jednou striktně vymezené hranice mezi soukromým a veřejným se rozplývají v momentě, kdy jednak soukromé společnosti a zájmové skupiny stále více rozšiřují svou veřejnou moc, jednak stát zasahuje do soukromé sféry. Velké organizace hrály ústřední roli při oddělování práce od čistě privátní oblasti domácnosti, ovšem výsledný přesun konfliktů (např. mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem) do politické roviny, dříve řešitelných výlučně v rámci soukromé sféry, podkopává občanskou autonomii, jelikož veřejnost se stává stále závislejší na státu. Větší část společenského života se řídí byrokratickými procedurami a ekonomickými transakcemi, kde je veřejnost jako taková zapojena do procesu rozhodování jen okrajově, tedy konkrétně tím, že ve volebním procesu poskytuje politikům legitimitu výměnou za výhody sociálního státu (Calhoun 1992: 20–22).

Avšak samotná politická debata (v současnosti uskutečňovaná mezi profesionálními politiky) degeneruje do utilitárních sporů o rozdělení zdrojů, tudíž tato argumentace je podřízena především logice soutěže o moc. To následně zahrnuje různorodé manipulace ve snaze přitáhnout pozornost nerozhodnutých voličů. Dokonce i původní význam veřejného mínění je vystaven deformaci. Ačkoliv by měl být podle normativních představ společenský názor konstruován prostřednictvím vývoje osobních názorů v procesu racionálně-kritického uvažování, výsledkem současně aplikovaných průzkumů veřejného mínění je ve skutečnosti pouhá reprezentace existujících nálad, náklonností a celkově izolovaných pohledů. Veřejné mínění není v tomto ohledu autoritativním hlasem společnosti, ale objektem manipulace a kontroly. Parlamentní rozhodování jako takové již není výsledkem demokratické diskuze, nýbrž formované přímo skrze politické lobbování anebo je předem dohodnuté v zákulisí politických aktivit. Integrace společnosti je tak založena na dominanci mocných, nikoliv na rovnoprávné komunikaci prosazující racionalitu. Nastává tedy *krize legitimize*, charakterizovaná cynickým znechucením občanů z politiky. Dle tohoto názoru politici sledují jen své osobní a zjištěné zájmy (Crossley 2004: 5–6). Veřejná sféra se stává obsahově vyprázdněnou, deviantní formou jednání vládnoucích, jež se snaží sama sebe legitimizovat viditelným, zprostředkovaným předváděním svých činů. Sama sebe definuje jako instituci, která je v souladu se zákonem a formálními procedurami, nicméně skrze v současnosti indoktrinovanou faleš politické sféry se modifikuje v pouhou scénu performance a představení zbaveného principů racionálního diskurzu (Charvát 2016: 24).

Je důležité upozornit, že s rozšířením televizního vysílání a rozmachem masové komunikace od 60. let minulého století se převážná část občanské interakce, dříve probíhající v rámci přímého dialogu, přesouvá do zprostředkovaného mediálního prostoru. To znamená, že jsou to právě média, která se stávají dominantním prostorem pro veřejnou debatu, fórem pro poskytování informací a vyjádření názorů. S tímto ohledem liberálně-demokratická tradice předpokládá, že přístup ke spolehlivým informacím zahrnujícím co nejširší spektrum pohledů na důležitá témata zajistí občanskou uvědomělost, jelikož každý dospěje k vlastnímu názoru v procesu kritické reflexe, čímž se připraví na politickou účast. Podle této představy se model veřejnoprávního vysílání reprezentující zájmy všech občanů nabízí jako ideál veřejné sféry, prospívající k rozvoji demokratického projektu. Ovšem současná situace je znesnadňovaná tím, že tržní model vysílání, získávající stále větší rozměry, je do značné míry vnímán jako ohrožení reprezentativního a participativního systému médií veřejné služby. Toto paradigma koncentrace

vlastnictví a prosazení komerční logiky v mediálním obsahu významně mění povahu veřejné komunikace a narušuje kritické funkce veřejnosti (Dahlgren 2000: 9, 13). Role médií je v této perspektivě pesimisticky vnímána jako podkopávající demokratickou praxi s tím, jak zvýšená konzumace masové kultury vytlačuje vážné zapojení do politického dění. Masová kultura, do jisté míry produkována převážně televizí, je tak zaměřena na *nejnižší oblasti diváckého vkusu*, čímž provokuje spotřebitelské chování redukované na uspokojení jen těch potřeb, které jsou falešné, standardizované a komodifikované, a následně přispívá ke smrti společenského konsenzu. V příští podkapitole se tedy blíže zaměříme na reprezentační aspekty mediální produkce, rozkvétající v rámci této komercializované verze veřejné sféry, narušující racionálně-analytický způsob komunikace.

2.2.1. Kritika současného stavu veřejné sféry

Jon Dovey v souvislosti s charakteristikou postmoderního kulturního prostředí uvádí, že diskurzní zóny dříve vyhrazené pro vzdělávání a osvětlení jsou nyní přeplněné emocionálními projevy a zábavou a svými vlastnostmi připomínají varieté či lunaparky, které byly k vidění před sto lety. Klíčovým prvkem těchto zón je prožívání potěšení a z toho plynoucí konstantní touha, jež nalézá své uspokojení v iluzi. Mezi historickou tradicí a současnou kulturou došlo ke střetu, jenž zapříčinil krizi epistemologie soustředěné kolem otázky „falšování“ v obrazových médiích (Dovey 2000: 7). Guy Debord vzhledem k tomu poukazuje na pokročilé odcizení individua v době totální záplavy kulturního prostředí početnými zprostředkovanými obrazy zastiňujícími autenticitu a charakterizuje tuto situaci jako „společnost spektaklu“. Určující sociální kategorií se podle něj stává oproti kdysi relevantní užitné hodnotě právě hodnota znaková. Odcizení jedince způsobené raným kapitalismem je v této souvislosti ještě víc prohlubované nadvládou konzumního způsobu života přinášejícího hojnost smyslů a hodnot, které však naplňují jedince pouze iluzorně a nepřispívají k tvořivému prožívání reality, jež má být doprovázené uvědoměním si svých vlastních tužeb. Namísto toho nabízí spektakl jen falešné obrazy totality a integrity, slibující spotřebiteli překonání jeho odcizení. Toho však nikdy není možné dosáhnout, jelikož jakmile konzument ovládne materiální zboží, dotkne se jen fragmentů harmonie, jež je tomuto zboží přiřítána. Totéž se týká i médií, jež v rámci svého obsahu vytvářejí různé druhy komunit, které jsou de facto dočasnou imitací kolektivní jednoty. Životaschopnost spektaklu realizovaného technologickou realitou upřednostňující obraz je podle Deborda podmíněná jeho

oddaností západnímu filozofickému projektu, jenž přiděluje zraku vyšší hodnotu než ostatním smyslům vnímání v důsledku jeho asociování s rozumem, a tedy i pravdou (Debord 1977: N19, N35, N43, N65).

Právě televize jako médium vyvolávající pocit průhledného přístupu ke světu již od okamžiku svého prvního vysílání získala obrovskou popularitu. Peter Dahlgren vysvětluje, že této estetické pravděpodobnosti či realismu je dosaženo jednak plynutím děje v reálném čase, jednak prostřednictvím kombinace přirozených a technických kódů³, které operují v horizontech našich očekávání ohledně toho, jak může vypadat realita. Tím, že televize komunikuje v souladu s kognitivními možnostmi diváka, ze sebe činí zásadní zdroj potěšení. Důležité je však to, že televize nemá bezprostřední vztah k realitě, je naopak technologickým médiem reprezentujícím skutečnost podle své vlastní vazební konstrukce, která vždy vtiskuje světu určitou perspektivu a přispívá k formování společných implicitních znalostí, šířících se v společnosti. Z tohoto hlediska se televize stává terčem ostré kritiky, odsuzující její záměrně svůdný, zábavní charakter, jenž podle ní uvěžňuje diváka v naprosto zkreslených, iluzorních představách o vnější realitě (Dahlgren 2000: 35).

Aby média dokázala úspěšně fungovat, musí udržovat pozornost co nejširšího okruhu příjemců svých sdělení a odpovídat požadavkům, které zaručují sledovanost. To je nutí k zavádění určitých praktik a standardizovaných postupů při zpracování informace, založených na principu *selekce*. Niklas Luhmann zastává tezi, že masmédia fungují podle způsobů, jež sociálně konstruují realitu, a v této souvislosti uvádí řadu rozhodujících omezujících požadavků při prezentaci událostí. Mezi ně patří kupříkladu snaha vyhnout se opakovaným zprávám prostřednictvím trvalé aktualizace, obnovení informace a její prezentace v podobě malého překvapení, využívání kvantitativních dat upoutávajících pozornost a vytvářejících náhlé pochopení jevů, ale mj. i upřednostňování témat, jež zahrnují konflikty zaplétající diváka do intrikujících dějů a skandály zesilující rezonanci porušením norem některou z jednajících stran (Luhmann 2014: 42–44).

Způsoby, jimiž masová média poháněná komerčními zájmy selektují podněty z reality, jsou tedy vždy ovlivněny požadavkem vzrušit a vzbudit zájem publika. To má za následek, že se média snaží vyhledávat dramatické, zábavné, senzační momenty a filtrují všechno, co podle nich není

---

3 Práce s kamerou, střih, zvuk

podstatné, nepodléhá zvýznamňování a nesplňuje nutný požadavek afektivního působení na publikum. Úloha, kterou hrají seriózní média ve veřejné komunikaci, je v této společenské konfiguraci výrazně omezována s tím, jak je „emocionální hyperbola pokládána za komunikační normu“ (Fišerová 2016: 128). Ze strany představitelů tzv. elitářské kritiky se tedy ozývají alarmující varování o škodlivosti, až nebezpečí televize jako média ze své podstaty hovořícího jedině „hlasem zábavy“. Neil Postman jakožto zástupce technologického determinismu spojuje rozklad veřejné komunikace a její proměnu v showbiznys s tím, jak převládající vizuální obraznost oproti koherentnímu psanému slovu reprezentujícímu „pravdu“ vyžaduje odlišný druh obsahu zaměřený na vnímání zrakem, na image. To má přímý vliv na vyprázdňování vnitřní náplně sdělení, jeho významové složky, a následně i na celkovou podstatu symbolického prostředí a úroveň společenské inteligence (Postman 2010). K tomuto argumentu se připojuje Lipovetsky, když tvrdí, že eskalace hédonických a bulvárních důvodů pro komunikaci v době hyperbolizované konzumní společnosti zapříčiňuje obecnou otupělost publika (Lipovetsky 2001: 66).

Právě mediální logika se v rámci tržního modelu stává jeho převážným hnacím mechanismem. Zobrazení politického dění je tedy závislé na tom, co je médii považováno za komerčně zajímavé, nikoliv na tom, co je podle politické logiky relevantní pro demokratický provoz společnosti (Křeček 2013: 90–91). Podle svých vlastních formátů, pravidel a postupů média reprezentují a předávají informace o událostech, jejichž logice se mají političtí aktéři přizpůsobit. Jakmile byly mediální hodnoty osvojeny médii, museli političtí aktéři profesionalizovat své komunikační strategie a začít využívat marketingových postupů zacílených na „management zviditelňování“ (Charvát a Charvátová 2016: 78). Televizní reprezentace politiky je tedy předávaná skrze určitá schémata, orientovaná na upřednostňování osobnosti politického činitele na úkor jeho programu (personalizace), formování dojmu přirozenosti prostřednictvím narativizace života a činnosti a konečně i rámování politiky jako souboje a konfliktu s cílem dosažení emočně vyhrocených situací udržujících vysokou sledovanost (dramatizace) (Charvát: 2016).

Pierre Bourdieu dodává, že televize uskutečnila přechod od kulturní politiky formující vkus široké veřejnosti „k jakési nadšenecké demagogii“, která se snaží podléhat lidovému vkusu a nabízí tak divákům primitivní produkty (talk show, reality show), což ve výsledku brání skutečně demokratickému užívání sdělovacích prostředků (Bourdieu 2002: 45). Konfliktní,

podbízivý, negativistický charakter mediálních sdělení s cílem pobavení publika pak následně vede i k politickému odcizení voličů. Média vnímaná jako sociálně zodpovědné instituce jsou v této souvislosti kritiky obviněná z toho, že podkopávají občanský zájem o politiku, nemohou zajistit kvalitní zprostředkování politického poselství a deformují seriózní realitu politických dějů na senzační, afektivní rozptýlení (Reifová 2010: 13). Jak se domnívá Michaela Fišerová, příčinu této „rozptýlenosti“ lze vidět v sociálně dezintegrační roli, kterou hraje televize, kde projev úcty k druhému jakožto požadavek dosažení konsenzu je už zcela vytracený jev (Fišerová 2016: 136).

2.3. Problematizace normativního konceptu veřejné sféry

V současných podmínkách se historicky specifický model liberální měšťanské veřejné sféry podle výše uvedeného výkladu ukazuje jako nadále nedosažitelný utopický ideál. Nicméně snaha vyrovnat se s novou postmoderní realitou v rámci akademického uvažování vedla k revizi normativního pojetí veřejné sféry a vzniku alternativních představ o roli veřejného prostoru pro realizaci demokratického projektu.

Feministická kritika operující v rámci konstruktivistické teorie tvrdí, že i přes proklamovaný formálně svobodný a rovný přístup, bylo fungování měšťanské veřejné sféry de facto založeno na principu vyloučení určitých společenských vrstev podle genderových, etnických a třídních kritérií. V tomto ohledu byla veřejná sféra základnou pro koncentraci moci v rukou buržoazní maskulinní vrstvy vnímající sebe sama jako „univerzální třída“, čímž zároveň opodstatnila svůj nárok na hegemonické vládnutí, realizované prostřednictvím vnučování svých vlastních společenských norem (včetně těch, které určují podmínky vstupu do diskurzivní interakce v rámci veřejné sféry), prohlubující třídní diferenciaci a produkující souhlas podřízených sociálních vrstev. Z tohoto hlediska byl ideál racionální komunikace a konsenzu dosažen vyvíjejícím se procesem nátlaku, dominance a vyloučení těch sociálních skupin, které buď neodpovídají požadavkům pro participaci skrze preferenci určitého způsobu chování a stylu vyjadřování k věcem veřejným, nebo dokonce nemají rovný přístup k výrobním prostředkům, což konečně přispívá k omezení rozmanitosti významů tvořících veřejné mínění (Fraser 1990: 113–120).

Podobnou logikou se řídí i sociolog Pierre Bourdieu, který nahlíží na veřejnou komunikaci jako na proces vystavený systematickému zkreslení, operujícímu ve prospěch privilegovaných vrstev. Mezi příčiny zabraňující efektivní racionální komunikaci Bourdieu začleňuje nerovnost sociálních pozic, určujících specifický třídní habitus. Z tohoto hlediska není veřejný diskurz otevřen pro všechny z toho důvodu, že méně placené a méně vzdělané třídy, jejichž okamžité potřeby zpravidla nejsou zabezpečené, jednoduše nemají ani kompetence, ani kulturní kapitál pro abstraktní politické debaty, čímž se účinně vylučují z politického procesu rozhodování. Ideál hledání univerzálního konsenzuálního významu je proto pouhým legitimizačním důvodem pro uplatňování symbolické moci střední třídou, která se vzhledem ke svému dominantnímu kulturnímu postavení může skutečně distancovat od osobních zájmů a zacílit svá úsilí na hledání univerzálních hodnot, které ovšem za neúčasti znevýhodněných skupin zůstávají de facto partikulárními (Crossley 2004: 102–108).

Původně byla představa o veřejnosti schopné mluvit nezaujatě a apelovat k univerzálnímu rozumu zpochybněna na základě myšlenky Foucaulta, identifikujícího diskurz (tj. o čem se bude hovořit) jako soubor mocenských praktik rozptýlených napříč různými sociálními instituty. To znamená, že do každého společenského diskurzu jsou vepsané selektivní normy a pravidla produkované různorodými, konfrontačními mocenskými zájmy, jež jsou dočasně konstruované především v závislosti na konkrétních sociálních a historických procesech. Tato nekonstantní a z historického hlediska mocensky limitovaná povaha normativního vědění je vždy otevřená lokálním demystifikačním projevům rezistence, kde může být zkonstruována alternativní racionalita. Daný mód uvažování tedy tvoří základ pro chápání veřejné komunikace jako realizované prostřednictvím konfliktu a soupeření (Foucault 1981: 313–319).

Například Nancy Fraser argumentuje, že participační rovnosti nemůže být dosaženo v rámci jednotné, univerzální veřejné sféry, protože její homogenita je vždy zajištěna prostřednictvím filtrace. Ti, kteří jsou takto vyloučeni z dominantního diskurzu, tvoří paralelní diskurzivní arény formulující opoziční interpretace svých zájmů a identit, což naznačuje, že právě existence alternativních diskuzních fór zaručuje inkluzi rozmanitých společenských zájmů (Fraser 1990: 123). Buržoazní koncepce veřejné sféry naopak vypráví o vzniku multiplicitní veřejnosti jako o vývoji signalizujícím úpadek a fragmentaci společnosti odsouzené k neodvratnému selhání deliberativní demokracie a znemožnění kolektivní akce. V tomto ohledu ale přehlíží vzrůstající důležitost fenoménu sociálních hnutí, přenášejících do veřejného diskurzu nové otázky, včetně

těch týkajících se tzv. politiky identity. Vedle dávno identifikované třídní a ekonomické exploatace politické otřesy 60. let dodatečně prokázaly, že historicky permanentní sociální roztroušenost různých forem útlaku vůči specifickým skupinám nevyhnutelně vede ke snaze o reformulování existujících mocenských poměrů. Hegemonie buržoazní veřejnosti tedy vždy byla, jak poznamenává Calhoun, neúplná a uskutečňující se výlučně v rámci procesu vyjednávání s opozičními diskurzy (Calhoun 1992: 39).

Problematika identity poukazuje také na komplikace spojené se striktní dichotomií mezi soukromým a veřejným, která je axiomaticky pojatá v rámci normativního ideálu veřejné sféry podle Habermase. Tato veřejná sféra by měla být podle zmíněné představy diskurzivní arénou, v níž se odehrává především debata o věcech společného zájmu, která je striktně podřízená ustálené vizi veřejného blaha vylučující veškeré soukromé zájmy a individuální preference. Vzhledem ke kontinuitě mocenských vztahů napříč všemi oblastmi sociálního života, devalvující oddělování otázek vznikajících v rámci každodenního života od těch objektivně se týkajících každého jedince slouží jen k zužování politicky relevantních diskuzních hranic. V této souvislosti není to, co je považováno za záležitost společného zájmu, pevně daná konstanta, ale zpravidla může být rozhodnuté jen přes diskurzivní spor. Za výstižný příklad tady slouží postupné zařazení feministické agendy prosazující témata domácího násilí do rámců celospolečenského zájmu. To se týká i ostatních marginálních skupin neustále rozšiřujících spektrum politických témat kdysi vnímaných jako nerelevantní na základě jejich individuálního, soukromého charakteru (Fraser 1990: 128–132).

Konstruktivistický přístup tedy chápe demokratizaci v postmoderní společnosti jako inkluzi různých autentických minoritních hlasů do politického diskurzu a uznání odlišnosti jejich postojů, identit a zkušeností (Ferree 2002: 307). Spíše než usilování o generaci společného systému významů a konsenzu, zdůrazňuje konstruktivistický model veřejné sféry antagonistickou povahu společnosti a potvrzuje nutnost vyjadřování diverzity soupeřících politických zájmů zaměřených na regulaci dominantního diskurzu za účelem dosažení dohodnutého kompromisu s lidmi opačného přesvědčení, což konečně přispívá k dekonstrukci přirozeně vnímaných stereotypů a demokratické emancipaci utlačovaných skupin.

2.3.1. Kulturní občanství

Pesimistický pohled na proměny sociálního a ekonomického prostředí moderního státu nutí stoupence idejí Frankfurtské školy předpokládat, že krize legitimacy je výsledkem vymizení kritické racionality z oblasti veřejného diskurzu. Veřejná sféra, která je kolonizovaná systémem, tedy reprodukuje jen spotřebitelskou kulturu transformující vědomou občanskou veřejnost do roviny nekritické a nepřemýšlející masy. Ovšem v rámci postmoderního uvažování je krize legitimacy spíše vnímána jako důsledek samotné snahy koncipovat společnost jako homogenní entitu, a tím přehlížet diverzitu různorodých, kritických hlasů. Tradiční televizní žurnalismus preferující pomalejší tempo, instruktážní a paternalistické způsoby vyjadřování, ale i celkově reprezentující realitu z pohledu elit a nabízející publiku pozici pasivního pozorovatele vůči politickému životu, již není schopný tímto způsobem v rámci komplexní a transparentní postmoderní společnosti přilákat a zapojit širší divácký okruh (Livingstone 2001: 27; Dahlgren 2009: 132). Naopak, právě současné upřednostňování pragmatického aspektu v rámci obrazových médií je zárukou inkluze široké veřejnosti do kritické reflexe potřebné pro funkční veřejnou sféru, což znamená povzbuzení interakce a aktivní výměny názorů mezi diváky předváděním pro lidskou zkušenost relevantních témat (Dahlgren 1995: 50). Z tohoto hlediska tradiční pohled na veřejnou sféru, který vymezuje striktní hranice mezi informací a zábavou, racionalitou a emocionálností, osobním a veřejným a odsuzuje způsob, jakým televize reprezentuje skutečnost, přehlíží její kapacitu pro zapojení občanů právě prostřednictvím afektivního působení.

Nedůvěra ke zprostředkovaným obrazovým formám reprezentace plyne částečně z toho, že původní model veřejné sféry je úzce spjat s představou interakce tváří v tvář, podníčené tiskovými médii. Nicméně současný vysoce mediatizovaný svět, pro nějž je příznačné radikální překonání lokálního kontextu sociálních vztahů umožněné rozsáhlými elektronickými médii, zásadním způsobem reorganizuje naše vnímání času a prostoru. Zesílená příležitost si představit toho druhého, lokálně vzdáleného, nabízí nové možnosti pro formování individuální a společně sdílené identity, ale také celkově evokuje odlišné způsoby poznání. Petr Dahlgren v této souvislosti upozorňuje, že tradiční média upřednostňující psané slovo operují vzdáleně od referenčního objektu a jsou lepší v komunikování analytických, konceptuálních myšlenek zaměřených na kognitivní vnímání. Pro televizi je ovšem charakteristický spíš expresivní, figurální režim signifikace, který prostřednictvím obrazu apeluje k afektivním a intuitivním rovinám našeho vnímání, a tím aktivuje estetické poznání a přispívá k formování implicitního sociálního vědění. Obrazové médium tedy zajišťuje novou viditelnost zprostředkovaných

událostí, již nebylo nikdy před tím možné v této podobě prožívat v prostředí domácnosti. Osvobozením od restrikcí fyzické přítomnosti elektronická média zároveň zajišťují vysokou míru přístupnosti k veřejné diskuzi, čímž představují širokou paletu sociálních pozic a modifikují diskurz posunutím hranic veřejného a privátního (ibid., 83–92). Tiskovými médii zprostředkovaná buržoazní veřejná sféra klade značný důraz na abstrakci osobní a emocionální stránky života, jednota její imaginární komunity je tedy situována hlavně kolem ideálu národního občanství neutralizujícího diferencující rysy individuí. V dnešní kultuře vysoce mediatizovaného symbolického prostředí získává důležitost opačný trend, představující osobní reflexivitu a hodnoty seberealizace, které stále více pluralizují svět a zmnohonásobují společenskou rozmanitost (Lee 1992: 406).

Vzhledem ke klíčové pozici idejí konsenzu v rámci normativního pojetí veřejné sféry jakožto nezbytného předpokladu pro racionální komunikaci je důležité upozornit na distinkci mezi *symbolickým* a *sémiotickým*, uvedenou Julií Kristevou. Podle ní v sobě veškerý řečový projev obsahuje vedle racionálních, referenčních vlastností také podvědomé, senzuaální tělesné aspekty. To naznačuje, že komunikace může být motivovaná nejen konsenzem, ale i slastí, dosaženou projevem vnitřní neuvědomělé touhy. S ohledem na poststrukturalistické pojetí jazyka není význam jakéhokoliv objektu reality nikdy stabilní, pevně danou konstantou, ale vždy polysémický, nekonečný a strukturovaný rozdílnostmi. Nové významy a nové subjektivity tedy zpravidla vznikají v procesu hry protikladů, generovanými prostřednictvím řeči. Právě podvědomí, tradičně vnímané výlučně jako skladiště iracionálních sil přispívajících k utlačování individua, naopak hraje v tomto procesu vyjednávání identity velmi významnou roli, neboť na rozdíl od striktního kognitivního rozvažování umožňuje nepředvídatelnost, kreativitu a imaginárnost. Právě proces reflexivity tedy představuje stejně jak logickou, tak i ve mnoha ohledech intuitivní a imaginární interpretaci vlastního života. Centrálním mechanismem umožňujícím reflexivitu je vyprávění životních událostí, jež otvírá širší rámec souvislostí uvnitř vlastní zkušenosti a vede k formování nových významů a k autonomii jedince, tedy uvědomění si své vnitřní reality, své subjektivity. Narativ tedy podle Dahlgrena oproti abstraktním a objektivním formám uvažování tvoří spíše kontextuální, ztělesněnou epistému, operující často v rámci figurálního způsobu označování a oslovující intuitivní a emocionální stránku člověka. Toto dodatečně naznačuje, že monologický, realistický charakter mediální reprezentace, zaměřený na kognitivní vnímání, selhává ve vyvolání dialogu, kdežto daná funkce patří právě iracionálním formám reprezentace, asociovaným zpravidla se zábavou. Tím umožňuje diváku

být nejen svědkem zprostředkované reality, ale i jejím přímým účastníkem, je tedy schopna vyvolat morální odezvu v podobě empatie a solidarity (Dahlgren 1995: 102–115, 69).

Obecně přijímaný názor na to, že zvýšená emocionální expresivnost ve veřejném prostoru zdánlivě vytlačuje komunikativní racionalitu, je výlučně produktem měnící se politické ekonomie médií. Nevyhnutelně tedy vede k bagatelizaci demokratického potenciálu neformálních mediálních forem diskuze, ale také celkově nedovoluje porozumět tomu, jak se singulární a osobní způsob oslovení veřejnosti stal dominantním paradigmatem v současném kulturním prostředí. Jon Dovey poukazuje na to, že každá individuální zkušenost v rámci tržní ekonomiky klasického či neoliberálního období podněcuje vznik nových projevů subjektivity, zdůrazňujících sentimenty, cítění a intimitu jako základní charakteristiky formující osobnost. Počáteční projevy intimity a osobní zkušenosti našly svůj výraz v dopisech, denících a ve formě románů, ale přitom byly vyhrazené jen pro diskuzi v rámci soukromé sféry domácnosti. S dopadem televizního vysílání byl však soukromý život zásadním způsobem resocializován, neboť právě vizuální média umožnila promlouvání o vnitřních rodinných dramatech a intimních vztazích ve veřejné sféře. Šíření lokálního a subjektivního ve veřejném poli je ovšem podmíněno nejen technologicky determinovanými příčinami, zároveň odráží i měnící se pohled na sebe sama, jednak v důsledku zhroucení tradičního sociálního uspořádání, jednak kvůli současně nastolenému neoliberálnímu pořádku. Zatímco osobní vyprávění klasického liberalismu bylo zaměřeno na etické vyhodnocení, na formulování určitých mravních hodnot, nynější rétorika se spíše soustředí kolem otázky nebezpečí produkovaného ekonomickým režimem, jenž neposkytuje žádné záruky pro individua. V podmínkách, kde se role sociálního státního zabezpečení radikálně snížila ve prospěch soukromého vlastnictví řízeného logikou produktivity a krátkodobého zisku, vyvolává důraz na obzvláštní samostatnost individua ve společenské imaginárnosti nevyhnutelné obavy z pociťovaných rizik způsobených nestabilitou ekonomických poměrů. Navíc v úplně nekontrolovaném, chaotickém světě, kde velká vyprávění jsou vyčerpána a obecná tvrzení pravdy již neplatí, kde tradice rané modernity už neposkytují rámec pro vypořádání se s novými ekologickými problémy a s proměnlivými genderovými vztahy, jedinou zbývající reakcí na nejistoty společenské existence se koneckonců stává právě subjektivita, vlastní identita a individuální subjektivní zkušenost. Namísto diskurzu střízlivosti přichází tzv. emocionální demokracie jakožto pokus o řešení pro většinu znepokojivých každodenních dilemat nového světového řádu. Do popředí se dostává reprezentace partikulárního a osobního. Tímto způsobem ve 21. století přispívá k zásadní reformulaci pojetí veřejného rozvoj

televizních žánrů, když v mnoha případech napomáhá pozitivnímu obnovení veřejného prostoru a vysvobozuje naše skutečné obavy a úzkosti. Například v současnosti rozšířený způsob autobiografického, zpovědního vyprávění v dokumentárním filmu, jehož hlavním objektem je muž, zobrazuje zcela odlišnou sadu představ o maskulinitě, než nařizuje dominantní paradigma vylučující projevy sentimentů u mužů. Reprezentace mužské subjektivity, který mluví o svých osobních pocitech a motivacích tedy zobrazuje jedince zapleteného do vnitřních rozporů, nacházejícího se v nepřetržitém procesu vyjednávání své identity. Na rozdíl od fixní, statické a jisté subjektové pozice zkoumání mužského subjektu v rámci reflexivního kontextu omylnosti a selhání zpochybňuje pevnost významu, přispívá k otevření dialogu s textem a pomáhá vysledovat vztah ojedinělého případu ke světu jako celku, což by nás mělo směřovat k většímu porozumění (Dovey 2000).

Uznání partikulární emocionální zkušenosti jako legitimní formy sociální praxe rozšiřuje spektrum toho, co lze považovat za *politické*, protože jinak monopolní právo profesionálních politiků na rozhodování o tom, co spadá do veřejného zájmu a co nikoliv, uzavírá politické pole před sociálními konflikty, které se odehrávají právě v soukromé sféře. Vnímání pojetí *politického* v rámci omezené institucionální sféry však zpravidla vede k tomu, že tradiční stranická politika realizující občanství prostřednictvím garance základních politických a sociálních práv selhává v reprezentaci občanů podle principů jejich etnické, genderové a lingvistické příslušnosti, sexuální orientace, náboženského vyznání a životního stylu, zálib a hodnot. Úsilí těchto diferencních společenských skupin proti projevům utlačujícím jejich práva není nutně artikulováno v rámci běžného politického diskurzu. Jejich bitevním polem se stává právě kultura, kde jsou občanská práva prosazována nejen třídními subjekty, ale především jedinci cítícími sounáležitost s určitou kulturou (van Zoonen 2005: 6–9). Nový typ kulturního občanství tedy podle Ireny Reifové znamená svobodu patřit k určité identitě, kde jedním z hlavních požadavků je využití práva na odlišnost. Populární kultura zprostředkovaná různými mediálními žánry je z tohoto hlediska plnoprávnou platformou pro rozvoj občanství, která implementuje soukromá témata do veřejných rámců. Funguje jako hojný symbolický zdroj jednak pro opodstatnění identity dané při narození, jednak pro posílení dobrovolně zvolené identity založené na nějakém přesvědčení, což nakonec činí podřízené hlasy slyšitelnými (Reifová 2010: 29–30).

Liesbet van Zoonen v této souvislosti sleduje, jakým konkrétním způsobem může být artikulace mezi zábavou a politikou přínosná pro angažování občanů. Podle ní má sdružení fanoušků kolem mediálních produktů populární kultury zásadní podobnosti s voliči politických uskupení a jejich zastupitelů. Vztah fanouška k oblíbenému seriálu nebo programu se vyznačuje investicí obrovské spousty energie do objektu záliby, neboť populární obsahy nevyhnutelně vyvolávají diskuzi, kreativní snahu interpretovat je, vyhodnotit a usouvztažnit s vlastní zkušeností. Všechny tyto aktivity patří mezi klíčové občanské kompetence v rámci politického procesu, ovšem striktní upřednostňování role kognitivního apelu při mobilizaci politické účasti zastiňuje relevantnost afektivních faktorů ovlivňujících voličskou náklonnost. Formování voličské či fanouškovské preference samozřejmě vyžaduje kritické posouzení a rozumové odůvodnění vlastní volby, avšak základní motivační silou při iniciaci tohoto procesu je vždy zrození vášnivého vztahu a entuziasmu. Z tohoto hlediska slouží předvádění politického dění v souladu se specifickými, atraktivně působícími rysy populární kultury jako relevantní zdroj pro politickou angažovanost přinášející potěšení. Jako klíčové populární charakteristiky přítomné v zobrazení politiky tedy vystupují personalizace a dramatizace, týkající se reprezentace osobnosti, jejich idejí a jednání v rámci souvislých příběhů, které mají schopnost strukturovat chápání základních společenských procesů pro publikum. V závislosti na specifickém rámci, do něž je vyprávění umístěno, je politický proces různorodě konstruován a nabízí odlišné angažující pozice pro publikum. Například předvolební příběhy mluví o politice jako o zápasu a zdůrazňují integritu kandidátů v jejich usilování o dobro společnosti; stejně tak i soap opera poukazuje na pozitivní dopad individuálních činů v tomto směru. Avšak referování o politických událostech prezentujících se v rámci konspirační teorie nebo upozorňující na byrokratickou moc jako na sílu mimo individuální kontrolu může vyvolat spíše pocit fatalismu a beznaděje. Přesto však každý z těchto zmíněných rámců vedle zdůraznění skutečných politických problémů také podněcuje reflexi nad tím, co společnost a politika vůbec znamenají (van Zoonen 2005).

Z tohoto hlediska podle Dahlgrena, navazujícího na Hermes (2005), demokratický potenciál populární kultury spočívá z velké části v tom, že elementy populární kultury v prezentaci politiky dokážou spojit lidi, nabídnout pocit sounáležitosti a umožňují se ponořit do fantazie o ideálech a nadějích, jež ve vztahu ke společnosti máme, stejně jako i nutí ke zpracování věcí, kterých se bojíme (Dahlgren 2009: 109).

2.4. Vývoj veřejné sféry v Rusku

Rozpad Sovětského svazu znamenal pro země tohoto bloku vstup do přechodného liberalizačního období, charakterizovaného uvedením tržní ekonomiky a politického systému podle vzoru západních demokracií. Spolu se striktním odsuzováním cenzury, nezávislostí mediálních institucí, práva na svobodný přístup k informacím a na svobodný projev se stávají legislativním základem nové politické kultury. Bude-li však spravedlivé říci, že se zničením monopolu komunistické strany se v Rusku vyvíjí skutečně demokratická veřejná sféra, efektivně odrážející pluralismus politických idejí a směrů?

Transformace mediálního systému v Rusku nemůže být podle Eleny Vartanove vysvětlená jako účinná rekonstrukce západní mediální praxe hlavně z toho důvodu, že komplexnost historického dědictví, národní tradice a specifické kulturní praktiky mají zásadní vliv na to, jak média splňují svou veřejnou roli v současné ruské společnosti. Od samého začátku vzniku prvního periodického tisku v roce 1703 byly noviny v této zemi vnímané jako nezbytný nástroj veřejné správy, realizované shora dolů monolitní mocenskou strukturou, která vylučovala systém politických stran, stejně jako i svobodu projevu vcelku. Role tisku při budování stranické politiky byla poprvé zformulovaná až na začátku 20. století se zrozením sociálně-demokratických hnutí, ovšem po komunistické revoluci byla krátká tradice politických debat přerušena, zatímco zavedená ideologicky determinovaná cenzura pak dlouhodobě určovala novinářské praktiky ztotožňované s autocenzurou, morálním uvažováním a osobními názory. I když byla následující sovětská modernizace velmi úspěšná v implementaci moderních technologií, vědy a vzdělání, autonomní mechanismy modernizace těchto sociálních procesů vytvořeny nebyly. Klíčovým prvkem pro pochopení této nesamostatnosti občanských institucí jsou od počátku carské vlády historicky vyvíjené paternalistické vztahy mezi ruským státním aparátem a jeho společností. Západní myšlenka vzájemné odpovědnosti státní moci a masových médií vůči společnosti tu nebyla nikdy uplatněna, namísto toho existovalo zjevné podřízení individua moci. Ta byla vždy vnímaná jako povaze obyčejných lidí úplně cizí, ale zároveň i jako sakrální síla zaručující společenskou sjednocenost a existenci (Vartanova: 2013).

I když ruská politická kultura nikdy nezahrnovala tradici svobodného oslovení veřejnosti občanem, v období sovětské vlády po druhé světové válce se tato praktika svým specifickým

způsobem přece jen vyvíjela. Například v západních společnostech se sociální prostory řízené neformálním zvykovým právem tradičně stávaly pramenem formálních státních zákonů, kdežto v Sovětském svazu sociální sféry, které se řídily normami každodenního života, rostly na úkor oblastí, kde převládalo formální právo (Oswald, Voronkov 2010: 105). Ohraničující a represivní normy v rámci oficiální sféry zcela vylučovaly problémy soukromého charakteru, což významně podkopalo legitimitu práva jako celku a ovlivnilo společenské odcizení od státu, vyvarování se kontaktu s oficiální sférou a následný rozvoj neregulovaných praktik sociální interakce, umožněné s oslabením státní kontroly, které nastalo po smrti Stalina, a se spuštěním programu panelové výstavby. Uzavřená povaha nového individuálního fyzického prostoru umožnila vznik *soukromě-veřejné sféry*, kde si mezi sebou mohli lidé sdělovat politické názory, které byly odlišné od těch oficiálně akceptovatelných (ibid.: 108). Ve vědomí každého sovětského občana tedy existovaly striktně vymezené hranice mezi tím, co lze diskutovat s příbuznými a přáteli, a co je považováno za přijatelné v oficiální sféře. V důsledku této *sociální schizofrenie* a neustálého přizpůsobování svého komunikačního chování podle odpovídající situace byl zformován určitý mlčenlivý vztah vzájemné ignorance mezi občanem a státem, kde občan toleruje množství ideologického šumu výměnou za státem poskytované služby, včetně těch získaných ze známosti prostřednictvím vyhýbání se formálních procedur (tj. blat nebo úplatek). V této souvislosti absence institucí zajišťujících skutečnou komunikaci mezi občanem a státem⁴ předurčila vedle omezené organizace občanského zájmu daleko od bodů politického rozhodování ještě i kompromisní chování využitě k lepšímu vyrovnání se s každodenními záležitostmi (ibid.).

Takto rozvíjená tradice podřízenosti občanů státu a zároveň jejich vzájemného odcizení ovlivnily zakořenění veřejné představy, podle které jsou média chápána jako nezbytná část politické struktury. Ovšem přezkoumání hodnot v období přestavby mělo v rámci následující post-sovětské transformace za následek osvobození médií od oficiální kontroly a privatizaci mediálního vlastnictví, kde byla jejich striktní tržní orientovanost vnímána jako jediná možná síla schopná limitovat zásahy státu. I když byl tento tržní model mediálního systému převzat ze západních demokracií, sociálně-politický kontext jeho uplatňování byl zcela odlišný. Vznik masového tisku v Severní Evropě a Americe se stal výsledkem překotného hospodářského růstu, umožněného industriálním kapitalismem a urbanizací, a v tomto kontextu vyhověl společenským požadavkům, spočívajícím v narůstající potřebě komunikace mezi politickými

---

4 Odpovídající právní řád, nezávislé správní soudy, média, profesní a zájmové organizace.

elitami a běžnými občany. V Rusku ovšem přechod k tržnímu systému vedl k ekonomické depresi, následované rozčarováním z reform, morální krizí, sociální apatií a ztrátou společenské jednoty. V této nové realitě zbavené iluzí poklesl občanský zájem o politiku, finanční potíže a nově vzniklé distribuční problémy nenapomohly k založení nového politického tisku a celý hromadný systém předplacení novin byl zrušen. Role zajišťující jednotu informačního prostoru byla převzata televizí, ovšem trend směřující k instrumentálnímu využití tohoto média se projevil poměrně brzy. Za podmínek ostré politické konkurence využívali státní úředníci neformální kontakty s vlastníky mediálních holdingů, aby pro sebe zajistili pozitivní reprezentaci výměnou za ekonomické preference a příznivé podmínky pro fungování konkrétního televizního kanálu. V této souvislosti nebyly běžné mediální konflikty a informační války tolik důsledkem ideologického soupeření ve jménu společnosti, jako spíše prostředkem zajišťující osobní zájmy státních elit. V kontextu hluboké ekonomické krize toho bylo obzvlášť využíváno ze strany oligarchie a žurnalistů (Vartanova 2013).

Pro post-sovětskou transformaci je ovšem charakteristické i to, že s přihlédnutím k novým geografickým a sociálním hranicím bude zjevné, že společnost nevyhnutelně narazila na krizi kolektivní identity, která vyvolala ostré etnické konflikty a politickou nesmiřitelnost mezi různými vizemi sjednocující národní ideje. Od samého začátku proměn byla vyhlášeným cílem politického rozvoje demokracie, ale vzhledem k neúspěšnosti liberálních reform ztratila tato myšlenka v očích občanů přitažlivost. Ve vědomí elit byla neuskutečnitelnost účinného politického jednání pocíťovaná jako důsledek politického pluralismu, ztěžujícího utváření solidarity. Jako výsledek tohoto uvažování se od roku 2000 pod heslem posilování státu začal formovat nový monocentrický režim, zaměřený na překonání politických rozporů a na konsolidaci společnosti kolem konceptu „suverénní demokracie“, zdůrazňujícího nacionální specifikum. Celonárodně distribuovaná média začala být v této souvislosti stále více využívána jako nástroj podpory vznikajícího vertikálního systému moci a jako prostředek pro restrukturuaci veřejné sféry kolem nové národní ideje. To dalo vznik specifické konfiguraci veřejného prostoru, skládajícího se z kontrolovaného jádra a fragmentované lokální periferie (Malinova 2010: 20–24). Za upozornění stojí skutečnost, že kroky státu vztahující se k rozšiřování kontroly nad nezávislými médii nikdy nevyvolaly masivní protestní aktivity a průzkumy veřejného mínění naopak poukazovaly na podporu těchto řešení většinou společností. Tato skutečnost dodatečně naznačuje, že jakékoliv strukturální proměny nemohly být doprovázené náležitými

změnami v mentalitě a chování, a svoboda médií tedy není vnímaná majoritní částí společností jako veřejný statek hodný zvláštní ochrany (Oswald, Voronkov 2004: 102).

Role státu při formování mediální politiky je rozhodujícím prvkem, odlišujícím současnou veřejnou sféru v Rusku od její západní podoby, ovšem dopad tržních procesů a rostoucí komercializace médií je nepochybně velmi blízká západnímu modelu a odráží se v rozvoji spotřebitelské kultury, hodnot individuálního úspěchu, v posunutí hranic mezi osobním a veřejným a emocionalizaci veřejného prostoru. Import významů kapitalistické kultury neprobíhá lineárně, ty jsou adaptované s přihlédnutím k národním tradicím, o čemž ještě budeme hovořit v příští kapitole. Důležité je však to, že autonomní modernizační mechanismy zrozené trhem a podporované novými médii tvoří prostory pro artikulaci významů, do určité míry zpochybňujících paternalistickou mentalitu, ty ovšem do výzkumného zájmu této práce nespádají.

3. Charakteristika televizního talk show žánru

3.1. Vývoj žánru v historické perspektivě

Vznik žánru talk show jako institucionální formy zprostředkované interakce je podle Llie ovlivněn tradičními praktikami předmoderních společností, spočívajících v učinění cílevědomých, v počtu účastníků omezených skupinových konverzací, odehrávajících se s různou mírou formality v rámci speciálně organizovaných salónů, kaváren a klubů (Llie 2006: 489). Ovšem etablování radia v první polovině 20. století jako domácího média umožnilo mediaci rozmanitých forem dialogů, debat a rozhovorů s cílem zapojení širšího společenského okruhu, a tím způsobem se vysílání mluvené řeči stalo významnou součástí každodenního života mnoha posluchačů (Tolson 2006: 8). Následně vzniklá televize si vypůjčuje různé druhy rozhlasových pořadů a doplňuje je o obraz, ovšem centrálním prvkem v rámci tohoto média stejně jako dříve zůstává právě řeč. Talk show formát tedy od začátku představuje formu pro interpersonální komunikaci, který implementuje různé diskurzivní strategie a v této souvislosti může být rozdělen na množství subžánrů.

Dahlgren rozlišuje dvě ústřední kategorie talk show na elitářskou talk show a vox-pop. První formát je zpravidla vnímán jako politicky významná forma veřejné debaty, v jejímž rámci ve větší míře diskutují experti spolu s ostatními prominentními osobami a zaznívají odpovědi držitelů moci na vznešené otázky. Druhá kategorie talk show je tzv. vox-pop, který se odchyľuje od tradičních způsobů debatování svým zapojením obyčejných lidí do diskuze (Dahlgren 1996: 63). Louann Harmaan rozeznává v této kategorii tři specifické subžánry, zpravidla uplatňující terapeutický diskurz (Harmaan 2001):

- diskuzní program pro publikum, kde se ve studiu střetávají názory expertů a obyčejných lidí;
- talk show tematicky zaměřená na sociální problémy v osobní perspektivě;
- trash talk show, kde jsou problémy, povětšinou intimního charakteru, prezentovány jako podívaná.

Talk show žánr není sám o sobě statický, ale nachází se v neustálém procesu vývoje spolu se sociálními, ekonomickými, kulturními a technologickými proměnami ve společnosti, jež ovlivňují televizní průmysl, a tedy i způsob produkce pořadů, jejich základní konvence a formu oslovování publika. Bernard M. Timberg v této souvislosti vymezuje pět hlavních cyklů rozvoje talk show v kolébce tohoto útvaru, ve Spojených Státech Amerických (Timberg 2002).

- 1) První období (1948–62) může být charakterizované jako éra experimentů, realizovaných nezávislými rozhlasovými moderátory, jež ovládali nové televizní médium. Díky jejich iniciačním aktivitám byl položen základ mluveného projevu a hlavní formulační principy pro všechny výše zmíněné subžánry, ovšem na rozdíl od jejich dnešní podoby byla funkce veřejné služby daleko více zdůrazněna. Postupně však televizní sítě musely soupeřit s vlivnými reklamními agenturami a sponzory o kontrolu nad výrobou, což ve finále přivedlo k vítězství konvenčního přístupu produkce, jako opozitu k počátečnímu přístupu invenčnímu.
- 2) Druhý cyklus (1962–74) je pozoruhodný hlavně tím, že komerční televizní sítě a jejich vlastníci mají v průmyslu dominantní postavení a akumulují kolem sebe stabilní toky obrovských příjmů. Ty získávají díky osvědčeným strategiím orientovaným na zisk, zahrnující mj. úplnou kontrolu nad výrobou ve prospěch sponzorů, a díky tomu, že ještě více diváků integrovalo televizi do svého každodenního života. Mimořádnou

popularitu získává večerní talk show, kde má osobnost moderátora přední postavení, ale nedisponuje rozhodující mocí v rámci iniciace produkčního procesu.

- 3) V období od roku 1974 do 1980 televizní sítě, obávající se měnit své ziskové strategie, definitivně ztratily dominantní podíl na trhu kvůli vzniku nových, levnějších technologií výroby, nových metod distribuce (satelitní přenos) a distribučních systémů (kabel). Rozkvétají tak konkurenční syndikátní pořady, nezávislé skupiny stanic a nekomerční služba PBS, které byly ochotny nabídnout nová témata trápící americkou společnost, jež se týkala otázek genderové a rasové identity.
- 4) Nové konkurenční prostředí, které zesilovalo mezi roky 1980–1990 rozvojem kabelové televize a rostoucí pravidelností vysílání vytvořilo novou formu tzv. infotainmentu, což je smíšená forma informací, zpráv a zábavy, zacílená na rozšíření publika hlavně prostřednictvím reprezentace dříve neviditelných společenských skupin.
- 5) Počínaje rokem 1990 nabývají na síle trendy koncentrace vlastnictví, což vyvíjí určitý tlak na producenty, provokovaný potřebou okamžité návratnosti investovaného kapitálu. Talk show se jako snadno vyráběný, levný pořad stává obzvláště vítaným televizním žánrem a ve vysoce konkurenčním prostředí dochází k jeho hybridizaci a ke smíšení různých forem s důrazem na emocionalizaci.

Pokud jde o vývoj televizně-vysílacího projevu v evropském prostředí, Henrik Örnebring na příkladu švédských talk show zaměřených na diskuzi o aktuálních událostech sleduje hlavní tendence proměn, do určité míry podobné americkému prostředí a prolínajících se se zhroucením osvícenského projektu jako základního principu fungování společnosti. Období *zdvořilé veřejné diskuze* (1956–67) může být charakterizované jako elitářské a paternalistické, vyznačující se souborem vysoce formalizovaných pravidel vedení debat mezi experty, kde byla role moderátora omezená na pouhé určení striktního pořadí mluvčích, povolení o vznesení námitek a zdůraznění základního konsenzu mezi účastníky na konci debaty. Obecným účelem bylo objektivní a komplexní zacházení s tématem s cílem vzdělávat publikum. V období 1968–83 ovlivňují dvě základní okolnosti modifikaci žánru, zaměřenou na jeho diversifikaci. Jsou jimi radikalizace politiky v roce 1968 a zvýšení úrovně profesionalizace televizních producentů. Narůstající potřeba poskytnutí hlasu obyčejným lidem, otevření soukromé sféry jako předmětu veřejné debaty spolu s větší kompetencí v televizním průmyslu vyústily v tvorbu nových formátů veřejné rozpravy se zábavními prvky a větší nezávislostí vlastníků na státní kontrole. Ideál konsenzu byl postupně vytlačen hodnotou dualistické konfrontace s cílem přilákat více

diváků. Větší televizní deregulace od roku 1984, a tedy i zvýšená konkurence mezi komerčními stanicemi a televizemi veřejné služby se ukázaly jako největší faktory ovlivňující změnu žánru, vyúsťující ve zvýšenou mediální viditelnost, kult celebrity, kontroverzi účastníků debaty a proměnlivou úlohu moderátora, jenž má nyní jednat spíš jako režisér celé debaty a rozšiřovat nad účastníky svůj vliv a kontrolu (Örnebring 2003).

3.2. Hlavní rysy zprostředkované konverzace v rámci talk show

Verbální interakce, běžně se odehrávající v každodenní konverzaci mezi lidmi, je mj. i jedním z nejpodstatnějších aspektů televizního vysílání, ovšem zprostředkovaná povaha této komunikace je od verbální zásadně odlišná skrze svůj striktně institucionální charakter. Joan Thornborrow v této souvislosti zdůrazňuje, že výjimečnost interakce v rámci institucionálního prostředí spočívá především v její zaměřenosti na cíl, v omezeních vztahujících se k tomu, co může být považované za legitimní příspěvek k dosažení tohoto cíle, a v tom, že je principiálně asymetrická z hlediska rozložení mocenských vztahů. Vedle ní běžná interakce probíhá zpravidla mezi účastníky rovnocenného postavení. Účastníci podobné institucionální konverzace mají tedy své konvenční identity disponující různými diskurzivními zdroji, vzhledem k čemuž má každý z řečníků svá určitá pravidla a povinnosti, ovlivňující způsob, jakým se dialog provádí (Thornborrow 2002: 4). V kontextu médií by to znamenalo, že směřování rozhovoru je silně ovlivněno předběžným rozdělováním rolí mezi tazatelem a dotazovaným, ovšem na rozdíl od jakéhokoliv institucionálního rozhovoru (např. ve škole, na policii, na úřadu) je mediální konverzace nejspeciřtější v tom, že je orientována na neviditelné, neslyšitelné a vzdálené publikum. Tolson tedy mluví o tom, že formy každodenní mluvy, využívané z důvodu oslovení publika, úzce souvisí s třemi klíčovými dimenzemi mediální diskuze, což *jsou interaktivita, performativita a živost*.

Koncepce *interaktivity* odráží primární zaměření rozhovoru v médiích na vybudování komunikačních vztahů s publikem prostřednictvím přímého oslovení a s cílem vyprovokovat odezvu na straně diváka a jeho ochotu poslouchat. *Performativita* na druhé straně může být pojata jako úmyslně konstruovaná interakce, do níž jsou účastníci zapojeni s cílem být slyšeni nepřítomným publikem. Absence okamžité reakce vyžaduje určitou reflexi nad předpokládanými očekáváními na straně publika a v souladu s tím přizpůsobení svého chování. V případě zprostředkovaného interview by to znamenalo, že dotazovaný, jenž si je vědom toho,

že mluví k vzdálenému publiku, pociťuje určitý tlak, jako je potřeba udělat na publikum dojem, a v této souvislosti je jeho odpověď na rozdíl od běžné konverzace podstatně delší, jelikož ví, že se od něj očekává nějaké rozvinutí tématu. Poslední určující charakteristikou zprostředkované komunikace je zdánlivá *živost*, nepředvídatelnost a jakási spontaneita vysílané události, která však vždy funguje podle předem připraveného scénáře. Kromě již zmíněného přímého oslovení publika pohledem do kamery, je účinku spontaneity dosaženo i například díky využívání přítomného času v řeči účastníků (teď, dnes, tady) a přítomnosti diváka na místě záznamu pořadu (Tolson 2006).

Na rozdíl od televizních žánrů implementujících prvky konverzace do své struktury (např. soap opera, zprávy) je talk show strukturována výlučně kolem samotného aktu konverzace a je řízena sadou vlastních distinktivních pravidel. Timberg rozlišuje čtyři hlavní zásady, jež jsou společné pro všechny rozmanité talk show subžánry: 1) *ústřední role moderátora při uspořádání diskuze*, 2) *vytváření iluze přítomného času*, 3) *dodržování komerčního imperativu* a 4) *pečlivá příprava vysílacího pořadu početným pracovním týmem*. Úloha moderátora je ve většině případů mnohostranná a může být zvažována z různých pozic. Z pohledu marketingu je osobnost moderátora představená jako obchodní značka, jež díky své autoritě prodává mediální produkt. Z tohoto důvodu je jeho jméno zpravidla uvedeno v názvu talk show. Moderátor pak může působit i jako podnikatel, jenž má na starosti jednání s inzerenty, syndikáty a manažery televizní sítě. Z hlediska produkčního procesu působí moderátor jako redaktor a je odpovědný za průběh debaty v rámci požadovaného směru (Timberg 2002: 3–5). Moderátor je v podstatě jedinou osobností z celého týmu a všech účastníků, který je oprávněn manipulovat s rozličnými technickými aspekty diskuze, jako jsou přerušování na reklamu, představení tématu a hostů, volný pohyb ve studiu, aktivní gesta, výběr řečníků či aktivní skočení do řeči. Osobnost moderátora je v tomto formátu konstruována způsobem zdůrazňujícím jeho normalitu, autoritu a blízkost k obyčejným divákům, což pomáhá vytvářet důvěrný vztah s publikem, revokovat atmosféru intimity způsobenou vnímáním moderátora jako známého. Této atmosféry je mimo jiné dosaženo i prostřednictvím přítomností diváků ve studiu, jejichž funkce se liší také v závislosti na typu talk-show: od aktivní intervence po dekorativní smích nebo potlesk (Haarman 2001).

Komerční diktát při výrobě talk show vyvíjí určitý tlak spočívající v potřebě generovat zisk, proto jsou zábavní, emotivní a konfrontační aspekty talk show producenty vnímány jako nezbytná složka pořadu schopná přilákat diváckou pozornost. Označení *confrontainment*, které Eva

Niklesová překládá jako “konfrontace pro pobavení“ odráží podstatu fungování talk show založené převážně na dialogové komunikaci. Proto naplňuje strategie komunikačního střetnutí mezi účastníky debaty recipientské očekávání tím, že jednak vyvolává zdání autentického sporu charakteristického pro nezprostředkované prostředí, jednak souvisí se všeobecnou rozšířeností kultury zápasu ve sportu, a tedy atraktivity reprezentace lidského konání formou soutěživé hry (Niklesová 2016: 97–100).

3.3. Debata o roli talk show jako součástí veřejné sféry

Atraktivita žánru talk show pro reflexi v rámci akademického diskurzu je podmíněna touto skutečností, že tento velice populární televizní formát je arénou veřejné politiky, kde jsou myšlenky společenského blaha aktivně artikulovány, a který tudíž podle Tolsona vykonává funkci zprostředkování mezi světem veřejných záležitostí a soukromou, domácí sférou. V této souvislosti současné trendy komodifikace, simplifikace, zezábavňování, trivializace a personalizace mediálních obsahů nevyhnutelně vyvolávají otázky týkající se způsobu prezentace veřejného diskurzu v talk show a jeho vlivu na rozvoj demokracie ve společnosti (Tolson 2006: 16).

Na jedné straně se dá kritika vůči talk show přirovnat k morální panice vyvíjené kolem obav ze zdánlivé krize sociální konstrukce reality. Nekompromisní usilování televizních producentů o širší publikum tedy vede k podkopávání tradičních kulturních základů, k redefinici deviance a norem přijatelného, k narušení tradičních forem sociálního řádu. Joshua Gamson v této souvislosti uvádí řadu existujících argumentů o škodlivém dopadu talk show, do nichž patří její exploatační mise vůči pozvaným řečníkům, poskytnutí falešných způsobů řešení problémů v rámci terapeutického diskurzu, podněcování pocitu nadřazenosti na straně diváků dosaženého voyeuristickým pozorováním těch druhých a celkově degenerativní morální dopad vyvolaný propagací sexuálních deviací a hyperemotivních konfrontací (Gamson 1998: 6–9). Lisa Mclaughlin na příkladu sexuálních praktik, jež jsou kulturně definované jako deviantní (např. prostituce), problematizuje pokusy o ztotožnění talk show se skutečně demokratickou formou veřejné sféry na základě toho, že i přes žádoucí reprezentaci opozičních diskurzů tento formát pouze reprodukuje selský rozum vzrůstající z oficiálního a dominantního diskurzu, a tím pádem nezpůsobuje transformaci hegemonických pohledů (Mclaughlin 1993). Jon Dovey si pak klade

otázku, jaký druh veřejného prostoru vzniká z nyní rozšířeného subjektivního referování o osobní zkušenosti v rámci terapeutického diskurzu talk show. Viditelnost a zobrazení odlišnosti nemohou být oceňované jako hodnoty stoprocentně zmocňující, protože problémy osobnosti jsou v každém případě v rámci západních pořadů zpravidla reprezentované jako individuální patologie, která je předmětem výlučně individuálního řešení. To má za následek vymazání uvědomění si přítomnosti mocenských vztahů ve společnosti a sociálního kontextu z debaty, což podporuje konformní vztah k ideologii neoliberálního řádu (Dovey 2000: 121). Ovšem adaptace této terapeutické kultury pozdního kapitalismu prostřednictvím talk show v odlišném národním kontextu, resp. na postsovětském prostoru, má svou specifitu a artikuluje zkušenost individua odlišným způsobem. Takto v Rusku, vzhledem k historicky podmíněné absenci praktik postfreudovské psychologie, zaměřené na racionalizační řízení soukromého života v souladu s pravidly tržní ekonomiky, imitace amerických talk show, zahrnujících participaci publika, neapeluje k subjektu jako k autonomnímu, soukromému a samoregulačnímu já. V rámci ruských talk show diskuzí pokračuje intenzivní artikulace sebepojetí individua vyvíjeného převážně v komunistickém období, a které tedy může být charakterizované jako určené spíše vnějšími okolnostmi, nikoliv vlastní svobodnou volbou. Tím pádem obvyklé zasazení osobní zkušenosti do širšího sociálního kontextu naopak slouží jako základ pro budování morálního hodnocení nebo jednoduše nenabízí transformaci sebe sama jako lék, ale apeluje na ruskou diskurzivní formu „přežití a adaptace“ jako zvláštní hodnotu, což je podle některých výzkumníků technologií moci způsobující depolitizaci prostoru sociálních problémů (Lerner 2001).

Na druhé straně však v akademickém prostředí na síle nabývají argumenty oponující kulturnímu pesimismu. Livingstone a Lunt tvrdí, že talk show je typickou zprostředkovanou formou realizující podmínky postmoderního světa, jež spočívají v dekonstrukci tradičních opozic mezi informací a zábavou, osobním a veřejným a mezi znalostmi laické veřejnosti a expertů. Díky své intertextuální a hybridní povaze je tento žánr inkluzivním prostorem pro společenské skupiny dříve vyloučené z veřejné komunikace, kde jsou zástupci institucionálního diskurzu běžně konfrontováni osobní perspektivou obyčejných lidí. Tím pádem jejich koncepce *opoziční veřejné sféry* zdůrazňuje roli talk show jako platformy pro vyjádření a střetnutí diverzních pozic, jejichž prezentace je zaměřená na dosažení kompromisu podněcujícího aktivní angažování diváka v debatě, což pak potenciálně generuje kritické znalosti a přispívá k uznání plurality identit (Livingstone, Lunt 1994).

Pokud však jde o centrální argument odsuzující talk show žánr na základě nadměrného využívání emocionálního projevu, jenž podle dominantní akademické agendy narušuje komunikativní rovnováhu a ohrožuje potenciál pro racionální kritickou diskuzi, Lunt a Stenner naopak vnímají emocionalitu jako prostředek veřejné sféry, který pomáhá otevřít ožehavá společenská témata ve veřejném prostoru a má potenciál vyřešit rozdíly a usnadnit reflexi. The Jerry Springer Show tak podle nich kombinuje autentické, emocionální vyjádření osobních zájmů s elementy racionální diskuze, umožňujícími nestranné dotazování ze strany publika, zpochybňování zaznívajících tvrzení a výměnu působivých argumentů konečně vedoucích k překonání zkreslené komunikace. Stimulace konfliktních situací tedy vytváří ideální podmínky pro veřejné vyjádření a vzbuzuje reflexi a etické komentáře na straně občanů (Lunt, Stenner 2005). Tímto způsobem talk show formát (obzvláště jeho subžánr zaměřený na hledání terapeutického řešení emocionálních problémů) nabízí jakési „kulturní vystoupení jedince“, které přes konvenční proces mluvení propojuje osobní a politické otázky, reprodukuje pochopení individua jako sebe sama a oponuje dominantním paradigmatům rozšířeným ve veřejném prostoru (Livingstone, Lunt 1994: 40).

Proti tezi rozptylování občanů od smysluplné demokratické debaty směsí zábavy, emocionálních projevů, dramatizačních strategií a argumentů o seriózních politických záležitostech naopak Coleman staví argument, že tyto aspekty vytváří podmínky pro zapojení širšího společenského okruhu. Podle něj tento veřejný prostor angažuje zejména ty jedince, jejichž zkušenosti jsou nejčastěji přehlíženy konvenčními tradicemi hierarchického jednání (Coleman 2013: 29). Mats Ekström dále při analýze rozhovoru moderátora s politikem v rámci neformální talk show vnímá hybriditu tohoto žánru především jako zdroj zpochybňující autoritu a jako výzvu pro politika hnaného k zodpovědnosti před publikem prostřednictvím žoviální, vtipné a osobně orientované konverzace (Ekström 2011).

4. Metodologická část

4.1. Definice výzkumného problému a výzkumných otázek

Žánr politické talk show je v postmoderním autoritářském Rusku důležitou formou reprezentace skutečnosti, která nabízí určitou reflexi společenského dění, díky čemuž tvoří specifické významy utvářející naše vnímání reality. V rámci takto stanoveného výzkumného problému mě zajímá následující otázka: *Jak je konstruován systém přijatelných společenských hodnot a norem skrz mediované rozpravy o aktuálních událostech?* Na základě své snahy zodpovědět si tuto otázku při analýze zvoleného pořadu, zaměřím svou pozornost na ty aspekty diskuze, které odráží následující výzkumné podotázky:

- 1) *Upřednostnění jakých hodnot vyvěrá z obsahu debat?*
- 2) *Jakým způsobem je dosažen konsenzus vůči určitým významům?*
- 3) *Jakou roli hraje využívání humoru a sarkasmu v řečovém projevu?*
- 4) *Které textové prvky mají potenciál být pro publikum divácky atraktivní?*

4.2. Výzkumná metoda

Ke zkoumání problematiky mediální reprezentace skutečnosti byla v rámci této práce zvolena metoda kvalitativního výzkumu, založená na analýze diskurzu. Tato analýza vychází ze sociálně konstruktivistického chápání sociální reality, jejímž cílem je odhalit, jakým konkrétním způsobem je naše realita tvořena v rámci procesu společenské komunikace. Samotný pojem diskurz podle definice Marianne Jørgensen and Louis Phillips označuje *partikulární způsob, jakým se o světě mluví a jak je chápán*. I přesto, že existuje množství různorodých přístupů, jak můžeme určitý diskurz zkoumat, autorky uvádí čtyři základní teoretická východiska, jež jsou společná pro většinu diskurzivně analytických přístupů, nahlízejících na svět z hlediska sociálního konstruktivismu. Výchozím bodem je tvrzení poststrukturalistické lingvistiky vyjadřující myšlenku, že my jako jedinci nemáme přímý přístup k realitě, ale nahlížíme na ni skrz reprezentace tvořené jazykem, jehož vztah k objektům je svým způsobem výlučně arbitrární. Naše vědění o světě nemůže být z tohoto hlediska posouzeno jako objektivní pravda, ale spíše jako výsledek určité kategorizace světa prostřednictvím jazyka. Dalším předpokladem je jednak

anti-esencialistický pohled, zdůrazňující kulturní a historickou podmíněnost našich představ schopných se s postupem času měnit, jednak anti-esencialistické pojetí charakteru sociálního světa, vnímající diskurz jako sílu, která se významně podílí na udělování významů a smyslů, a tudíž i na produkci znalostí, identit, sociálních vztahů, vzorců a norem. Tento fakt je do značné míry v rozporu s představou o individu u jako o pevně stanovené entitě vlastníci sadu autentických, esenciálních charakteristik. Třetím aspektem, artikulovaným v rámci diskurzivní analýzy, je vztah mezi našimi představami o světě a sociálními procesy, jejichž základem je skutečnost, že konstrukce obecné pravdy probíhá prostřednictvím sociální interakce, v rámci níž spolu soupeříme o pravdivost, či chybnost výroků. Posledním základním předpokladem je představa, že každý konkrétní pohled na svět implikuje určitý způsob jednání. To znamená, že v závislosti na tom, s čím je ve společnosti počítáno jako s pravdou, bude mít toto přesvědčení své důsledky v podobě specifických pravidel, zákonů a institucí (Jørgensen, Phillips 2002: 2 - 12).

Jedním z možných přístupů k analýze diskurzu je *kritická analýza diskurzu* (CDA). Tato analýza zaměřuje svou pozornost na diskurzivní praktiky, které se v rámci jednotlivých textů, mluvených a psaných projevů podílejí na reprezentaci světa, sociálních subjektů a vztahů. Cílem je odhalit neprůhledný vztah mezi těmito praktikami a širšími sociálně kulturními strukturami a procesy, skrývajících určité mocenské zájmy. Úloha CDA je tedy kritická v tom smyslu, že slouží k tomu, aby bylo možné vysvětlit, jakou roli hrají diskurzivní praktiky při konstrukci sociálního světa ve prospěch dominantních společenských vrstev. Tímto způsobem chce analýza usilovat o sociální změnu směrem k větší vyváženosti mocenských vztahů ve společnosti. V této souvislosti je aplikace výzkumného postupu zahrnujícího rozbor lingvistických prvků textu v rámci CDA uskutečněna způsobem, který pomáhá pochopit, proč a jak jsou určité charakteristiky textu produkovány a jakým ideologickým cílům slouží.

4.3. Analytický postup při analýze dat

Za účelem zkoumání významotvorných praktik pořadu „Večer s Vladimírem Solovjovym“ budu postupovat podle *multimodální kritické analýzy diskurzu* (MKDA), konkrétně tedy podle návrhu rozpracovanému autory Davidem Machinem a Andreou Mayr⁵ (Machin, Mayr 2012). Úkolem MKDA je identifikace a detailní popis lexikálního, gramatického a sémiotického výběru,

---

⁵ Jejich přístup je založen hlavně na kombinaci různých technik, vyvinutých významnými akademiky, zabývajícími se problematikou diskurzu. Jsou to Gunter Kress, Norman Fairclough, Ruth Wodak a Theo van Leeuwen.

provedeného při komunikaci textového a vizuálního sdělení. Cílem je tedy odhalení a denaturalizace lingvistických a vizuálních strategií, které se původně jeví jako neutrální a přirozené, ale ve skutečnosti jsou ideologické, skrývají mocenské zájmy a směřují příjemce sdělení k přemýšlení o komunikované události v určitém klíči.

Pro vyhodnocení diskuze, odehrávající se mezi účastníky v rámci zvoleného pořadu, musím v první řadě určit, na které širší společenské diskurzy odkazuje výběr specifického lexika a specifických sémiotických znaků v analyzovaném materiálu. V této souvislosti je třeba zaměřit pozornost na konotaci často používaných slov, k čemu slouží nadměrné využívání synonym, co textu chybí navzdory očekávání, jaké strukturální opozice jsou zahrnuté. Dalším krokem je odhalení specifických diskurzivních strategií, směřujících k určitému vnímání zaznívajících výroků a k předkládání určité verze skutečnosti účastníky debaty. Abych byla schopna porozumět působení těchto faktorů, analyzuji evaluační vztah mluvčího k objektu jeho projevu pomocí hledání citačních sloves a audiovizuálních elementů komunikujících hodnocení vůči objektu projevu. Pozornost také věnuji důsledkům reprezentačních strategií (lingvistických či vizuálních), zvýrazňujících specifické aspekty událostí, jevů a identit různých sociálních aktérů. Zároveň analyzuji strategie reprezentace jednání jedinců prostřednictvím tranzitivních sloves. V neposlední řadě se zaměřím na zjištění rolí rétorických tropů při nahrazení konkrétních příčinných souvislostí abstraktními pojmy a na způsob, kterým je autoritativnost pořadu sdělena divákům na základě využívaných modalit. Níže uvádím všechny sledované lingvistické jevy spolu se zkratkou:

Konotace (K)

Nadměrné používání synonym (NS)

Ideologický čtverec (IČ)

Binární opozice (BO)

Citační sloveso (CS)

Tranzitivní sloveso (TS)

Rétorické tropy (RT)

Modality (Mt)

Žánr komunikace (ŽK)

Audiovizuální elementy (AVE) posilují pravdivost

Nástroj kličkování (NK)

Inklusivní konstrukce (IK)

Presupozice (Pr)

Reprezentační strategie sociálních aktérů (RSA)

Nominalizace (N)

4.4. Kritéria výběru výzkumného vzorku

Výše uvedená výzkumná technika bude uplatněná při analýze diskuzního pořadu „Večer s Vladimírem Solovjovym“. Vybrala jsem jej z toho důvodu, že se v něm odehrává veřejná debata zabývající se seriózními společenskými tématy právě ve formátu talk show. Hned na první pohled je tak indikováno určité napětí mezi snahou informovat a zároveň pobavit publikum. V této části se tedy budu zabývat tím, zda může žánr, který se snaží naplnit informační a zábavní funkci v jednom kroku, naplňovat kritéria demokratické diskuze.

Pro analýzu jsem vybrala pět významných událostí, které v roce 2018 hýbaly politickým a společenským děním v Rusku. Každá z nich se stala stěžejním bodem pro selekci zpravidla dvou až čtyř dílů, jejichž počet variuje v závislosti na míře pozornosti věnované jednotlivým událostem v rámci sledovaného pořadu. Níže uvádím data, ze kterých pochází záznamy jednotlivých vybraných epizod:

1. Prezidentské volby - vysílání ze dní 27. února (č.1), 19. března (č.2) roku 2018
2. Požár nákupního centra v sibiřském městě Kemerovo - vysílání ze dní 26. (č.3) a 27. března (č.4)
3. Otrava agenta Skripala - vysílání ze dní 15. března, 2. (č.5), 4. dubna (č.6) a 18. června (č.7) roku 2018
4. Zvýšení věku odchodu na důchod - vysílání ze dní 18. (č.8) a 17. června (č.9) roku 2018
5. Vystoupení Spojených Států z Dohody o raketách krátkého a středního doletu - vysílání ze dne 21. října (č.10) na roku 2018 ⁶

Při výběru relevantní části dat jsem se řídila svou vlastní diváckou představou o tom, jaké argumenty, aplikované účastníky referujícími o zmíněných událostech, mohou na publikum působit jako přesvědčivé a působivé. Stejně tak jsem měla na paměti, že je třeba zrcadlit co nejširší spektrum významů, které byly upřednostněny. Při zhlédnutí pořadu jsem se tak snažila

---

⁶ V daném případě jsem se rozhodla omezit na analýzu pouze jedné epizody, jelikož navýšení rozsahu této diplomové práce by ji neobohatilo o nové výzkumné poznatky vzhledem k významové totožnosti diskuzí na uvedeném téma.

zůstávat citlivá k těm částem debaty, ve kterých se objevuje pokus o významovou stabilizaci. Mluvený projev jsem přepsala z ruštiny do psané podoby v souladu s pravopisnými normami českého jazyka. Nespisovné tvary však zůstaly nedotčené. Vzhledem k obsáhlosti některých výroků nejsou všechny přepisy úplné. Vynechání některých vět, označovaných v rámci citací následovně: „ .....“, však v žádné míře neovlivnilo význam projevů. U přepsaných dat lze poměrně často potkat také tři tečky „...“, které identifikují útržkovitost intonace mluvčího. Slova zvýrazněná tučným písmem vypovídají o intonačním důrazu mluvčího.

5. Výsledky analýzy

V rámci každé zvolené události jsem pro analýzu řečových projevů diskutujících identifikovala několik základních tezí, ze kterých vychází argumentace řečníků. V této souvislosti uvádím citaci zazněvších výroků a následný rozbor prostředků, jimiž je představena jejich pravdivost a uskutečněna významová stabilizace, u každého tématu debaty v souladu s významy upřednostněnými v základních tezích. Nejprve se však pustím do stručné charakteristiky zvoleného televizního pořadu.

5.1. Večer s Vladimírem Solovjovym

Daný politický pořad je vysílán pětkrát týdně Všeruskou státní televizní a rozhlasovou společností (VGTRK)⁷ v pozdně večerních hodinách. Jeho doba trvání může dosahovat až 150 minut. Tak velké množství vyhrazeného vysílacího času je z větší části podmíněno tou významnou společenskou rolí, ke které se producenti daného mediálního produktu hlásí. Autor projektu a jeho moderátor v jedné osobě se k tomu vyjadřuje následovně:

„Měli jsme za úkol vytvořit pořad pro chytrého, a ne lhostejného diváka. Pořad, který by umožnil diskutovat o aktuálních společenských problémech v různých formátech: od rozhovoru jeden na jednoho až po „kulatý stůl“. Doufáme, že dokážeme v rámci debaty zajistit ostrou konfrontaci. Vzhledem k tomu se tak nestřetnou jen dva polární názory, hodláme zde představit jejich širší spektrum. Vždyť ve společnosti se diskutuje o mnoha tématech, která vyvolávají nejen jednoznačné reakce.“

---

⁷ Analyzovaný televizní pořad je vysílán televizním kanálem “Rusko 1”, který patří federálnímu státnímu unitárnímu podniku “Všeruská státní televizní a rozhlasová společnost”. Činnost společnosti je financována jak dotacemi ze státního rozpočtu, jejichž podíl na celkových výnosech činí přibližně 45 %, tak příjmy z komerční činnosti podniku. Její televizní stanice mají poměrně diferencovanou žánrovou strukturu vysílání, která zahrnuje zpravodajské programy, vícedílné televizní filmy a seriály, diskusní pořady, celovečerní hrané a dokumentární filmy, přenosy sportovních a společenských politických událostí.

Jak vyplývá z uvedeného komentáře, přetrvává na straně tvůrců ambice při podávání informace naplnit požadavek objektivitu a vyváženosti prostřednictvím zajištění názorové rozmanitosti. Snaha o konfliktnost je tady přitom vnímaná jako prostředek vedoucí k naplnění závazků vůči veřejnosti. Ale vzhledem k dříve získaným teoretickým poznatkům lze usoudit, že se jedná spíše o obecné dodržování komerčního imperativu, vzhledem k čemuž bude divák v rámci pořadu oslovován nejen jako občan, ale i jako konzument. Toto napětí mezi zábavou a informací začíná přetrvávat hned od začátku pořadu a je realizované prostřednictvím vytváření dojmu serióznosti společně s určitou teatrálností. Informativní povaha pořadu vyplývá ze samotného názvu Večer s Vladimírem Solovjovym, indikujícím pro ruské publikum, že následující hodiny proběhnou ve společnosti veřejně známé a respektované osobnosti, která má v důsledku svého dlouhodobého působení v roli politického novináře vysoké společenské postavení a profesionální uznání. Ze všeho nejvíc však podněcuje divákova očekávání právě pořad uvádějící slavnostní a dynamická hudba, do taktu doprovázená točícími se horizontálními pruhy tří barev (bílá, červená, černá), na jejichž pozadí se střídají obrazy moderátorova obličeje, vyjadřující různé emoce. Jeho úsměv, jeho bedlivý nebo mírně rozzlobený pohled, který následuje výraz naprostého klidu, konotují moderátorovu lidskost a v divákovi vytvářejí důvěrný vztah k jeho osobě. Celá znělka však předestírá především záživnost budoucího děje. Hudba tak končí na durové stupnici a je vystřídána potleskem publika ve studiu, jež bude po celou dobu diskuze plnit svou posuzovací roli. Po znělce pak pozorujeme na pár vteřin zcela černou televizní obrazovku, rozseknutou linií dlouhých a dolů namířených světlometů, jež se v momentě zvedají, aby rozsvítily studio svou jasně bílou barvou. Tento obraz zároveň přispívá k formování očekávání, že v následujících hodinách bude odhalena cesta z temné nejasnosti k samozřejmé pravdě. Vizuální podoba studia však naznačuje, že dovolat se jí nemusí být snadné. Studio tak celkově připomíná arénu amfiteátru, jelikož existuje striktní hranice mezi hledištěm a jevištěm, jež má však na rozdíl od římské arény striktní kosočtverečnou formu, dodávající moderní podobě souboje svou citelnou míru břitkosti. Extrémní emocionální rozrušení, jež si hledání pravdy vyžaduje, je ve studiu všudypřítomné hlavně skrze barevnou úpravu interiéru, vyznačující se maximální tónovou gradací. Jevištní podlaha má například černý lakový povrch a od postupně se zvyšujícího sezení pro publikum, které stoupá v řadách za sebou, je oddělena dělicí stěnou. Na samotné zábrance jsou zobrazeny pruhy, jež jsou na rozdíl od jejich zobrazení ve znělce mnohem širší a obsahují značnou převahu červené barvy, významně se podílející na tvorbě atmosféry vášnivých emocí. Za hlavní měřítko přitažlivosti studia však lze považovat přísnost těch linií, které utváří jeho výslednou vizuální podobu. Geometrický útvar

definuje ráznost, tvrdost a neústupnost při snaze o dosažení stanoveného cíle. Na tvorbě pravdy se konečně podílí různé významné a seriózní osobnosti jako jsou odborníci, politici, politologové, novináři a podnikatelé, jež vždy pozorujeme v oficiálním oblečení, a tudíž očekáváme, že každý z nich pronese u vyhrazeného řečnického pultíku svůj kompetentní posudek. Dominantní postavení však samozřejmě zaujímá moderátor, který účastníkům diskuze udává směr odhalující skutečnost. Téměř vždy má na sobě uniformní sako s vysokým límcem, které se od sebe v jednotlivých dílech pořadu liší jen různými odstíny černé nebo šedé barvy. Připomíná tím odvážného a statečného vojevůdce odhodlaného bojovat za svou vlast a pravdu. V jaké míře se mu konečně daří zprůhlednit realitu, umožní pochopit níže uvedená analýza komunikačních událostí.

5.2. Prezidentské volby

Pro analýzu diskuze o prezidentských volbách konaných v Rusku dne 18. března 2018 jsem vybrala dva díly odvysílané 27. února a 19. března. První díl patří k období aktivní politické kampaně, založené na pravidlech zaručujících rovnost vysílacího času pro všechny kandidáty a zavazujících zástupce médií k objektivnímu podávání informací o průběhu předvolební kampaně, což má spočívat v nevyjádření preference žádnému z kandidátů. Druhý díl, odehrávající se v den následující po volbách, již tomuto omezení nemusí čelit a soustřeďuje se na komentování výsledků voleb. Vývoj diskuze probíhal zejména podle těchto tematických linií: americký zásah do vnitřních záležitostí Ruska, dokonalost volebního systému, legitimita zvoleného prezidenta, selhání liberální ideologie.

5.2.1. Americký zásah do vnitřních záležitostí Ruska

Na tento aspekt nadcházejících voleb se dostalo hned na začátku pořadu v moderátorově úvodním slovu. Ten se přímým pohledem do kamery obrátil na diváky mimo studio s vyprávěním o tom, že USA se snaží ovlivnit ruské volby, ale zároveň popírá jakýkoliv zásah. Následně se moderátor otáčí vpravo a zahajuje debatu tím, že klade určitému účastníkovi otázku:

M: *Pocítujete na sobě tlak vměšování? Co máme v těchto volbách očekávat?*

OM: .... *To je podle mého názoru naprosto oficiální politika amerického politického vedení, to je – být přítomným v Rusku při každých volbách, aby je ovlivnilo, aby vytvořilo pokornou, poslušnou politickou a obchodní elitu, která bude vyvíjet tlak na politickou situaci v zemi a vytvářet pocit sociální, ekonomické, politické nestability. V budoucnosti, jako ideál, změnu*

politického režimu, ale ne-li změnu režimu, pak přinejmenším jeho destabilizaci, jeho vratkost, poslušnost, jeho posun k pozici příznivé pro Američany. (27.02.2018, 3:55)

Svou otázkou moderátor očividně nemá za cíl získat odpověď zpochybňující fakt vměšování, jelikož umístění kladného slovesa *pocítujete* na začátku věty, společně s jeho intonačním zvýrazněním předpokládá stvrzovací odpověď. Navíc samotná metaforická formulace (RT) „*pocítujete na sobě tlak*“ tvoří dojem, že rozsah vměšování již překračuje meze do takové míry, že začíná dokonce zasahovat i fyzické hranice jedince. Formulace první otázky je tudíž předvídáním odpovědi na tu druhou – očekávat máme jen zvýšení tlaku. Oleg Morozov (**OM**) se ve svém projevu pokoušel zasadit tento případ vměšování do kontextu jeho příčin a důsledků. I když je nastíněný scénář pouhým vyjádřením názoru, jeho zjevné souznění s agendou moderátora, dvakrát opakovaný záběr pozorně naslouchajících účastníků, vysoké společenské postavení tohoto mluvčího v roli stálého člena státní rady pro mezinárodní vztahy, dokonce i jeho plynulá, rozvážná intonace doprovázená aktivními vysvětlujícími gesty (AVE) implicitně sdělují divákovi jeho autoritu. Navíc je cítit, že se mluvčí zjevně snaží o přesvědčivý projev, což se projevuje v rozsáhlém užívání deklarativního jazyka „to je“ (Mt), vylučujícího jakoukoliv pochybnost o správnosti tvrzení. Snaha o přesvědčivost se projevuje také v nadměrné lexikalizaci (NS) činů a cílů amerického vedení prostřednictvím hojného opakování jednotlivých slov a jejich synonym. „*Elita – pokorná, poslušná*“, „*nestability – sociální, ekonomické, politické*“, „*režimní – destabilizace, vratkost, poslušnost, posun k pozici příznivé pro Američany*“ – takto hojně saturovaný popis důsledků amerického zásahu vytváří pocit napětí, ba dokonce i neodvratné hrozby a celkově zcela neospravedlnitelného chování ze strany cizího státu. Další účastník diskuze, předseda výboru státní dumy pro vzdělání Viktor Nikonov, vystupuje s analogickým příspěvkem, charakterizujícím jednání USA:

VN.: .... *To je vlévání peněz do pouliční opozice, která byla také vždy a všude, když Američané chtěli situaci destabilizovat. Jedná se o protesty kolem výsledků voleb a tak dále. Koneckonců, velmi často v takovémto okamžiku nastala změna režimu – když vyšly do ulic masy lidí, kteří protestovali proti existujícím falzifikacím nebo údajně existujícím falzifikacím. Je to velmi dobře vyvinutý systém. (27.02.2018, 11:00).*

S nenuceným úsměvem na tváři a klidnou intonací Viktor Nikonov (**VN**) vysvětluje, že protestní akce jsou pouhou součástí strategického plánu na změnu režimu. Metaforický výraz „*vlévání peněz*“ a hyperbolická příslovce „*vždy a všude*“ (RT) vyvolávají asociaci nepřetržitosti a rozměrnosti, snaha Američanů „*destabilizovat*“ tedy získává rys ustavičné činnosti striktně

zaměřené na výsledek. „*Masy lidí, kteří protestovali*” nejsou v tomto ohledu samostatně jednající aktéři, ale pouhý prostředek pro dosažení cíle. Pozoruhodným rétorickým manévrem mluvčího je střídání za sebou se opakujících sloves, v deklarativní formě reprezentujících existenční procesy – *to je, jedná se o, nastala* – slovesy minulého času označujícími procesy materiálních činů – *když vyšly, kteří protestovali* (TS). Reprezentace akcí jako v minulosti proběhlých v tomto případě napomáhá vyhnout se případné nepodloženosti. I když řečník neuvádí, o který případ se jedná, závěrečná věta „*je to velmi dobře vyvinutý systém*” (Mt) nás vrací k tomu, že existuje přesně definovaná skutečnost, s níž máme počítat. Další debatující rozvádí myšlenku o důsledcích amerického zásahu. Odvolává se však při tom na konkrétní historický případ:

YK.: *To je už starý příběh, ale Írán se z tohoto příběhu stále třese. V roce 53, a Američané to uznali, CIA zaplatila za demonstrace v Teheránu a zaplatila za odstranění legitimně zvoleného demokratického prezidenta Mutsatky. (27.02.2018, 13:20).*

Díky obzvlášť pomalé a vypravující intonaci (AVE), stejně jako díky samotnému odkazu na historickou událost mluvčí působí jako erudovaný a znalý člověk. Pokud divák uznává jeho autoritu, pak tato historická připomínka (NK) vzhledem ke dříve zazněvším výrokům vyjadřuje pocit kontinuity amerického jednání napříč časem a prostorem a názorně poukazuje na jeho systémovost, úmyslnost a nezastavitelnost této destruktivní činnosti. Přirovnání důsledků amerického vlivu k pohybu zemské kůry „*Írán se z tohoto příběhu stále třese*” (RT) vzbuzuje dojem působení mohutné přírodní síly, naruby obracející zavedený pořádek. „Zaplatila (TS) *za odstranění legitimně zvoleného demokratického prezidenta*” je v tomto ohledu reprezentační ilustrací Američanů jako aktivních, nekontrolovatelných jednatelů ignorujících vůli občanů.

VN.: *.... Totéž se pokoušeli udělat v Rusku. Ale rozdíl mezi Ruskem a Ukrajinou je ten, že to všichni vidíme dokonale, vidíme to jako pokus o svržení naší národní nezávislosti, naší suverenity, víme, jak se to dělá a nikdy v naší zemi nedovolíme něco takového. (27.02.2018, 31:25).*

V tomto projevu již můžeme pozorovat jistou změnu nálady diskuze – diskurz nebezpečí hrozícího zvnějšku se střídá s vlasteneckým diskurzem zvýznamňujícím ruskou národní identitu. K zobrazení jednání Američanů se přidávají reakce, vyvolané tímto jednáním. Zatímco počáteční rétorika zdůrazňuje činnost motivovanou pevným odhodláním, v tomto projevu je Američanům přidělována mnohem pasivnější role, jenom „*se pokoušeli*” (TS). Aktivní postoj zaujímají ti, kteří

jsou zobrazení jako „my“, Rusové. Skrz slovesa reprezentující mentální procesy poznávání „víme“ a vnímání „vidíme“ získáváme klíč k vnitřnímu světu a pocitům aktérů, pociťujících na sobě tlak nepřátelských činů. Zdánlivá bezmocnost odolávat nezastavitelným silám destrukce se prý obrací naruby – jsme vždy ve střehu, „vidíme dokonale“, „víme, jak se to dělá“ a jsme odhodláni odrážet pokusy „rozehrát něco takového“ (TS). Dřívější hrozba „destabilizovat“ je nyní vykládána jako pouhá snaha o hru, jakési dětské povídačky, což v racionalizaci boje za „naši národní nezávislost“ pomáhá zmírnit hrozivost předpokládaného nepřítele. Užíváním zájmena „naše“ a sloves ve tvaru 3. osoby množného čísla (IK) řečník podbízí diváka k tomu, aby se ztotožnil s takto vytvořenou imaginární komunitou, aby se připojil k jejímu ideovému základu. Po ukončení tohoto intonačně velmi odhodlaného a pauzami rozvrženého projevu zaznívá ve studiu potlesk (AVE). Jedná se pravděpodobně o další způsob, jak oslovit publikum.

SM.: ... *Nebyl bych si tak jistý, že nás nezlomí, protože ve skutečnosti už jednou zlomili a tak dále a tak dále a tak dále. V naší historii bylo poměrně mnoho různých epizod takového zásahu.... Američané budou pracovat v tomto směru, budou rozkládat mysli! Budou pracovat v tomto směru a tak dále. Navíc máme spoustu vnitřních problémů, jeden z nich je podle mého názoru – to je pokus hrát podle nějakých pravidel, která jsme nevymysleli. Tak hledme – my jim neustále prokazujeme, snažíme se dokázat svoji nevinu. No přece kašleme na to, jaké kladou požadavky! Kašlu na to na všechno! Stejně je to s touto demokracií! Zrovna tenhle pokus vytvořit tady sterilní pravidla a říci, že v naší zemi bude skutečná demokracie – to je o ničem, toto je cesta do slepé uličky. .... Hledme, co je důležitější – zachránit se jako civilizace, nebo dodržovat něčí pravidla? Podle mého osobního názoru – zachránit sám sebe ... Pro budoucí generace, a nikoliv proto, abychom po celou dobu ukazovali někomu, podívejte se – máme opozici, následujeme všechno, všichni se řídíme pravidly. Ano, měl by existovat zákon, ale zákony by měly být takové, aby nám poskytovaly efektivitu existence, prosperitu a naši bezpečnost, chápete, a ne ty, které se hodí nějakým šablonám. A bohužel jsme se toho ještě nezbavili! Jakmile Američané vsugerovali řadu demokratických postupů celému světu, a tak se je snažíme následovat, abychom dodržovali cizí vzorce. Je třeba vycizelovat své vlastní vzory a žít podle nich, a pak pro nás bude jednodušší odrážet všechny tyto útoky. (27.02.2018, 54:57).*

Tento účastník diskuze začíná svou promluvu prostřednictvím nevysoké modality, vyjadřující poněkud mírnou skepsi ohledně předchozího nadšení. Tím, že říká „nebyl bych si tak jistý“ namísto třeba „není žádná jistota“, dává najevo své vlastní znepokojení a sděluje svou upřímnost. Setkáváme se také s opakovaným užíváním sloves charakterizujících jednání Američanů (NS) a nacházíme hojnost příslovčí „a tak dále“, připomínku minulosti a lexikální prostředek kvantifikace „mnoho různých“ (NK). Tyto řečové prvky zprostředkovávají jednak vysokou emocionální oddanost mluvčího, jednak samozřejmost řečeného, vyčerpanost všech možností alternativního chápání problému, jenž je vykládán výlučně negativně konotujícími

metaforickými pojmy „už jednou zlomili“, „budou rozkládat“ (RT). Vycházejíce z následné argumentace chápeme, že destruktivní chování Američanů spočívá v jejich snaze „vytvořit sterilní pravidla“, „šablony“, v tom, že „kladou požadavky“, že „vsugerovali řadu demokratických postupů“. O která konkrétní pravidla se jedná, řečník neupřesňuje, ovšem důsledky dodržování „cizích vzorců“ se přirovnávají až k zániku (RT): „zachránit se jako civilizace“, „cesta do slepé uličky“. Tím se konečně dostáváme k nabídce řečnickově řešení: „je třeba vycizelovat své vlastní vzory“, „zákony by měly být takové, aby nám poskytovali efektivitu existence, prosperitu a naši bezpečnost“ (Mt). Využití deontické modality v těchto tvrzeních úplně vylučuje jakýkoliv časový rámeček, stejně jako i konkrétní soubor idejí, které má zahrnovat. Divák je však ponechán s představou, že demokratické postupy, např. opozice, je cizím vynálezem, jenž má v Rusku destruktivní dopad. Za pozornost stojí i tendence vyznačující se tím, jak si řečník nárokuje autoritu mluvit za celý národ. Na jedné straně často potkáváme imperativní slovesa „hledme“, „chápete“ konotující rozhodnost, jistotu a nekompromisnost vůči své agendě, na straně druhé vidíme intenzivní artikulaci solidarity dosažené užitím inkluzivních sloves „my jim neustále prokazujeme“, „snažíme se“, „následujeme všechno“, „nevymysleli jsme“. Tímto způsobem si řečník získává právo na vytvoření své verze nespravedlností, v jejímž rámci je publiku implicitně sdělováno, jaký má mít vůči této nespravedlnosti vztah – „no přece kašleme na to“ (IK). Emocionální intenzita zvýznamňující identitu ruského národa jako nezávislého a mocného činitele na světové aréně se stupňuje i v dalším projevu:

KZ.: *Myslím, že kvůli svému snobismu, kvůli svým závratím z úspěchů konečně dospěli k závěru, že Rusko by mělo být někým, koho si vybájili: například země bývalého sovětského bloku jsou šťastné z toho, že jim bylo dovoleno slízávat prach z bot Západu – šťastné! Baltové se před nimi plazí na bříše – věří, že se splnily všechny jejich sny, Ukrajina se třese před tím, že se nedej bůh Západu nebude něco líbit, že něco řeknou. A Rusko by mělo být podle jejich soudu taky takové! (19.03.2018, 12:11).*

Tady zřetelně vidíme, že vyjednávání ruské identity se realizuje prostřednictvím vytváření protikladů, jež nás zjevně vybízí k tomu, abychom zaujali negativní stanovisko k Američanům. Diplomatičká spolupráce tzv. Západu a zemí bývalého sovětského bloku je tady popsána způsobem, jež staví ty později zmíněné do značně pasivní pozice. Ovšem metaforickým zakotvením tohoto popisu se mluvčímu dokonce daří vytvořit i velmi nepříjemné pocity uražení a ponížení jejich pozice, s nimiž se divák nedokáže nijak ztotožnit. Užívání metafor tedy zbavuje řečníka nutnosti nějak odůvodnit řečené, což konečně přispívá ke konstrukci identity založené

na opozici vůči „tomu druhému“, to však nevede k její dalšímu naplnění specifickými vlastnostmi.

Shrnutí: V rámci daného tematického úseku přispívají účastníci debaty k vymezení Ruska proti „nepřátelským druhým“, což jsou na prvním místě USA, následované jejich spojenci (Ukrajina, země Pobaltí). Jejich negativní reprezentace je dosažena rozsáhlým používáním synonym, metafor, hyperbol, vysokých modalit a nástrojů kličkování zaměřujících se na charakteristiku jednání, snah a intencí zmíněných aktérů. Důsledkem toho je posilován diskurz vnější hrozby, což umožňuje prosazování koncepce národní identity Ruska zdůrazňující *státní nezávislost* jako hodnotu hodnou zvláštní obrany. V rámci inkluzivních konstrukcí je navíc divákovi předkládána jako předmět hrdosti.

5.2.2 Dokonalost volebního systému

Po ukončení první hodiny pořadu pozoruje divák zřetelnou proměnu, při které se ve studiu namísto šesti řečnických tribun zachovávají pouze dvě. Moderátora nacházíme na tribuně vpravo, naproti němu pak kamera zobrazuje předsedkyni Centrální volební komise Ellu Pamfilovou, která byla do své současné funkce zvolena v rámci opatření z roku 2016, zaměřených na zvýšení důvěry občanů ve volební proces.

M.: *Já jsem byl velmi překvapen, když jste byla jmenována vedoucí CVK, protože jste člověk (krátká pauza) **principiální**, člověk v dobrém velmi tvrdohlavý, nelze vás zlomit, není možné se s vámi domluvit. Vzpomínám si, jak jste vedla rozhovory s **nejvýše** postavenými úředníky v Rusku a vždy jste trvala na svém. Proč se rozhodli dát takového **nepohodlného** člověka, jakým jste, do takové pozice, kterou, zdá se, každý podezřívavě zvažuje?* (27.02.2018, 1:04:00).

V tomto projevu vidíme, že moderátor uvádí řadu propozic, charakterizujících osobnostní rysy předsedkyně. Základním zdrojem pro potvrzení nepochybnosti uvedených vlastností je odkaz na vlastní zkušenost a pocity ve výrazech „já jsem byl velmi překvapen“ a „vzpomínám si“ (TS), což při následné hojnosti propozic působí dojmem, že moderátor skutečně ví, o čem mluví. Vzhledem k jmenovaným vlastnostem a ke kontextu zvolení Elly Pamfilové předsedkyní volební komise však chápeme, že moderátor nás vybízí z hlediska diskurzu přemýšlet o práci této komise jako o silném, nezávislém lídrovi, jenž je schopen svou pevnou vůlí zajistit pořádek a progresivní vývoj. Tímto způsobem je pro nás zjevná jednak moderátorem upřednostňovaná

myšlenka o legitimitě nadcházejících voleb, jednak vychází najevo záměrná povaha vybraného hosta ve fázi redakční přípravy. O tom pak výmluvně vypovídají i následující promluvy:

EP.: *Jaké je specifikum naší práce? Nikdy jsme nezaznamenali porušení, naopak první, kdo.. Naším úkolem je **odhalit**, potrestat viníka a provádět preventivní opatření, **ať nikdo nesmí pokračovat** (potlesk). (27.02.2018, 1:11:00).*

EP.: *Což jsme v této době udělali – kromě toho, že jsme se snažili vyrovnat zátěž těch nahromaděných problémů, které jsme měli mnoho let a které nebyly vyřešeny. Rovněž jsme se paralelně, a já si myslím, že je to velmi důležité, věnovali analytice a snažili jsme se zformulovat strategii pro řešení systémových problémů ..... Nenechali jsme tu Dumskou kampaň 16. roku jen tak: všechno jsme zanalyzovali, zjistili jsme všechny slabé stránky samotného systému, řekněme – naše právní předpisy, postupy při prosazování práva, změnili jsme ve třetině regionů vedoucí komise ..... Znamená to, že jsme to dali do pořádku ..... My jsme připravili, my jsme se stali organizátory řady inovací .... (27.02.2018, 1:23:00).*

Cestou nadměrné lexikalizace (NS) (např. věnovali analytice a snažili jsme se zformulovat strategii pro řešení systémových problémů, my jsme se stali organizátory řady inovací apod.) sděluje předsedkyně pevný pocit jakési živosti, rozhodnosti a pokroku. Volební komise je prostředky tranzitivních sloves (TS) reprezentována jako aktivně jednajícím aktérem, jehož činnost má výlučně pozitivní dopad. Prohlášení o úkolu komise odměňované potleskem zní intonačně a obsahově obzvlášť odhodlaně (AVE). Vybavuje se nám představa neústupnosti a neustálé kontroly, doprovázející práci komise. Tím, že předsedkyně mluví jménem instituce (IK), se posiluje dojem soudržného a kolektivního usilování o komplexní změnu zajišťující úplnou dokonalost, bezchybnost a poctivost volebního systému. Svou následující otázkou se však již podruhé moderátor snaží oslovit předsedkyni spíše jako osobnost:

M.: *Jak to vnímáte, že způsobujete na sobě takové silné šípy⁸ ze všech stran?*

EP.: *Vnímám to normálně, protože věřím v to, co dělám. To je moje země... Nemám nic nikde v zahraničí. Tohle je naše země, moje země, mám tu vnučku. A já chci, aby moje rodina i moje příští generace žily takovým způsobem... aby byli pyšní na Rusko ..... Víte, Volodó... můj život je rozdělen do tří etap: předminulý – to je před tím, než se zhroutil Sovětský svaz, minulý – to je až do 14. roku, a dnes. Za tyto neúplné dva roky se hodně změnilo jak v zemi, tak i mimo ni. Pokud mluvíme o tom, co se stalo uvnitř – naši lidé, náš národ, víte... začal se cítit jako... v takových chvílích chápete, že jsme, ano! Jsme národ Ruska, my jsme pyšní, máme pocit osobní důstojnosti více než kdy jindy, chápete, protože po mnoho let byl pocit zanedbané národní důstojnosti a mnoha dalších faktorů, kdy ... (hluboký nádech) to bylo velmi tvrdé. Ano, teď je spousta problémů, samozřejmě hodně, je to kvůli různým faktorům, včetně i kvůli tomu, co se děje v zahraničí... kolem Ruska. A vytrvat v této situaci, chápete, jako jednotný národ! Víte... jsme různí, máme různé politické názory... naši lidé, různé ideologie, světonázory, náboženství*

---

⁸ Česky „Jak to vnímáte, že jste tak ostře napadána ze všech stran?“

a národnosti – my jsme odlišní, odlišní lidé, ale my jsme jednotný národ! Tento pocit... že pojdme, teď rozhodneme ve volbách, abychom zemi posílili. A pak si to vyřídíme sami! S námi... My samostatně pochopíme, jak máme jít dopředu. Jsme všichni spolu, ti, kteří se o tuto zemi bojí, obnovíme zde pořádek. Pokud však organizujeme volby špatně, pokud dovolíme diskreditovat volby, to znamená, že oslabíme zemi, pak nám strýček nadiktuje, jak to pro něj bude prospěšné!... A to je můj celoživotní záměr, aby si lidé uvědomili, kolik záleží... na tom, jak se budou tyto volby konat (potlesk). (27.02.2018, 1:14:00).

Jak vidíme, otázka moderátora je zformulována způsobem, který má za cíl vzbudit soucit a empatii vůči předsedkyni. Metafora (RT) „*silné šípy ze všech stran*“ tady pomáhá zprostředkovat chápání obtížností jejího postavení na průsečíku nesmiřitelných zájmů. A touto otázkou se právě daří nejen humanizovat předsedkyni, ale i detailně odhalit její osobnost a motivaci. Její někdejší vyrovnaný a uvážlivý ton se významně proměňuje, nyní jej prostupuje obzvláštní expresivita a emocionalita vyjádřené v aktivní gestikulaci, v častých pauzách a následujících nádeších, v útržkovitosti některých výrazů (AVE). Dokonce slyšíme, jak se slovy „*jsme národ Ruska*“ se začíná třást její hlas, což působí jednoznačným dojmem, že se chystá plakat. Navíc kamera periodicky zobrazuje pozorně naslouchajícího moderátora, jenž chápavě kývá hlavou (AVE). Tím, že se na něj Ella Pamfilová konstantně obrací, což je příkladně shrnuto ve výrazu „*víte, Volod'o*“, kde je moderátorovo jméno zdrobněno, se divák dostává do poněkud voyeuristické pozorovatelské pozice, z níž má možnost sledovat jakési vylití duše v důvěrném monologu, který se odehrává tak, jako kdyby byl soukromý, nikoliv veřejný. Věta „*tento pocit... že pojdme, teď rozhodneme ve volbách, abychom zemi posílili*“, stejně jako i všechny následující neznějí v tomto ohledu jako přímý apel, ale jeví se divákovi jako její skutečné vnímání situace a její osobní pocity vůči potřebným krokům. Forma mluvení o lidech ve třetí osobě „*aby si lidé uvědomili*“ dokonce přispívá k pocitu, že jsme se jako diváci v tuto chvíli stali svědky nějakého tajemství nebo insiderské informace o nepřátelských pokusech oslabit zemi, a nikoliv že jsme těmi, koho o těchto pokusech chtějí přesvědčit. Tím vším se vlastně posiluje důvěryhodný vztah diváka k samotné předsedkyni, jejíž upřímnost, zdá se, nejde žádným způsobem zpochybnit. Zároveň však lze v jejím projevu identifikovat implicitní vyjádření podpory určitému kandidátovi, když se například obrací k diskurzu, který zdůrazňuje vnitřní kvality Ruska. Prostřednictvím vytvoření binární konstrukce (BO) je současná nálada ruské společnosti stavěna do protikladu k jejímu minulému stavu (např. *my jsme pyšní X byl pocit zanedbané národní důstojnosti*), díky čemuž se daří zvýraznit pozitivní aspekt vlivu současného politického vedení na vývoj společnosti. Podobně funguje i diskurz vnější hrozby proti Rusku, v tomto projevu artikulovaný pomocí metaforického výrazu (RT) „*strýček nadiktuje*“. Inklinuje voliče k tomu, aby

se spojili ve volbě kandidáta, jenž může zemi před nebezpečím ohrožujícím národní suverenitu ubránit. Jak uvidíme níže, tímto kandidátem je míněn pouze jeden člověk, vzhledem k čemuž lze již s jistotou usoudit, že i přes legislativní zákaz sloužila celá tato diskuze výlučně k posílení zájmů mocenské elity, nikoliv veřejnosti.

M.: *Po uplynutí téměř 24 hodin je jasné, že žijeme, pokud budete chtít, v nové historické realitě. Všechny výpočty, předpovědi, očekávání, které měl Západ, které měla naše opozice, všechna vytí, výkřiky – nic se nepotvrdilo. Putin překonal rekord v absolutním počtu hlasů ..... ve velmi poctivých volbách, ačkoli na Západě říkají: „Zastavte to – my máme dva absolutní zdroje pravdy, věříme pouze v ně a kašleme na to, co říkáte“. O pravdu nemají zájem. Už dávno jsme museli říci, že je hloupé hledat na Západě uznání čistoty našich voleb a toho, co se děje v naší zemi. Jsme pro ně impérium zla, nepřítel, všechno, co se s námi děje, je hrozné – takže na něj máme zapomenout. Ale to, co lidé říkají, je to, že ani podvody, ani rozsáhlé porušování zákona neproběhly. Pokud byl někdo chycen při činu – zahajují se trestní řízení, pokud byl někdo chycen při vzhazování – výsledky jsou anulovány. Ella Alexandrovna s celým svým týmem pracovala bez úhoně. Světoví lídři, a to navzdory skutečnosti, že se nám na jedné straně snaží ukázat kozí ksicht, vyjádřila dnes Evropská unie, řekněme... takříkajíc **solidaritu** se Spojeným královstvím, i když mnohem měkčí, než by chtěla Británie (ohledně kauzy v Salisbury)..... Hlavně ale, že každopádně volají a gratulují. .... Angela Merkelová poslala milý telegram, Macron telefonoval osobně, jmenovitě gratuloval a upřesňoval svou pozici ohledně Salisbury a samozřejmě i Šinzó Abe – japonský premiér. (19.03.2018, 01:00).*

V úvodním slovu k diskusi o proběhlých volbách je viditelné, jak moderátor neopouští žádnou šanci na zpochybnění legitimacy zvoleného prezidenta prostřednictvím nastolení ideologického čtverce (IČ). Na jedné straně jsou aktéři zaujímající skeptický postoj vůči zákonnosti voleb reprezentováni jako abstraktní generické skupiny bez jakékoliv specifikace – „Západ“, „opozice“ (RSA), jejichž skepse je kategorizována pojmy „vytí“, „výkřiky“ (K), zdůrazňujícími poněkud hysterickou povahu jejich vztahu, který je pak extrémně hyperbolizován zjevně pomyslnou citací tzv. Západu: „zastavte to – my máme dva absolutní zdroje pravdy, věříme pouze v ně a kašleme na to, co říkáte“ (NK). Výrazné emocionální zabarvení podtrhnutých slov přispívá k dalšímu hodnocení Západu jako aktéra neústupného a neslyšícího, ba dokonce i iracionálního – „o pravdu nemají zájem“ (Mt). Na straně druhé potkáváme v tomto projevu odlišnou verzi skutečnosti, jmenovanou jako „nová historická realita“, kterou moderátor nabízí jako pravou. Její zástupci jsou reprezentováni jako konkrétní individua podnikající určité kroky pozitivní povahy (K), což nám mnohem více přibližuje představu o zákonnosti voleb, než to dělá prezentace skeptické verze. Navíc vidíme, jak moderátor neustále soustředí pozornost na tuto myšlenku uvedením kontrastních příslovcí (NK) „ale to, co lidé říkají“, „hlavně ale, že každopádně volají a gratulují“, „ačkoli na Západě říkají“.

Tím se mu daří intonačně zvýraznit jednak poctivost voleb a jejich uznání „světovými lídry“ (NK), jednak jakousi zaslepenost Západu vůči realitě, v níž zvolený kandidát „překonal rekord v absolutním počtu hlasů“. Snaha legitimizovat volby prostřednictvím negativní reprezentace skepticky naladěných se přirozeně objevuje i v projevu účastníka debaty:

AČ.: *Korespondent Financial Times hledal něco, do čeho by si rýpnul a našel minibus poblíž volební místnosti, kde je logo CVK na minibusu a říká: „Wow, můžete si představit, jak rozsáhlá jsou porušení! Wow, tohle je noční můra!“ To je – hysterie v britském tisku pokračuje ..... (19.03.2018, 39:43).*

Znovu tady potkáváme údajnou citaci řeči, která v tomto případě patří již specifické osobnosti. Nicméně je však stále depersonalizována funkcionalizací (RSA), jež poukazuje jen na společenskou roli aktéra a nenapomáhá jeho zlidštění. Samotný výběr slovesa „rýpnul si“ (K) při charakterizaci činu korespondenta není neutrální, jelikož jej hodnotí jako novináře pronášejícího nekonstruktivní komentáře, což prezentuje jako normu. To pomáhá následné sarkastické citaci znít logicky. Takto uvedená promluva však zcela vynechává příčinný kontext, nemusíme tedy přemýšlet o tom, jaké má korespondent důvody ke skepsi. „To je – hysterie pokračuje,“ je v tomto ohledu další presupoziční syntagmou (Pr), obsahující v sobě hodnotící výpověď, jejíž pravdivost je podmíněná předpokladem, že hysterie byla i dřív, teď ale pokračuje. Diskuze o příčinách zpochybnění voleb západními státy je tak konečně ponechána zcela stranou s tím, jak moderátor posouvá debatu směrem k vyjasnění příčin volebního výsledku:

M.: *Co se děje, Karen Mikhailovich, proč opozice selhala tak ohlušujícím způsobem?*

KŠ.: *Pokud zanalyzujeme všechno... Jak může prohrát člověk, který vede úspěšně, vedl dvě války – jednu z nich – ukončil občanskou válku, přitom to skončil tak, že naši čečenští občané necítili urážku, nebylo to ponížení, bylo to velmi správně uděláno. Pak je to syrská válka, přičemž s velmi malými ztrátami na životech. Muž, který... Musím říct, že Putin modernizuje zemi... Putin to dělá. Ale je tu ještě zajímavý okamžik: modernizace v Rusku skutečně proběhly a jejich příklady známe, ale jak víme, toto bylo doprovázeno velkým krveprolitím. Putin to v podstatě dělá bez jakéhokoliv násilí.*

.....

KŠ.: *Putin má v podstatě spoustu zásluh, hodně všeho udělal, ale pro mě byly dva základní okamžiky, kdy jsem ho začal respektovat jako osobnost – Nord Ost a Krym. Protože v obou případech činil rozhodnutí, která ohrožovala jeho osobní osud. Kdyby to neudělal, protože je to samozřejmě hrozná volba, země by nebyla. (19.03.2018, 05:25).*

Na rozdíl od západních aktérů asociovaných v předchozích projevech s verbálními procesy, konkrétně tedy jako ti, kteří jenom „říkají“ (TS), výše uvedené repliky reprezentují zvoleného prezidenta především jako činitele materiálních procesů se zaměřením na jasný cíl, což mu propůjčuje značnou sílu a autoritu. Navíc se autor projevu soustředí na prezentaci konečného

a zdánlivě pozitivního výsledku jednání prezidenta, tím však úplně přehlídí proces jeho dosažení. Například ze slov pana Šachnazarova chápeme, že prezident Putin skončil občanskou válku velmi správným způsobem (Mt). Nicméně to zastiňuje konkrétní kroky, o jaký způsob přesně šlo. Stejně tak vidíme pokus připsat prezidentovi zásluhu prostřednictvím nominální skupiny (N) ve větě „*přičemž s velmi malými ztrátami na životech*“, jež funguje jako konstrukce zmírňující důsledky války. Kromě toho, že oběti jsou cynicky pojmenované jako pouhé „*velmi malé ztráty*“, takto kvantifikované podstatné jméno navíc zcela zastřešuje komplex okolností, ovlivněných subjektů, stejně jako i devastující účinky vedení války. Pravdivost následné teze o modernizaci je však podporována trochu jiným způsobem: za prvé řečník neargumentuje, co je základem tvrzení, že prezident skutečně dělá modernizaci, ale jen využívá modální sloveso „*musím říct*“ (Mt) indukujícím nejen vysokou míru jistoty, ale i jakousi povinnost prozradit doposud nevyslovenou pravdu. Za druhé mluví diskutující o minulých modernizacích, z nichž každá probíhala s velkým počtem obětí, ale kvůli nominalizaci (N) ve frázi „*modernizace byly provedené*“ mu schází jakákoliv specifikace aktérů a okolností. Následně řečník obhajuje svou tezi pouhým uznáním kompetentnosti a znalosti diváka skrze jeho oslovení slovesy „*známe*“, „*víme*“ (IK), tím však nezůstává téměř žádný prostor pro představení si příkladu modernizace bez krveprolití. V tomto ohledu nabývá na síle kontrastnost zobrazení personifikované osoby (RSA) jako jednající kategoricky „*bez jakéhokoliv násilí*“. Pozornost věnovaná v tomto případě procesu modernizování však zároveň zcela odvádí pozornost od toho, o které konkrétní modernizační kroky se jedná. Dokonce i ve druhém projevu vidíme pokročilou snahu reprezentovat prezidenta jako silného lídra. Navzdory zdánlivé kohezi projevu, dosažené vysvětlující spojkou „*protože*“ a varující „*kdyby*“ (NK), získáváme informaci výlučně jen o hrozivé povaze a složitosti učiněných rozhodnutí pro samotného prezidenta, nuceného jednat v zájmu země. Obsah těchto rozhodnutí je však zastíněn deklarativním tvrzením (Mt) „*země by nebyla*“ konotujícím, že uskutečněná opatření byla neodvratná a nevyhnutelná, což de facto naznačuje, že jsou nesporná a nemohou podléhat kritice.

Shrnutí: V rámci pořadu je zde usilováno o legitimizaci současného politického systému a jeho vedení, čehož se v první řadě dosahuje prostřednictvím pozitivní reprezentace státních zástupců. Nejprve je to způsobeno přítomností představitelky státní moci, která je díky úsilí moderátora, prostřednictvím metaforické formulace a tranzitivních sloves, podbízána k odhalení pozitivních vlastností své osobní a profesionální identity. Audiovizuální prvky pořadu pomáhají v tomto ohledu vytvořit atmosféru intimity a potenciálně posílit zájem a důvěru na

straně diváka. Za druhé se v tomto úseku daří zajistit status quo pomocí ideologického čtverce, který cestou různých referenčních strategií vytváří nepříznivou reprezentaci těch, kteří vzdorují tomuto statusu (opozice, Západ), nebo naopak posiluje kladnou reprezentaci těch, kteří se podílí na jeho dodržování (prezident, volební úředníci).

5.2.3. Selhání liberální ideologie

Pokud zaměříme pozornost na moderátorovu dříve citovanou otázku „*proč opozice selhala tak ohlušujícím způsobem*“, hned pochopíme, že reprezentací opozice jako aktivního činitele slovesem „*selhala*“ (TS) je jí přiřazována veškerá odpovědnost za její volební porážku, přičemž je pravděpodobná chybovost samotného volebního systému úplně vynechávána. Právě v tomto moderátorem určeném směru pokračují účastníci debaty s reflexí příčiny selhání opozice se zaměřením v absolutní většině projevů na její liberální blok:

SM.: *Vidíme úplnou degeneraci liberální myšlenky, absolutní degeneraci! Protože Sobchaková jako hlavní liberální kandidát není ani karikatura, bez urážky, možná se jí to netýká – ale to je pornografie. Zvláště, když hovořím s liberály, říkají: “My jsme smýšlející lidé, na rozdíl od vás, lopatů!” Smýšlející lidé?? A váš kandidát je moderátorem skandální show Dům 2? Smýšlející lidé a tohle je kampaň liberálů? Kampaň liberální ideologie, kde upřímně řečeno nic kromě podvodů ani není! “Jsem pro svobodu, jsem pro spravedlnost, jsem pro prosperitu”. A co dál???* (19.03.2018, 15:35).

.....

„My chceme, aby to byla cesta, kterou chceme my, a pokud tomu tak není, o to horší pro vaše lidi – nejsou správní, nejsou dobří, proto budeme říkat jen to, co považujeme za nezbytné, budeme to opakovat každý rok a zároveň řekneme, že národ není takový, jaký chceme. My jsme ideální liberálové, jsme nádherní, nabízíme báječné nápady, ale otupělí burani nám nerozumí a nemají nás v lásce.“ (19.03.2018, 13:28).

Základními diskurzy evokovanými těmito projevy jsou ideová vyprázdňenost liberální ideologie a její neschopnost reagovat na potřeby společnosti. Debatující prosazuje své myšlenky s vysokou mírou emocionální intenzity a impulzivity, jež se projevuje v rychlém tempu, nadměrné lexikalizaci, synonymizaci a hyperbolizaci řeči (NS), (RT). Mezi hlavními nástroji posilujícími odůvodněnost jeho prohlášení jsou jednak konstrukce sounáležitosti diváka k jeho osobnímu názorovému zjištění ve větě „*vidíme úplnou degeneraci liberální myšlenky*“ (IK), jednak odkazování na vlastní upřímnost při uvedení výroku s vysokou modalitou (Mt). Nebo dokonce i na vlastní zkušenost při komunikování s tzv. liberály, a tedy i sarkastické shrnutí jejich pozice, v němž jsou reprezentováni především mentálními procesy (TS) jako „*kecalí*“, „*budeme říkat*“, „*řekneme*“, „*chlubili*“, „*jsme smýšlející*“, „*nádherné*“, „*jsem pro*“ apod., nebo jako aktéry

vyznačující se pohrdavým vztahem k lidem „lopata“, „otupěli burani“ anebo ti, kdo prostě chtějí, nikoliv jako političtí činitelé podnikající specifické kroky. Navíc je pozoruhodné, jak autor projevu řídí naše porozumění liberální ideje skrz metafory „degenerace“, „pornografie“, „skandální“ nebo „podvody“ (RT), konotující úpadek a významné odchýlení od společenské normy, což nás svým emocionálním zabarvením ještě víc oddaluje od skutečné podstaty liberální ideologie.

KŠ.: ..... Ale naši liberálové v každém, v každém okamžiku, kdy dojde k rozporu mezi Západem a Ruskem, se přikloní na stranu Západu – jsou to západníci! Říkají si liberálové, v důsledku však zcela diskreditují liberální myšlenku, které je mi líto. Proto jsou jejich nápady podivné, vystupují jako socialisté, najednou mluví o chudobě, mluví o veřejných službách... **M.:** Náhle jsem pochopil, že naši liberálové-západníci plní rozkazy britského ministra obrany: **KŠ.:** No, pravděpodobně, že jo. **M.:** „Drž hubu a vypadni!“ (potlesk) takže nám navrhuji, abychom drželi hubu a zmizeli (potlesk), proto nám navrhuji držet hubu a zmizet ze Sýrie, z Krymu. (19.03.2018, 43:30).

SM.: Liberál je tak či onak ten, kdo složil přísahu věrnosti Spojeným státům a jejich politice, právě proto se to ve veřejném mínění stalo rovnocenným zradě, takže se to vše zvrhlo (lib. idea) v důsledku ... Ve skutečnosti už neexistuje žádná ideologie, je to komiks na téma liberalismus ..... Viděl jsem prezentaci její strany (strana kandidátky Sobchakové): Toto je projekt zaměřený ven, nikoliv dovnitř. Platí opět totéž – tady uvnitř je nikdo nezajímá, protože tyto lidi ani nerespektují! Malují takový obraz, který tam (na Západě) bude vnímán! To je agresivní feminismus, to jsou práva sexuálních menšin, to je absolutní geopolitická orientace směrem do Států, to je popření suverenity Ruska! (potlesk) (19.03.2018, 54:57).

Tady pozorujeme, že rozhořčení o nevyhovujícím stavu liberální myšlenky není nějakým ojedinělým případem, jenž by vyvolával námitky ze strany ostatních účastníků debaty, naopak o tom ve studiu panuje jednomyslná shoda. Po řádném kritickém ohodnocení, jehož síla tentokrát vychází z opozičních konceptů „naši“ versus „západníci“ (BO), se nám předestírá detailní záběr soustředěně mluvícího moderátora s na hrudi zkříženými rukama a s palci ukazujícími směrem vzhůru (AVE). Z toho se dá usoudit, že moderátor zaujímá obranný postoj a pozorně naslouchá, aby byl vždy ve střehu a aby měl možnost zabránit odchýlnému rozvíjení diskuse. V tomto případě však moderátorova reakce obsahově zjevně souzní se slovy mluvčího, ba dokonce dostává diskuzi na vyšší úroveň emočního zapálení, kdy po citaci hanlivého výroku přidělovaného liberálům zaznívá ve studiu potlesk, kamera pak mírně shora zobrazuje všechny debatující, pozorující moderátora, kterého teď vidíme vzpřímeně, s nohama rozkročenýma na šířku ramen. Moderátor tedy s pevnou jistotou a s pomocí aktivní gestikulace vysvětluje návrh liberální opozice, jehož předpokládaná nespravedlnost má v citelně oživeném studiu zjevnou podporu (AVE). Tím je však zcela nahrazována potřeba nějakým způsobem objasnit důvody pro

existenci podobného návrhu. Oba projevy jsou dokonce i vcelku saturovány kličkovými technikami (jsou podtrhnuté v textu) (NK), které vzbuzují dojem přesvědčivosti, tedy že uvedená prohlášení jsou explikována vyčerpávajícím způsobem. Přesto však fungují jako doplňující elementy, které zajišťují pravdivost modálních výroků označujících za fakta to, co je v podstatě diskutabilní. Tak například zdánlivá skutečnost, že „*liberál složil přísahu věrnosti Spojeným státům*“, je odůvodněná výrazem „*tak či onak*“, kategoricky vylučujícím jakýkoliv alternativní mód uvažování. Anebo ve čtvrtém řádku zdola nacházíme výrok „*opět totéž*“, stupňujícím naše vnímání situace jako nevyhnutelné, a potkáváme spojku „*protože*“, která de facto spojuje synonymické významy, ale je přitom dostačující, aby nenásledovalo žádné vysvětlení, proč liberál nerespektuje lidi a proč koneckonců chce malovat obraz, který bude vnímán Západem. Tímto způsobem se tyhle promluvy skládají ze zdánlivě faktických prohlášení, které však zastíňují motivaci aktéra a přispívají k jeho démonizaci. Takto je posilován diskurz o liberální ideologii jako cizí ruské mentalitě.

Shrnutí: Ve výsledku zde dochází k významové redukci podstaty liberální ideologie, kdy se namísto debatování o její ideové náplni střed pozornosti přesouvá spíše k charakteristice jejích zástupců. Jejich negativní vyobrazení se skládá především z použití specifických tranzitivních sloves, rétorických tropů a nadměrné lexikalizaci řeči. Pravdivost zazněvších výroků je v tomto ohledu podmíněná nejen výslednou emocionalizací zprostředkující upřímnost mluvčích, ale je také podporována audiovizuálními elementy a technikou kličkování.

5.3. Požár nákupního centra v sibiřském městě Kemerovo

Tragická událost, jež si vyžádala velké množství obětí na životech, se odehrála 25. března v roce 2018 a je nyní považována za druhou nejvýznamnější a způsobenou požárem tragédií v dějinách postsovětského Ruska. V analyzovaném pořadu bylo této události věnováno celkem dva díly, jejichž základní významové úseky, vyvíjené v rámci diskuzí, budou níže podrobeny bližšímu zkoumání.

5.3.1. Malý člověk jako viník

Skrz celou debatu reflektující tuto událost panuje ve studiu společné přesvědčení, v jehož rámci jsou příčiny tragédií pojeté skrz diskurz o nezodpovědnosti ruského člověka. To má své určité

důsledky, které pochopíme v následující podkapitole. V tomto okamžiku lze za pozoruhodný považovat způsob, kterým účastníci posilují persvazi svých prohlášení a vylučují odlišné chápání problému. Uvádím tedy první příklad, kdy během expertova klidného uvažování o chybné organizaci prostoru v nákupním centru, umístujícím kinosál v horních patrech, skočí do řeči moderátor:

M.: *A je vůbec možné, aby zůstávaly samy (děti)?? Zamyslete se – přivedla (učitelka) třídu, posadila je se dívat a odešla! A nějaká jiná... nelze mluvit sprostě v etéru, ale údajně zavřela dveře, aby... tam nevešel černý pasažér nebo co???. No tak jaaaak, jak nazvat tyto lidi??? Jaká slova bychom měli najít? Nyní budou přece nést tuhle zátěž celý život! (26.03.2018, 15:30).*

Z uvedeného kontextu vzniku komentáře a z jeho samotného obsahu je patrná snaha moderátora posunout debatu specifickým směrem. Právě díky imperativnímu slovesu „zamyslete se“ vidíme, jak moderátor nejprve apeluje na účastníky diskuze s tím, aby se spolu s ním pozastavili nad zdánlivou absurditou lidského chování, načež na sebe bere roli autority v rétorické otázce „jaká slova bychom měli najít“ (IK) předpokládající, že ostatní stejně jako i on sám usilují o hledání příslušného hodnocení. Ovšem základním prvkem, legitimizujícím jeho agendu, je extrémně pobouřený tón projevu (AVE), jenž sděluje pocit zcela upřímného znepokojení moderátora. Pocit, že je hluboce zapletený do problému a chce se dopátrat pravdy.

M.: *Osoba, která měla na starosti požární bezpečnost, má kuchařské vzdělání! EA.:* *No víte, nejen že on... Je pocit, že měl v tomhle okamžiku mozek vypnutý, požár začal, vypnul alarm... Může to přijít na mysl?*

JM.: *Jaký je to druh materiálu, jenž se vznítil jako sirka? Tj. samotný ten materiál, jak se dostal do obchodů a kdo přidělil certifikát? Ale to je už ledabylost, nezodpovědnost a skutečná bezcitnost vůči nám. (26.03.2018, 21:56).*

SN.: *Nějaký idiot zavřel dveře, někdo z hasičů něco chybně podepsal, nějaký architekt to laskavě schválil, to přece není možné regulovat žádnými zákony! (26.03.2018, 16:32).*

M.: *Nevím, co musíme udělat, ale vím, že nešťastní lidé, kteří se v té době ocitli uvěznění v ohni a kouři... Víím, že celý instalovaný systém nefungoval... Víím, že celý ten poplašný systém byl zaveden do užívání pouze prostřednictvím jednoho tlačítka, které musel nějaký občan stisknout, jako kdyby to bylo v 18. století, a člověk by byl zvoníkem! Tohle je idiocie! Víím, že žádné pojištění nebylo, ale víím, že občan žije v Austrálii a opovázlivě říká – „Dám tři miliony za každého zahynulého!“ No přece je třeba ho přitáhnout za nohy, aby přijel sem a odpověděl lidem! (27.03.2018, 15:43).*

AM.: *V Kemerově se odehrál masakr našich občanů, byla to masová vražda spáchaná skupinou lidí, pravděpodobně to bylo jednání podle dohody, protože na začátku nějakí občané uvedli do*

provozu budovu, která k tomu nebyla uzpůsobena, jiní podepsali dokumenty a další zavřeli oči nad tím, že tam naprosto nic nefungovalo, čtvrtý najal strážce, kteří nebyli licencováni a kteří, když se tohle neštěstí stalo, běhali sem tam jako bezmyšlenkovití tučňáci a nemohli nic udělat, navíc překáželi ostatním. Někdo pátý zavřel dveře na klíč, choval se jako bezobratlý! Nemůžu mu říkat člověk. (27.03.2018, 19:03).

V těchto projevech diskutéri nakonec nacházejí příslušná slova pro pojmenování aktérů, které se bezprostředně vztahují k tragické události v den jejího vypuknutí. Jsou v této souvislosti označeni jako jedinci, kteří buď měli „mozek vypnutý“, nebo jsou „idioti“, „bezobratlé“ čili „bezmyšlenkovití tučňáci“ (K). Nacházíme také charakteristiku výsledku činností lidí, jež se podíleli na organizaci poničeného veřejného prostoru, jako „idiocie“ nebo „masakr“ a „masová vražda spáchaná skupinou lidí“ (K). Společně vznášeným diskurzem v těchto výrazech je tedy všeprostopupující nedbalost vedoucí k ničivým důsledkům. Ale i když se zjevně jedná o systémový problém, který je důsledkem nedostatku centralizované politické vůle shora, můžeme podle podtrhnutých výrazů spatřit, do jaké míry je tato skutečnost přehlížena zdůrazněním odchylného chování jednotlivých aktérů, přidělujícím jim veškerou zodpovědnost. Vidíme, jak je jejich vina dokonce stupňována buď pomocí emocionálního zabarvení výše uvedených pojmenování, nebo skrze zmiňování obětí požáru – „nešťastní lidé“, „masakr našich občanů“, „skutečná bezcitnost vůči nám“, které jednak kontrastně (BO) zvýznamňuje brutalitu nezodpovědných občanů, jednak zprostředkovává upřímnost diskutérů, která posiluje důvěryhodnost vyslovených argumentů. Ovšem specifickým rysem emocionální intenzity dosažené zvolací intonací, rétorickými otázkami nebo výběrem znevažujícího lexika je také posilován pocit jakési fatality či nemožnosti překonání lidského faktoru pouze pomocí funkčně uspořádaného systému, na což máme dokonce důkaz v tvrzeních „to přece není možné regulovat žádnými zákony“, „nevím, co musíme udělat“. Totéž pozorujeme i v rámci moderátorova komentáře, navazujícího na tvrzení jednoho z debatujících o tom, že obrovský počet viníků dokonce ani neumožňuje „rozluštit tuto složitou spleť tohoto komplikovaného případu pomocí Rosgvardií“⁹ za účelem určení trestu:

M.: *No, já právě nikdy nevěřím v jednorázový úplatek. Nikdy nevěřím, že kdysi vzal, a pak žil čestně. Vždycky mě zajímalo, jestli ten úplatek byl – jeho šéf to neviděl? A ten člověk vedle – také nic neviděl? A ostatní nerozuměli? Neuvědomovali si to? Vždy mě překvapuje, když například uplatili gubernátora a jeho tým pracuje i nadále, jako kdyby on byl jediný, kdo vzal úplatek a všichni ostatní byli čistí. (26.03.2018, 54:20).*

---

9 Federální orgán ministerstva vnitřních záležitostí.

Stejně jako i samotné metaforicky formulované tvrzení „rozluštit tuto složitou spleť“, usměrňující pozornost k řešení důsledků tragédií výlučně v rámci tohoto ojedinělého případu, které je navíc provázané beznadějností, zůstává stejně argumentace moderátora v téže rovině lamentování nad nezvratností a masivností kolektivních porušování. Vedle jeho tázacích prohlášení se v hojném počtu setkáváme s osobními pocity, vyjádřenými mentálními procesy s příslovečným určením vysoké míry jeho oddanosti problému (TS), (NK). Tím se moderátorovi daří vytvořit dojem, že skutečně řeší problém, ale zároveň je zbaven nutnosti specifikovat, proč třeba tým gubernátora pokračuje ve funkci, když každý člen jeho týmu bral úplatky, a proč vůbec tyto úplatky berou. V první řadě tato taktika účinkuje způsobem, který vylučuje odpovědnost na straně nejvýše postavené elity za rozrůstání korupce v zemi. Ale i když byl pokus o analýzu příčin skutečně proveden v jiných projevech, zůstává jen další diskurzivní strategií podporující zmíněný efekt:

M.: *Má pocit, že je oprávněn porušit zákon, protože již dávno není člověkem, zdá se mu, že se jedná o maličkost. (26.03.2018, 28:20).*

KŠ.: *Oni upřímně řečeno nic nemají... nemluví ale o všech. Ti, kteří mají, jdou zpravidla... jsou například piloti v Sýrii, chápete to? Ale mnoho z těchto lidí (ti, kdo neválčí) vůbec nic jim není svaté. A já jsem viděl tyto lidi, kašlou na všechno kromě peněz. (27.03.2018, 55:15).*

SM.: *Ale tohle je taky duchovní problém, problém hodnot, hodnotový systém, děje se proces dehumanizace lidí: jeden podepsal papír, aniž by si myslel, že lidé kvůli tomu mohou zemřít, další ušetřil peníze, třetí zavřel dveře – proč?? Protože je to také levná ekonomika, třetí opustil své dítě, protože je pro něj důležitější sedět někde v restauraci, ve výsledku však máme jedno a totéž, každý prodal kus své duše, prostě prodal, navíc bez toho, aby si myslel, že pokud se chcete bavit nebo dosáhnout zisku nebo jít na nákupy, měli byste především zůstat člověkem, bez toho žádný systém, instrukce nebudou fungovat. A když takřikajíc děláme své plány šest let dopředu: ekonomika, suverenita, obrana, navíc ale musíme zachovat svou lidskost! (potlesk) Protože pokud se staneme zbedněnými spotřebiteli jako nějaké blbci, všechny naše ekonomické plány nedávají smysl. .... A mimochodem – vše, co teď vidíme, je do značné míry důsledkem 90. let. Tyto 90. léta z nás mají být prostě vymýcena, je to pořád to stejné – podvádět, vzít úplatek, kašlat na všechny, udělat zisk a vypadnout. (26.03.2018, 23:50).*

Vysvětlení příčin všeobecného porušování zákona nebo nepatřičného chování obyčejných lidí, zvětšujícího rozsah tragédie, probíhá v těchto projevech prostřednictvím konzervativního diskurzu o poklesu tradičních duchovních hodnot. Následující kategorická tvrzení „nemůžu mu říkat člověk“, „již dávno není člověkem“, „vůbec nic jim není svaté“ (Mt) kontinuálně vytváří frustrační představu o předpokládaných vinících, tentokrát prostřednictvím přidělování statusu mravně pokleslých členů společnosti. Pokus o vysvětlení této inferiority se staví na

presupozičním výroku „*děje se proces dehumanizace lidí*“ (Pr) obsahující v sobě předpoklad, že někdy dřív byla doba, která v sobě ztělesňuje realizované ideály lidské ctnosti a mravnosti. Ale prostřednictvím emocionální napjatosti a intonačního důrazu (AVE), obsažených ve výrociích „*kašlou na všechno kromě peněz*“, „*každý prodal kus své duše, prostě prodal*“, „*pokud se staneme zbedněnými spotřebiteli jako svině*“ (RT) diskutéri ostře evokují velmi zranitelný společenský diskurz o nepříznivých důsledcích, s nimiž se země setkala po přechodu na kapitalistický ekonomický systém. Diskutující se tak nepřímo obracejí k nostalgickým touhám po komunistické minulosti, které existují ve společnosti, a tím posilují dojem přirozenosti své argumentační linie. Nabídnutá řešení pro zlepšení pokleslých mravních standardů ve frázích „*musíme zachovat svou lidskost*“, „*tyto 90. léta z nás mají být prostě vymýcena*“ (RT) vypadají v tomto ohledu jako logicky navázaná a zřejmá. Vysoká deontická modalita (Mt) navíc vyjadřuje jistotu, angažovanost a vášeň mluvčího, které jsou dokonce podporované potleskem ve studiu (AVE), zároveň však tyto výzvy úplně postrádají jakoukoliv časovou (kdy to bude uskutečněné?) a obsahovou (jak to z nás bude vymýceno?) determinaci. Takto přirozeně znějící abstrakce tak zcela odvádí pozornost od linie uvažování, vnímající nedokonalost lidské podstaty jako do jisté míry způsobenou špatně regulovatelným systémem.

Shrnutí: V rámci referování o příčinách požáru je společným konsenzem prosazována představa o tom, že výhradní vinu za tragédii nesou jednotlivci, jež se podíleli buď na organizaci zničeného veřejného prostoru, nebo jeho využití v roli návštěvníků. Zdůraznění této příčiny se při charakterizaci jednání příslušných aktérů děje pomocí metafor, negativních konotací, kategorických tvrzení a presupozic, což je ve výsledku doprovázeno obzvláště vysokou emoční tonalitou řeči. Nadbytečná emocionalita však neumožňuje střízlivější uvažování, které by neuspokojivé projevy lidského chování propojilo s nedokonalostí státní správy a vzhledem k tomu by nabídlo sadu možných řešení k její nápravě.

5.3.2. Formulace potřebných kroků pro obnovení pořádku v zemi

M.: *Dnes byla tomuto tématu věnována spousta vysílacího času, hrozný příběh, srdcervoucí a samozřejmě vždy, když je taková bolest, vždy velmi těžké si uvědomit, co se stalo, ale zároveň je třeba vyvodit závěry a udělat to dostatečně rychle, protože naše země je plná takových nákupních center, bohužel naše **spoléhání se na náhodu, lajdáctví** často přesahují **všechny meze**, a proto, pokud nyní **neobrátime celou zemi naruby, neobnovíme pořádek**, o kterém lidé mluví již delší dobu... Navíc ne na úrovni emocí, ne na úrovni nějakého družstevnictví, ale*

vědomě, vážně... vždyť musí být restrukturována celá země, jinak se u nás budou takové tragédie čas od času opakovat. (26.03.2018, 00:43).

Tento moderátorův projev zazněl v úvodním slovu zcela na začátku celé debaty o požáru obchodního centra a má obzvlášť pozoruhodné rysy z hlediska udávání tónu diskuze a výsledných pocitů. První tři řádky projevu zní velmi tragickým tónem, moderátor mluví s hlavou skloněnou dolů a doprovází svou řeč buď nechápavými gesty, nebo nevěřícím kroucením hlavou. Postupně se ale tragika hlasu a postavy střídá s houževnatým tónem (AVE). Moderátor vymezuje zcela jednoznačný a nepochybný problém prostřednictvím zdůrazněné, značně pevnější intonace, jejíž vytrvalost je pak mnohem víc vystupňována v následně nabídnutém řešení. Tentokrát mluví s pozvednutou hlavou, otáčí se na různé účastníky debaty a využívá mnohem dynamičtější rytmizační gesta, jež výrazně podporují nařizující tón jeho projevu. Zmínka o lidech toužících po pořádku poukazuje v tomto ohledu na výhradní užití slovesa ve 3. osobě množného čísla, které bezprostředně nezahrnuje diváka, ale obrací se s výzvou buď k lidem obdařeným mocí, nebo k expertům ve studiu, jež mají v první etapě dospět k cenným závěrům. Ti jsou také na obrazovce periodicky zobrazováni, kdy se s lítostivým výrazem v obličeji dívají dolů nebo mírně kývají hlavou. V této epizodě tedy vyvolává moderátor asociaci spojující jej s obrazem jakéhosi rozvážného náčelníka, jenž může v mimořádné situaci zachovat sebeovládání, aby byl schopen jednat podle principu společného blaha, tedy kompetentně a odhodlaně, se striktním zaměřením na dosažení prospěšných účinků. Účastníci diskuze vypadají v tomto ohledu jako podřízení, pozorně naslouchající výstrahám a motivacím svého náčelníka, aby pak byl každý schopen přispět ke stanovenému úkolu relevantním přínosem. Atmosféra serióznosti vytvořená tímto způsobem působí dojmem, že po ukončení debaty dojde ve společnosti ke skutečným změnám. Ovšem pokud vnímáme ideál veřejné debaty jako střet heterogenních názorů uskutečněný s cílem dosažení konsenzu cestou zvážení nejpřesvědčivějších argumentů, platí v rámci analyzované diskuze naopak již zcela jednoznačný konsenzus o skutečně sporné povaze nabídnutých opatření:

1.MS.: ..... samozřejmě, můžeme říci, že něco v legislativě je špatné... Otázkou však je, podle mého názoru hrůznost situace spočívá v tom, že obdobná situace, tento druh šíleně hrozných událostí – můžete uvést jako příklad obrovské množství z nich... ale **bohužel**, ti úředníci, na nichž především závisí kontrola této oblasti, k žádnému závěru nedospěli. Můžeme o tom tedy říkat cokoli, nyní bude opět přijato nařízení provést kontrolu, všude a všeobecně... **M.:** A kontrola, prosím vás, "za kolik", nebo reálná? Kontrola, když vzal peníze a odešel?? **MS.:** Po těchto událostech obvykle nastává řada standardních akcí... **M.:** Zavííííraatt! Zavííííraatt! revizora (potlesk) (26.03.2018, 05:50).

2.AG.: Všichni tito lidé, kteří jsou vinni z tohoto světového zla, oni nežijí na Měsíci, oni žili s námi na stejných nádvořích a opravdu prosím, Kemerovčané, pomozte vyšetřovatelům dovést tuto záležitost do zdárného konce, protože **já jsem upřímně znepokojen** průběhem vyšetřování. Zním všechny tyto zkorumpované systémy, které byly zavedeny místním dozorem v městské správě ..... A oni (úředníci) si myslí, že je třeba co nejvíce vyždímat, ze všeho chtějí získat nějaký halíř... No, samozřejmě, **mě to pohoršuje**, jako nás všechny, že i místní úředníci přemýšlejí o tom, jak získat peníze, to znamená oni všichni mají jeden s druhým takovou symbiózu – jeden chce peníze a druhý chce peníze. **M.:** Ať ten, či onen, ať jsou všichni popraveni zastřelením! **EX.:** Za co? **M.:** Za mrtvoly lidí, za co ještě!! (27.03.2018, 21:45).

3.AK.: No dobře, pokud je člověk nestoudný, pokud bere úplatky... **M.:** Vzals úplatek – běž do vězení! (26.03.2018, 28:20).

4.KŠ.: Jedinou věcí, která může být... je strach z... **M.:** Ano, strach ze spravedlivého trestu ..... (27.03.2018, 55:15).

5.M.: Ale nedá se prosím vás, nedá se vrátit trest smrti?? Opuštěte mi to prosím, jsem samozřejmě krutý člověk, ale někdy mám takový pocit, že demonstrativní poprava řeší tolik problémů po mnoho dalších let. (26.03.2018, 09:33).

6.JM.: ..... ale pokud otevřete tuto legislativu a ty články, které budou nyní přičítány každému z těchto údajných pachatelů, podezřelých, pak uvidíte, že maximální trest je obvykle 7 let, maximálně 10 za nekvalitní poskytování služeb, které způsobily smrt dvou lidí nebo více. Ale měli jsme již tragédii v Permi, teď i v Kemerovu, jedná se o desítky, a dokonce i stovky lidí, proč doposud není žádné zprůsnění trestu?? (27.03.2018, 1:14:23).

Jak vidíme, z ideologicky podmíněného připsání viny lidem nižších pater mocenské hierarchie následně vyplývá diskurz represe nebo tvrdého trestu jako jediného možného postupu zajišťujícího pořádek ve společnosti. Jeho nepochybnost je podmíněná pocitem fatalismu, zprostředkovaným v prvním a druhém projevu. Cítíme tak podle lítostivého tónu řečníků (AVE), zvláště také ve výrazech „já jsem upřímně znepokojen“, „mě to pohoršuje“, „bohužel“ nebo podle hyperbolizačních generalizací – „všichni mají jeden s druhým takovou symbiózu“, „k žádnému závěru nedospěli“ (RT), což v souhrnu představuje korupci jako jev nepodléhající státní kontrole. Tuto představu podporuje svým sarkastickým příspěvkem v prvním dialogu i samotný moderátor. Pomocí něho dává, i když implicitně, najevo, že je vyčerpávajícím způsobem seznámen se skutečným stavem věci, a má tedy autoritu mluvit o tom, jaké zacházení projednávaný případ vyžaduje. Legitimizace jeho prohlášení se navíc uskutečňuje buď pomocí potlesku ve studiu nebo i díky tomu, že mu nikdo z účastníků debaty nijak podstatně neoponuje. Na jediný náznak odporu odpovídá moderátor výběrem působivého lexika – „mrtvoly“, jež jej naopak humanizuje, jelikož vysvětluje jeho nadměrnou emocionalitu jako do značné míry způsobenou ochotou jednat jménem lidu. Užití mentálního procesu (TS) v 5.

projevu posiluje tento dojem moderátorovy upřímné znepokojenosti, ale zároveň znovu navrácí fatalistické vnímání problému korupce, který nelze řešit dokonce ani rozumem. Stále se tedy spoléhá jen na vnitřní pocity a intuici. I když je předložený návrh demonstrativní popravu zjevnou nadsázkou postrádající otevřenou podporu mezi účastníky debaty, slouží jako nástroj omezující korupci jen na zločinnou činnost. Řečník ve 4. projevu tak prostřednictvím své presupoziční úvahy (Pr) například zcela vylučuje účinnost reformace státních institucí, jež je prokázána mezinárodní zkušeností. V posledním projevu vidíme, že obdobně jako moderátor, posiluje politička Jelena Mizulinová (**JM**) přirozenost svého návrhu skrze odkaz na děsivou statistiku úmrtnosti (NK), čímž zdůrazňuje své soucítění s národem. Obzvláště rozhořčeným tónem následné otázky se jí tak daří zařadit implicitní předpoklad (Pr), že dosavadní trestní zákon existuje v rozporu se zájmem lidí, díky čemuž působí řečnice dojmem, že je nelhostejnou zástupkyní národa, jež vzdoruje statu quo.

Vedle předávání pocitu beznaděje je součástí ospravedlnění kárných opatření také i zahájení patriotického diskurzu, v němž se ruský národ dostává do pozice obětí:

M.: ..... *Úředník, který peníze vzal, podnikatel, který porušil instrukce, zasadili úder naší zemi, který by měl být srovnáván s aktivitami teroristických band. Takže vůči nim musíme zaujímat příslušný postoj. (27.03.2018, 1:18:25).*

AM.: ..... *Každý z nás může něco udělat – pokud jste nikde nenašel hasicí přístroj, napište stížnost do prokuratury, pokud tam nikdo nepřišel, napište znovu, protože úředníci ano, podnikatelé ano, můžete je kopnout, ale stát jsme my, vlast začíná u každého z nás, vlast je ta hrdinská žena, která vyvedla dceru na ulici a pak vyběhla, aby vyvedla ostatní děti, vlast je ten chlap z Ministerstva pro Mimořádné události padající do bezvědomí, který tyto děti vyvedl ven, vlast jsou ti, kteří se snažili zachránit až do poslední chvíle ty, kteří hořeli v tom nákupním centru. Jen kvůli nim, kvůli tomu, co udělali, kvůli těmto hrdinským činům, jen aby to nenechali zapadnout, musíme potlačit všechny, kdo jsou na vině (potlesk). **M.:** Souhlasím. (27.03.2018, 1:08:00).*

Kromě modálního slovesa „*musíme*“ (Mt), použitého oběma řečníky, sdělujícího jejich pevnou jistotu ohledně potřebných kroků pro správný rozvoj společnosti, má každý z nich další argumentační strategie zajišťující dramatickost projevu, a tedy i jeho přesvědčivost, ty jsou však poněkud rozdílné. Například samozřejmost tvrdého trestu vůči osobám zapleteným do korupce je v moderátorově projevu podmíněna tím, že dává viníky do protikladu k celé společnosti, působivost jeho argumentu tak je dosažena pomocí metaforického zarámování důsledků nepatřičného chování jedinců doplněného o hyperbolizační srovnání (RT). Druhý účastník

diskuze zrovna tak posiluje důvěryhodnost a logičnost svého argumentu působením na afektivní pole diváka, ale využívá k tomu koncept vlasti. V mnoha ohledech skrze rétorický manévr opakování (NS) vytváří řečník představu, že pud sebezáchovy a snaha zachránit ostatní v extrémní situaci jsou podřízené nějakému vyššímu cíli služby vlasti, vzhledem k čemuž zní jeho zvolání potrestat se vši přísností, „*potlačit všechny*“ ty, kteří tomuto cíli neslouží, logicky a odůvodněně. Následný potlesk ve studiu (AVE) a souhlasný komentář moderátora jsou tedy definitivním potvrzením správnosti vyslovené pozice, která však nezohledňuje problematičnost principu vlasti jako základního motivu jednání. Kromě implicitního ospravedlnění neefektivnosti systému nedostatkem občanských iniciativ, zahrnutého ve výrazu „*vlast začíná u každého z nás*“, se prosazování konceptu vlasti dokonce stává přirozenou cestou ke zlepšení společnosti:

KŠ.: *Kromě všeho ostatního musím říci, že náš národ má pozoruhodné rysy, úžasné, ale bohužel existují i nevýhody. Bud' nedbalost, nebo nezodpovědnost – to je bohužel náš národní rys... s tím... Musím to přiznat... Od dětství je nutné vzdělávat, mluvit – tohle je špatné, tohle naopak funguje dobře... AM.:* *Karene Georgieviči, naše první slovo v slabikáři bylo vlast! Pamatujete si?! Tohle je přesně to! Chápu, co říkáte, je na místě vrátit slovo vlast na úroveň podvědomí a pochopit, kde ta vlast začíná! (27.03.2018, 1:17:18).*

Vyjmenování negativních vlastností ruské mentality je v komentáři Karena Šachnazarova doprovázeno lítostivým tónem (AVE) uznávajícím nedbalost a nezodpovědnost jako pevně daného národního rysu, jehož náprava je možná, ale vyžaduje osvojování morálních norem společností, které však nejsou řečníkem upřesněné. Nicméně další diskutující s elánem vyvíjí tuto myšlenku a v roli morálního usměrňovače nabízí slovo vlast, které prý dovolí jedinci uvědomit si svou odpovědnost. Přirozenost návrhu je v tomto případě dosažena prostřednictvím zdůraznění názorové jednotnosti s předchozím řečníkem na základě hodnoty získané v sovětském systému vzdělávání, kterou je láska k vlasti. Významnost a nutnost této hodnoty je tedy implicitně sdělována samotným faktem přítomnosti těchto mluvčích v rámci zacíleného na změnu seriózního politického pořadu, jehož diskuze ohledně bolestivých bodů Ruska se účastní pravděpodobně z vlasteneckých důvodů, a jsou tedy jakýmsi vzornými představiteli podvědomého chápání slova vlast. Ovšem tento pokus představit morálku jako jediný možný regulátor chování jedinců slouží jen k ospravedlnování rozvinutí státní ideologie, jelikož přehlíží cestu vytvoření systémových podmínek zohledňujících národní specifikum, založených na chápání národních slabin jako historicky vyvíjených, nikoliv jako předurčených. Přehodnocení minulosti poskytuje v tomto ohledu mnohem větší spektrum idejí ohledně

současného uspořádání společnosti, než je tomu s pohledem na realitu jako ovlivněnou výlučně neuspokojivým behavioristickým faktorem vnímaným navíc mimo kontext jeho původů.

Nejde si ale nevšimnout, že existence problémů souvisejících se zjevnou nedokonalostí státního systému nebyla úplně přehlížena. Nicméně i tady cítíme určitý ideologicky podmíněný vliv:

KŠ.: .....*No, protože země je obrovská, nemůže jen tak létat, je potřeba mít nějaký systém kontroly. Je nutné jej vytvořit. Nejsem v tomto smyslu státní zaměstnanec, ale myslím si, že tohle je problém, s nímž se naše země bude setkávat...* **M.:** *Děkuji, teď se odmlčíme kvůli reklamě, ale moc se mi líbila myšlenka Andreje, protože tento případ by měl být považován za vraždu v tajné dohodě, také bych to zvýšil na úroveň sabotáže. Já bych s tím chtěl zacházet jako s teroristickým činem, jako se sabotážní operací, to byl útok proti základům státu, proti důvěře lidí, když tolik dětí zemře, to už není jakási nedbalost. (27.03.2018, 56:18).*

Velmi názorně tady vidíme, jakým způsobem využívá moderátor své postavení člověka řídicího diskuzi. Komentář vyslovený panem Šachnazarovym nepostrádá relevantnost, ale zjevně se nachází poněkud v rozporu s linií uvažování posilovanou moderátorem. Moderátor pak ani nesouhlasí se zazněvším konstatováním, ani jej nijak nezpochybňuje, ale zcela nevtíravě vrací pozornost ke své agendě, jejíž nastolení vypadá jako naprosto opodstatněné z hlediska toho, že moderátor promlouvá o svém osobním a obzvláště znepokojivém vztahu k problému. Nemůže se udržet, aby jej nevyslovil. Konečně pomáhá tohle neudržitelné emocionální vyjádření vlastního postoje ve finále určitého úseku pořadu vyzdvihnout důležitost a prvořadost zpřísnění trestního zákona na úkor rozpoutání debaty o nedostatcích současného systému. Nicméně i když byl řečníky identifikován dobře známý problém byrokratického zatížení podnikání, zůstává debata jen u všeobecných proklamací:

ASh.: *Opět se obracím na své kolegy a znovu je vyzývám jménem výkonné moci vůči zastupitelské moci, že musíme nakonec najít zlatou střední cestu, a vyhnout se tomu, abychom zastrášovali podnikání a kdyby mohl kolega Obyzov nyní přijet do Kemerova a podívat se na místě, co se tam děje, když stát ztratí páky svého vlivu a jak to skončí, myslím, že by to bylo také užitečné. (26.03.2018, 1:07:00).*

Vysoce formální styl uvedeného obratu (ŽK) spolu s definitivně a rozhodně znějícím prohlášením o potřebném opatření (AVE) napovídají o důkladnosti a serióznosti výzvy řečníka. Ale i když na poslech příjemná metaforická formulace „*najít zlatou střední cestu*“ (RT) dodává naději, zůstává jen pouhou abstrakcí slibující něco pozitivního, která zbavuje nutnosti specifikovat příčiny doposud nenalezené cesty, či způsob, kterým se tato cesta vyhledá, čemuž konečně nebyla věnována pozornost ani dalšími účastníky diskuze. Navíc následně

přemísťovaný střed pozornosti do jiného možného opatření posiluje dojem, že řečník nabízí další relevantní ideje ohledně společenské změny, ale de facto jen nenápadně evokuje diskurz o znesnadňovaném řízení země způsobeném její rozsáhlostí, čímž však již mnohem výrazněji osvobozuje stát od odpovědnosti. Konečně potkáváme v závěrečném projevu prvního pořadu moderátora další způsob, kterým je konstruován scénář prosperující budoucnosti:

M.: ..... Kde se objevuje korupce? Tam, kde není žádné světlo, kde neexistují žádná jednoduchá, jasná pravidla pro každou ze stran, kde je možnost kroutivě se pohybovat. To znamená, že vše musí, i když to u nás formálně funguje, vše by mělo být kontrolováno přesně na tuto korupční kapacitu, aby byla snížena na nulu, na to, aby postupy byly jasné a jednoduché. Pak nebudou žádné otázky týkající se dobrého podnikání, nebo špatného, dobrého úředníka, nebo špatného. Bude to, o čem hovoří Sergej – budou tvrdé, srozumitelné GOSTy a potřeba je následovat ..... (26.03.2018, 1:12:00).

Celý projev je přesycen množstvím opakování (NS) a intonačních pauz (AVE), díky čemuž je vytvářen dojem, že moderátor jednak zcela vyčerpávajícím způsobem vysvětluje původ korupčního chování, jednak nabízí s tím související, zcela jasné řešení problému, které navíc zní spíše jako nařízení. To lze usoudit vycházejíce ze silného intonačního důrazu kladeného téměř na každé slovo, jenž v souhrnu s autoritativním hlasem, se střídavým otáčením se k účastníkům pořadu a opakujícím se, prudkým, sekavým pohybem pravou rukou (AVE) posiluje obraz moderátora jako sebevědomého, přísného a poněkud prchlivého nadřízeného, jenž se za každou cenu úspěšně domáhá nápravy nedostatků a zlepšení nevyhovujících situací. Nicméně ačkoliv moderátor podrobně popisuje důvod pro objevení korupce, jeho hojné formulace nevychází nad rámec pouhého popisu existujícího stavu věci. Přitom ale de facto nahrazují potřebu vyjmenovat osoby odpovědné za tento stav, který v takovém podání připadá nevyhovujícím jen sám o sobě, nikoliv ve výsledku prosazování určitých mocenských zájmů. Následné pojednávání moderátora tedy zobrazuje jakousi idealistickou vizi ve vztahu k tomu, jaké by mělo vše být a jaké bude, ale kvůli opomíjení odpovědných aktérů zůstává zcela nejasné, kdy přesně nastane žádoucí změna a jak jí bude dosaženo.

Shrnutí: Pořad posiluje fatalistické vnímání ruské kolektivní vlastnosti jako je např. nezodpovědnost, vzhledem k čemuž se kárné opatření nebo upevnění systému morálních hodnot nabízí jako jediný možný postup zaručující společenský pokrok. K potvrzení jejich nepochybnosti a správnosti dochází především skrze audiovizuální prostředky, metafory, hyperboly, presupozice, rétorické manévry opakování a slovesa mentálního procesu. Dané rétorické strategie pomáhají zprostředkovat upřímnou znepokojenost řečníků a jejich

odhodlanost najít správné řešení, ale zastíňují širší komplex souvislostí ve vztahu k projednávanému problému. Tím však potenciálně přispívají k formování očekávání na straně diváka, že ve společnosti konečně dojde k pozitivním proměnám.

5.3.3 Politizace protestů

Následující dny po požáru proběhly v Kemerovu živelná setkání, kde účastníci akce požádali demisi oblastní vlády a vyjádřili svou skepsi vůči oficiálním údajům, jež podle nich podhodnocují reálný počet zahynulých. Moderátor se pokusil toto téma k diskusi nastolit celkem čtyřikrát, ale i když bylo ve studiu slyšet souhlasné ozvěny a kývnutí ve vztahu k jím vyložené pozici (AVE), značnou pozornost mezi účastníky však téma nezískalo. Nicméně podle opakovaného zavedení tématu hlavně po reklamních pauzách, podle zúčastněného korespondenta z místa události, referujícího pouze o tomto tématu a podle jeho specifického zarámování, chápeme, že bez ohledu na přirozenost zazněvších výroků a jejich odůvodněnost z hlediska rezonance uvedené moderátorem jde především o důkladné plnění předem připraveného redakčního plánu. Nejprve zaznívá moderátorův postoj k protestům hned v úvodu ke druhému příspěvku věnovanému požáru nákupního centra:

M.: ..... *Za první, samozřejmě, je to neskutečně hrozná tragédie, ale jak se pokoušejí na jedné straně až do ukončení vyšetřování... 100 vyšetřovatelů se snaží rozluštit tuto spleť, ale nee... touží (opozice) strašně po krvi, tady a teď, opravdu chce podlomit moc, nechce se zúčastnit spravedlivého soudu, ale chce způsobit masakr a postrčit dav pohodlným směrem..... (27.03.2018, 01:00).*

Moderátor tu využívá strategii ideologického čtverce (IČ), díky čemuž opozičním silám explicitně přisuzuje charakteristiky vybízející hodnotit jejich činnost jako výrazně negativní, zatímco vůči aktivitě zástupců státní moci jsou reprezentovány v daleko příznivějším světle. Na jedné straně jsou reprezentováni aktivní vyšetřovatelé jednající podle vládního nařízení, jež se již pustili do složitého procesu odhalení zamotaných okolností tragédie, navíc k tomu dokonce i v hojném počtu, což svědčí o serióznosti záměru vlády dobrat se pravdy. Na druhé straně je zobrazena opozice, která je poněkud pasivnější, jelikož se zatím jenom pokouší (TS), touží a chce udělat něco, co výběrem specifického lexika vyvolává velmi děsivé asociace, definující opozici termíny krutosti, a dokonce i některé zlověstné síly (K), jež mají ambici vnutit svou vůli lidem. Lidé jsou navíc definováni jako dav, což v následujícím výroku získává skrze opozici k občanům výraznou konotaci poněkud bezmyšlenkovité, neracionální masy, jež ani neví, co chce:

M.: ..... *Politizace je velmi nebezpečná! Vede k něčemu úplně jinému. Například, když dav křičí, když dav není konstruktivní, zde je třeba pochopit, že s takovým davem nelze mluvit. Když chtějí občané hovořit, když formulují požadavky, je to jejich právo. Když si dav žádá krev a kašle na fakta, kašle na cokoli – to už není stát, tohle už je pokus o Majdan, tohle nejde snášet. (27.03.2018, 29:27).*

Stejně tak dochází k delegitimizaci protestujících na základě jejich kontrastního zobrazení (BO) vůči obětem tragédií:

M.: *Je velmi důležité oddělit zrno od plev. K.:* *Samozřejmě. M.:* *Je velmi důležité komunikovat a pomáhat obětem, nikoliv povolit politickým provokatérům vytvořit nekontrolovatelnou situaci, která vede pouze k problémům. (27.03.2018, 41:06).*

Příznačné je, že komentář moderátora zaznívá jako reakce na vyprávění komentátora z místa události, který sděloval, že mezi příbuznými zahynulých byli na setkání přítomní i lidé, jejichž úkolem bylo „provokovat a vznášet pichlavé poznámky vůči policejním důstojníkům“. Hlavním legitimitizačním prvkem je přitom korespondentem vyznačená skutečnost, že tento sraz dnes ráno navštívil a viděl tyto lidi, což v souhrnu s kravatou viditelnou zpod bundy košile (AVE) ani nemůže vyvolávat pochybnosti, jen dodatečně posiluje důvěryhodnost svědectví seriózně působícího člověka. Mimo jiné si můžeme všimnout, že upřednostněnou vlastností protestujících je politizace, které jsou na úkor počátečnímu významu projevování zájmu o politiku přidělované významy nebezpečnosti, nekontrolovanosti a problematičnosti (K), což pak po reklamní pauze doplňuje moderátor i o cyničnost:

M.: *Bohužel se občané dnes na náměstí Puškina neudrželi a za finanční podpory Chodorkovského začali skandovat politická hesla. To znamená, že i zármutek těchto lidí se snaží konvertovat do politického protestu. To znamená, že tyto občané nemají nic svatého, prostě nic svatého. (27.03.2018, 1:01:00).*

Rezonance, a tedy i zdánlivá pravdivost hodnocení vysloveného moderátorem je dosažena uvedením kontrastu (BO) mezi postiženými lidmi a těmi, kteří využívají příležitost pustit se do politizované činnosti, o níž již víme, že není prospěšná pro společnost. Kromě toho potkáváme specifické sloveso charakterizující jednání protestujících „*neudrželi se*“, které rovněž jako i slovesa z předchozích projevů – „*křičí*“, „*kašle na fakta*“ dotváří obraz protestujících jako osob hysterických, nekonstruktivních a chovajících se v rozporu s pravidly slušnosti (K). Problematické však je, že takto striktní, odsuzující reprezentace je uskutečněná úplně mimo kontext, který by mohl nějakým způsobem vysvětlit, jaké požadavky zazněly mezi demonstrujícími, proč byl zformován určitý postoj, kdo je považován za odpovědného a proč

nakonec existuje nedůvěra vůči informacím přicházejícím od státních orgánů. Jinak je protest konstruován jako činnost, která nenesé žádný cíl kromě destrukce, jehož účastníci sledují výlučně své zjištěné zájmy.

Shrnutí: V rámci výše uvedené tematické linie, zvažující společenskou roli politického protestu, dochází k delegitimizaci dané formy reagování veřejnosti na mimořádné události. Významnou roli přitom hraje ideologický čtverec, jenž představuje vládní opatření jako smysluplná, a naopak zvýrazňuje jednání těch, kdo volí protest, jako konané v rozporu se zavedeným pořádkem. Prostřednictvím zmiňování obětí tragédie se dokonce daří uskutečnit významovou stabilizaci upřednostňující odchylnost protestujících od morální normy. Podle kategorizace van Dijka se jejich negativní evaluace stává důvěryhodnou díky tomu, že jednak vyplývá z faktu potvrzeného vizuální složkou pořadu, jednak je podmíněná výběrem specifického lexikálního stylu (van Dijk 1993: 264).

5.4. Otrava agenta Skripala

Počátkem roku 2018 způsobil daný incident¹⁰ konfliktní situaci v mezinárodních vztazích, v němž byla britskou vládou a mnoha dalšími zeměmi přisuzována zcela jednoznačná odpovědnost za útok členům ruské vojenské rozvědky, což však Rusko kategoricky odmítlo. Z množství diskuzí na toto téma jsem v rámci analyzovaného pořadu nahodilým způsobem vybrala čtyři díly pořadu¹¹, z nichž každý zprostředkuje oficiální vládní postoj bez náznaku pochybností. Níže tedy uvádím, jakými způsoby je debatujícími přesně vyloučená jakákoliv pravděpodobnost viny na straně Ruska a k čemu to ve výsledku slouží.

5.4.1. Neoprávněná obvinění

M.: *....na jedné straně říkají: „nedáme vám vzorky“, ale zároveň: „Vy jste Rusové – hrooozně jste se provinili, jste **vinni** z toho, že po válce nebyly na území Evropy použity žádné toxické látky, a to je všechno hrozné, hrozné.“ My ale říkáme: „Dobře – sankce, dobře – obvinění, ale možná existuje nějaký důkaz?“ – ne, zatím jsou všechna obvinění nepodložená. (15.03.2018, 01:00).*

Daná moderátorova výpověď zaznívá v jeho úvodním slovu a je nyní doprovázená poněkud nestandardním vizuálním zobrazením studia (AVE). Úsek pořadu věnovaný kauze Skripala se

---

¹⁰ Počátkem března 2018 byli bývalý dvojitý ruský agent Sergej Skripal a jeho dcera otráveni na území Velké Británie ve městě Salisbury bojovou nervově paralytickou látkou ze skupiny Novičok, jež je označená mezinárodní organizací za zakázanou chemickou zbraň podléhající zničení.

¹¹

skládá výhradně z přímého spojení moderátora se zpravodajem z Londýna, uprostřed studia vidíme pouze jeden pultík určený jen pro moderátora. Bez ostatních pultíků získává studiový prostor výrazný kosočtvercový obrys vytvářející hlubokou perspektivu, která vizuálně trochu povznáší moderátorovu postavu, a tudíž zprostředkuje její významnost a autoritativnost. Kromě toho se moderátor oběma rukama opírá o pultík a s pozvednutou hlavou promlouvá uvedenou citaci k publiku ve studiu, čímž působí jako sebevědomý řečník přednášející o tématu, ve kterém je zjevně kompetentní. Svědčí o tom mimo jiné i samotný způsob vyložení problému, jenž spočívá v doslovné reprodukci názorového stanoviska každého aktéra. V obou případech uvádí moderátor promluvy prostřednictvím neutrálního strukturujícího slovesa „říkat“ (CS), které posiluje dojem, že následně uvedená vyjádření jsou jasným, přirozeným, a tudíž pravdivým a objektivním shrnutím uskutečněných promluv. Nicméně na rozdíl od nezúčastněného referování o společenském dění, odpovídajícího ideálům veřejné sféry, upřednostňuje moderátor jen určitou pozici, která se snaží získat sympatie diváka prostřednictvím intonačních prostředků (AVE). Například v citování západních politických činitelů lze spatřit klesající intonaci, kde jde tón na začátku vystupňovaný hlasitým a poněkud sarkastickým důrazem v ukvapeném rytmu dolů, čímž je de facto eliminována důležitost vysloveného postoje. Opačné stanovisko je však uvedeno jinak, konkrétně tedy v pomalejším tempu, a je rozvržené pauzami, což naopak utváří dojem jakési rozvážnosti a přiměřenosti postoje popírajícího obvinění. V dalším pořadu nacházíme poněkud jiný způsob zesílení tohoto dojmu:

M.: *Londýn každý den chrlí své bláznivé nápady o tom, jak by mohli být Sergej Skripal a jeho dcera otráveni. V jednání Británie a Spojených států a těch, kteří je slepě následují, neexistuje ani logika, ani zákon... Bud' je to masové šílenství, nebo úmyslné provokace. Ale v obou případech už se ani netváří, že se řídí zákonem. Ale přitom v Rusku je podle všeho vyvinut nový jedinečný typ chemického bojového prostředku, který je fenomenálně neefektivní. Protože předpokládat..., že bojová chemická látka byla použita proti dvěma lidem, smrt nepřišla okamžitě a Julia se naopak zlepšila... – jediná varianta je pouze, že Rusové jsou imunní vůči pohance (potlesk), to jen znamená, že oni de facto přetvářejí lidskou tragédii v nějakou bulvární komedii .....* (02.04.2018, 00:30).

M.: *Na tomto pozadí neustálých vpádů může aspoň být pohanka rehabilitována aneb pohanka je nyní považována za nejobávanější tajnou zbraň Rusů na území Británie?! (potlesk)* (04.04.2018, 1:19:16).

Moderátor tady zcela zpochybňuje legitimitu britských a amerických verzí události buď prostřednictvím hyperbolizovaného hodnocení (RT), jež charakterizuje obviňující aktéry jako postrádající zdravý rozum, nebo díky užívání spojovacích výrazů ve významu (NK), který kategoricky vylučuje přítomnost racionální složky při jejich jednání a zdůrazňuje jeho absurditu.

Moderátor dokonce dovršuje vnímání celé situace jako pošetilé prostřednictvím ironických poznámek, které spolu s citelně oživeným potlesky a úsměvy studia (AVE) působí jako jakési definitivní potvrzení absolutní nemožnosti ruské účasti v projednávaném incidentu. Sarkasmus se také stává dostačujícím argumentem k vysvětlení nevinnosti Ruska i v projevu dalšího účastníka:

VN.: *No pokud použijeme jazyk nedávno uplynulého prvního dubna, tak musíme přiznat zřetelný pokles kvality ruských tajných služeb ..... Tak teď po roce, musíme s lítostí přiznat, že ruské tajné služby si kladou za podlý cíl potrestání nedobrého Skripala: nejprve si vzali nejsmrtečnější látku ze všech prostředků k útoku... **M.:** "pohanka novičook" (potlesk) **VN.:** Pak ho strčili do kufru, poté to dali do větracího systému vozidla, poté namazali dveřní kliku, pak rozprašovali v místnosti a naposledy ještě přidali otrávenou pohanku.. **M.:** Ne, z dronu to rozprašovali venku, pak pohanku dali do penty piva. **VN.:** A co je nejhorší – Skripal žije (smích publika ve studiu), tušíte, jaká je to vůbec nekompetence! (04.04.2018, 02:15).*

Sarkastický obsah tohoto projevu a velmi pomalé tempo řeči (AVE) upřednostňují vnímání existujícího obvinění jako úplné absurdity, ovšem aktivní podpora ze strany ostatních účastníků debaty zajišťuje dokonce stoprocentní neomylnost takového vnímání. Všeobecná solidarita se během uvedeného prohlášení projevuje občasně zaznívajících souhlasnými replikami, periodickým zobrazením minimálně čtyř usmívajících se a kývajících řečníků včetně i samotného moderátora, jenž aktivně doplňuje mluvčího (AVE). Stanovisko zahraničních činitelů předvedené tímto způsobem však nejen nevysvětluje, proč vykreslený scénář neodpovídá realitě, ale navíc zcela zastiňuje široký komplex příčin, jež tvoří jejich podezření. To v konečném důsledku znamená, že výsledná znevýhodňující reprezentace tohoto stanoviska jen odvádí pozornost od procesu nezbytné reflexe nad možnými vnitřními problémy. Namísto toho nalézáme jen další rétorické strategie, které striktně vylučují jakoukoliv možnost viny:

IM.: *Za prvé, vidíme, jak manipulace veřejného mínění přesahuje všechny meze ..... Pokaždé tato fantazie přecházela z jedné verze do druhé. (02.04.2018, 03:35).*

M.: *.... Británie stále označuje Rusko za pravděpodobného zločince .... Na ostatní země tlačí Británie a USA a používají takřka přímé vydírání. Množství lží je bezprecedentní. Londýn se před kontakty s Moskvou skrývá, ale viní nás z odmítnutí spolupracovat ..... Podivuhodná situace: Mohli jsme si představit, že už tolik dní budeme probírat příběh naprosto z říše divů, za zrcadlem, že by se samotný Lewis Carroll podíval a řekl by: „Ne... to snad není možné.“ (04.04.2018, 00:15).*

Celé odůvodnění se tady pohybuje v rovině téhož odsouzení států předpokládajících spoluvinu Ruska, aniž by to přitom zohledňovalo aspoň nějaké relevantní důkazy proklamované nevinou.

Nicméně se oba řečníci snaží vyzdvihávat zejména nespravedlnost vzniklé situace a volí k tomu způsob, který tento pocit značně prohlubuje. Bez ohledu na to, že nabízené verze události jsou označovány za pouhou manipulaci nebo lež, je důležité spíš to, že takto zvolená nominalizační forma (N) umožňuje specificky kvalifikovat pojmenovaný jev, což je v uvedeném případě uskutečněno pomocí podtrhnutých hyperbolizačních prostředků (RT). Ale zatímco charakterizace nevyhovujících verzí jako procesu (např. lžou, manipulují) vyžaduje relevantní důkazy a vcelku širší vysvětlení, přisouzení kvantifikační vlastnosti nominalizačně zabalenému jevu vyřazuje tento kontext, a naopak umožňuje zdůrazňovat rozsáhlost a neústupnost údajně bezdůvodných protiruských nálad, a tím zveličovat pocit ohroženosti a jakési bezmocnosti. Navíc při moderátorově podání přehledu o aktuálních výsledcích západního vyšetřování lze upozornit i na jeho poněkud unaveně znějící hlas (AVE), který dodatečně posiluje identifikované pocity. Metafory typu „fantazie“ nebo „příběh naprosto z říše divů“ (RT) následně využité pro popis celé kauzy stejně upřednostňují vnímání obvinění jako mimořádně absurdních, neodhalují však proč. I když v projevu zpravodaje vysílajícího z Londýna lze spatřit zdánlivě vyčerpávající vysvětlení, přesvědčivost jeho vyjádření vychází spíš z rétorických a verbálních prostředků, nikoliv z věcných argumentů:

AN.: *Já si myslím, že nejzajímavějším způsobem se to začalo vyvíjet včera, kdy se korespondent Sky News zeptal ředitele Porter Down, zda by nebylo možné vyvézt vzorek látky z tohoto vědeckého parku. Ten se hned celý začervenal, řekl, že je to úplně nemožné a nechtěl přiznat, zda mají vzorek této otrávené látky, nebo ne. Můžu vám říct tohle – ten ředitel zněl velmi nepřesvědčivě, [protože jakým způsobem může zaručit, že nějaká skupina lidí, tak říkající seriózně naladěných lidí, by nemohla ten vzorek vzít a nějak bezhlučně ho odtamtud vynést... Takže ten moment byl v jeho rozhovoru velmi slabý, protože jsem pozorně sledoval jeho interview, tam víte, že je důležité přece nejen to, co se říká, ale také jak se to říká]. Ale byl to rozhodně úder, když řekl, že "to není Rusko, nemohli jsme najít původní zdroj a není to naše věc dokazovat odkud tato látka pochází. Naše věc je pouze stanovit, o co se jedná, a proto říkáme, že podle všeho se zdá, že to je údajně, ÚDAJNĚ novičok". (04.04.2018, 1:22:20).*

Mezi hlavními prostředky zajišťujícími autoritu mluvčího, a tedy i vyvolávajícími důvěru vůči němu patří především to, že je představen publiku jako politolog, nikoliv jako pouhý zahraniční korespondent. Navíc jeho šedé vlasy naznačují zjevně solidní věk (AVE), což může pro diváka konotovat bohatou zkušenost mluvčího. Ten je mimo jiné zobrazen ve speciálním okénku, jež zahrnuje jeho postavu po ramena na pozadí řeky Temže, nacházející se na jejím nábřeží u Westminsterského paláce. Světle modrý odstín celého okénka výrazně kontrastuje se druhou polovinou obrazovky, jež se skládá z černých, červených a bílých horizontálních pruhů pohybujících se jako žaluzie, souznějících s celkovou dekorací studia (AVE). Tímto způsobem

vytvořený kontrast umožňuje implicitně konotovat myšlenku, že politologova statická postava zbavená gestikulace, promlouvající při přirozeném denním světle z místa, kde celá kauza vznikla, je tím jasnějším, pravdivějším, objektivním a autentickým průhledem do projednávaného případu uprostřed hektických, emocionálně vyhocených úsudků tvořených v místě vzdáleném událostem studia. Nicméně vzhledem k podobnosti těchto úsudků bude přesnější říci, že spojení s expertem názorně potvrzuje a zaručuje pravdivost toho, co zaznělo ve studiu. Co se týká přesvědčivosti samotných základních tezí projevu, je posilovaná hlavně frázemi indikujícími oprávněnost mluvit o tom, co vzhledem ke své přítomnosti viděl mluvčí na místě vyšetřování na vlastní oči– „já si myslím, že nejzajímavějším způsobem se to začalo vyvíjet včera, můžu vám říct tohle – ten ředitel zněl velmi nepřesvědčivě, pozorně jsem sledoval jeho interview“. Kromě toho je zajímavé, že nejzákladnější část projevu, jež je teď umístěna do hranatých závorek a obsahuje hlavní argumenty týkající se zpozorované nepřesvědčivosti ředitele, je doplněná o okénko zobrazující moderátora, jenž soustředěně naslouchá mluvčímu a periodicky souhlasně kývá (AVE). To slouží jako prostředek potenciálně limitující kritické vnímání politologových osobních pozorování, a tedy dodatečně posiluje důvěryhodnost jeho výpovědí.

Shrnutí: Lze v podstatě mluvit o znovu se opakujícím využití strategie ideologického čtverce, kvůli čemuž se vyvrácení obviňujících argumentů uskutečňuje ne prostřednictvím předkládání relevantních důkazů nevinoty, ale skrz vznesení odvetných obvinění, v souladu s nimiž je jednání Velké Británie rámované převážně termíny šílenství a absurdity. Působivost uvedených přirovnání, která je dosažena prostřednictvím nominalizace, metafor, hyperbol a nadměrně používaných synonym, přiděluje Rusku v tomto ohledu pozici slabého a nespravedlivě napadeného aktéra. Je však nutné upozornit, že celkově vytvářený pocit nespravedlnosti a ohroženosti je částečně vykompenzován skrze hojně se vyskytující sarkazmus a ironii, jež zesměšňují „nepřátelského druhého“ a přispívají k formování soudržného vztahu mezi debatujícími. Přátelská atmosféra by v tomto ohledu mohla být považována za atraktivní z diváckého pohledu.

5.4.2. Pokus o zdůvodnění zahraničních provokací

Kromě zvýznamňování absurdního a provokačního charakteru obvinění využívají diskutující ke zpochybnění viny specifickou strategií analytického uvažování o motivech západních činitelů,

kvůli kterým trvají na svých výtkách. I když směřování diskuze vybraným směrem je instrumentalizované pro pouhé vysvětlení možné nebo reálné nevin, setkáváme se ve výsledku spíš s tím, že je využité více jako legitimace pro vytvoření nepříznivého vztahu k druhému národu a posílení vlastní národní identity.

5.4.2.1. *Válečné ambice Západu*

Explicitně evokovaná představa o ohrožení národní bezpečnosti se stává základním ospravedlněním pro diskutování o chování západních vlád a médií. V této podkapitole tedy podrobně rozebírám prostředky posilující diskutovanou představu:

M.: *Co to je, nechápu, připravují nás na válku nebo co? Vždyť není náhodou, že tak krajně nepříjemný incident začal dnes, není to náhoda, že se tato nová fronta tlaku na Rusko vytváří, samozřejmě, chtějí na nás zapůsobit, ale to pardon, opravdu se připravují na rozsáhlou válku s Ruskem? (02.04.2018, 00:25).*

Opakující se otázka zjevně nepřepokládá zápornou odpověď a slouží tedy k limitování alternativního uvažování, ovšem díky samotné tázací formě doprovázené užíváním zjišťovacích výrazů typu „co to je, nechápu“, „ale to pardon, opravdu“ se daří moderátorovi vytvořit zdánlivou nejasnost v jeho tvrzení a tím působit dojmem, že chce tuto nejasnost hledáním patřičných důkazů vyřešit. Nalézáme je totiž v rozšířené podobě v dalším projevu:

M.: *Vytvářejí naprosto protiruskou frontu. Realizují tento diplomatický úkol, provádějí jej poměrně přísně, důsledně. Není to jen tak, že v létě Spojené státy schválily zákon, v němž nás přirovnaly k Severní Koreji a Íránu a haní nás tam, není to ani náhodou, že nám teď přičetli tento chemický útok, je pochopitelné, že se snaží vyvolat asociace spojené nejen se Sýrií, ale i s chemickým Írákem. To je jasné, co konkrétně dělají! Pokoušejí se z nás udělat vydědence. Nerad bych podceňoval, věřím, že se jedná o obrovskou hrozbu, myslím si, že je to jen začátek vážně nebezpečné diplomatické kampaně a musíme jednat velmi moudře, tvrdě a rozhodně, s jasnou představou, kam míříme (potlesk), to přece není ranní mlha, která se postupně sama rozejde. (02.04.2018, 31:43).*

V podtrhnutých frázích (TS) jsou západní aktéři reprezentovaní moderátorem jako aktivní činitelé cílevědomě realizující své jednání vůči Rusku. Podle množství uvedených postupů, podle epistemických modalit (Mt) vyjadřujících pevnou jistotu, dokonce i podle moderátorova striktního osobního přesvědčení, jež sdílí i ostatní diskutující (vzhledem k zaznívajícím replikám typu „naprosto jistě“), jde zdánlivě o vyčerpávající důkaz plánovaného vojenského útoku. Nicméně když moderátor mluví o náležitém způsobu jednání Ruska s cílem odvrátit hrozící

nebezpečí, reprezentuje jej z hlediska vlastností (např. *moudře, tvrdě a rozhodně*), nikoliv jako proces, jenž by zahrnoval konkrétní kroky pro toto jednání. Tím je vlastně schopen vystupovat jako uvážlivá, rozumná osobnost, jako obhájce spravedlnosti, jenž je s nadšením vítán publikem (AVE), ovšem zároveň již nemusí věnovat žádnou pozornost jednání samotného Ruska na mezinárodní aréně, v důsledku čehož se tak daří zveličovat nespravedlnost zformovaného vztahu zemí a prohlubovat pocit ohroženosti. Další řečník se navíc odlišuje výběrem působivých tranzitivních sloves (TS) při seznamování diváka s počínáním „nepřátelského druhého“:

AN.: *Lepí na nás obraz chemických teroristů. Nepřestanou nás otravovat. Ano, mohou se jen dočasně tvářit, že dělají kompromisy, usilují o nějaké ústupky. Ale oni podlamovali Sovětský svaz až sedmdesát let. Musím se přiznat, že to umí, nespěchají, systemově tlačí na protivníka... Nemáme čekat, že se to zlepší, chtějí po nás úplnou kapitulaci. Uvědomují si, že je třeba svrhnout stávající moc v zemi, což ale bude katastrofa pro Rusko... (02.04.2018, 55:46).*

Použitá slovesa zjevně postrádají neutralitu významu, jelikož přináší emocionálně zabarvené konotace destruktivního charakteru s důrazem na působení nějaké neústupné ničivé síly pocházející zvnějšku (K). Odkaz na minulost (NK) poukazuje na její časovou kontinuitu, která je navíc rozšířená uvedením přesné doby následující po částici *až*, jež má dobu jejího trvání stupňovat. Neústupnost této síly je mimo jiné přenášena myšlenkou „*nemáme čekat, že se to rozejde*“ (RT), což moderátor nabízí chápat v rozporu s nějakým řádným přírodním jevem jako je ranní mlha a tím implicitně zdůrazňuje nutnost zvýšené pozornosti k problému. Tohle však slouží jen jako legitimizace navýšení vojenského rozpočtu prosazovaného státními orgány. Patří k tomu i projednávání konkrétních důsledků současně se vyvíjející situace:

SS.: *Vše, co se dnes s případem Skripalů vyskytuje, stále více a více vypadá jako grandiózní militaristické dobrodružství, militaristické, protože na konci je možné přelití do přímé války. (02.04.2018, 22:37).*

VN.: *Malé události mohou vyvolat vážný tektonický posun ..... jen říkám, že nějaké malé události mohou detonovat vážné věci. (04.04.2018, 55:20).*

Zatímco první řečník akcentuje vrtošivou povahu jednání Západu, jež znemožňuje patřičnou diplomatickou komunikaci, a jednostranně tedy zvyšuje pravděpodobnost budoucího vojenského konfliktu, druhý řečník spíše soustředí svou pozornost na děsivé následky, jimiž je očividně válka. Ovšem přirovnání války k nezávisle se vyvíjejícímu přírodnímu kataklyzmatu (RT) podotýká jakousi její nezastavitelnou povahu a tím člověka zcela zbavuje odpovědnosti za jím organizované násilí, což slouží jako ospravedlnění přípravy zemí k možnému zapojení se do

války. Expertní styl projevů mluvčích přitom vystupuje jako prostředek potvrzující nepochybnost vyjádřených obav:

CB.: *No, tohle je tak zjevná věc, jakési levné zinscenování britských zpravodajských služeb, které bylo vytvořené v úzké interakci s Američany. Proč to dělají? A to se shoduje s hlavním cílem – obklopit Rusko, nechat je kapitulovat, přimět jej, aby se vzdalo aktivní zahraniční politiky. (02.04.2018, 08:21).*

Tady pozorujeme určité spojení indikativní nálady projevu s interogativními prvky (ŽK). Nejprve řečník s vysokou mírou jistoty vypráví, jak se věc má, načež pokládá otázku, která identifikuje jeho snahu prohloubit svou analýzu uvedením důvodů pro současný stav věci. I když uvádí pouze jednu příčinu, obklopuje ji v podstatě synonymickými slovesy (NS), a tím zprostředkuje pocit celistvosti a dovršenosti svého argumentu. Zároveň je na místě připomenout i důležitost převážně formálního lexika, jež konotuje nestrannost předvedené informace a vzbuzuje dojem faktičnosti. Pravdivost deklarované hrozby je zajišťována i specifickým výběrem hostů pořadu, jímž je izraelský diplomat Jakov Kedmi, který má svou občanskou příslušností k jinému státu reprezentovat nezaujatý pohled na situaci. Ve skutečnosti však souzní se všeobecným konsenzem debaty a reprezentuje vztah západních aktérů k Rusku pomocí relativního slovesa „být“ (TS), jež pomáhá s naprostou jistotou představovat jako faktum informaci, která je spíš míněním:

JaK.: *Nebudou s vámi mluvit, nebudou s vámi ani chtít mluvit, jste pro ně podřadná bytost, dívají se na vás shora, jste pro ně asijský okraj a není o čem s vámi mluvit. (04.04.2018, 36:43).*

5.4.2.2. Nekompetentní druhý

Zdůrazněný agresivní vztah Británie k Rusku je podle účastníků diskuze podmíněn nejen jejími geopolitickými zájmy, ale i všeobecnou neprofesionalitou britských politiků, jež je přivedla k rezignaci na slušnost. Tato argumentační strategie je explicitně zaměřená na zesměšňování druhého nebo dokonce na jeho ponižování, což ve výsledku slouží jako posílení vlastní národní důstojnosti a nevinnosti. Zřetelnost ideologické podmíněnosti takového manévru je patrná například z použitých rétorických tropů, jež směřují chápání problému určitým směrem:

M.: *Britské ministerstvo zahraničí odstranilo svůj tweet zveřejněný 22. března, kde napsalo, že Skripalové byli otráveni látkou ruského původu. Takové jsou nyní standardy současné evropské politiky – drobně prznit a pak nenápadně zamést stopy skoro rukávem saka. (04.04.2018, 1:12:08).*

Tady můžeme vidět, jak pomocí podtrhnutých metafor (RT) moderátor redukuje množství možných interpretací činu britského ministerstva jen na tu jedinou, jež se pohybuje v rámci představ o nelegální zločinné činnosti vyvolané jakousi nedbalostí nebo úplnou svobodou konání. Moderátor vychází z předpokladu, že tyto vlastnosti nepatří do politiky, což je krajně sporné, ale tím se mu daří jednak zdůrazňovat odchýlení od normy britských politických činitelů, jednak implicitně naznačovat, že Rusko to má jinak. Pozoruhodné je taky užití synekdochy (RT), která umožňuje nezabíhat do podrobností odstranění příspěvku samotným ministerstvem, ale docela nenáročně přisuzuje zlý úmysl celému politickému systému. Ale zatímco moderátor připouští pouze jeho degradaci postupem času, poukazuje již zmiňovaný izraelský diplomat spíš na absolutní neměnnost politické praxe Západu:

JaK.: *Za prvé, není mi úplně jasné, co vlastně od Angličanů očekáváte, mohu právě uvést takový příklad: Když nabídl Stalin v roce 45 Angličanům a Američanům provést norimberský proces, reakce Angličanů byla: „Co soudit? Zastřelit a to je všechno! Žádný soud, žádné přelíčení, zastřelíme a hotovo.“ To je anglická politika. (04.04.2018, 31:49).*

Tezi o nedůstojném jednání anglických politiků obhajuje řečník pomocí odkazu na minulost (NK), což samo o sobě dělá dojem, že je erudovaným člověkem a může si tím získávat důvěru diváka. Nejpriznáčnějším na tomto zajišťování pravdivosti jeho tvrzení je vytváření ideologického čtverce (IČ), díky čemuž je posilovaná negativní reprezentace Angličanů. Zatímco Stalinovo jednání je charakterizované pomocí formálního lexika zdůrazňujícího jeho uvážlivý přístup, takzvaná reakce Angličanů je citována převážně neformálními slovy (ŽK), jež se navíc pořád opakují. Tohle má naopak svědčit o emocionalitě, zbrklosti a nepromyšlenosti, neodpovídajících politickému činění, jež jsou však základem anglické politiky a představují tedy neodvratnou hrozbu. Projevům tohoto řečníka dokonce nebylo cizí ani zcela otevřené obvinění Britů z rasismu, které ovšem bylo jiným účastníkem diskuze konfrontované. Ale zásadní roli v tomto střetnutí převzal právě moderátor, který nabídl jakési kompromisní řešení díky představení postoje svého známého, jímž je člen britské Sněmovny lordů židovského původu. Zmiňovaný aktér by tedy měl svými vlastnostmi, jimiž jsou vysoké společenské postavení a příslušnost k v minulosti tvrdě utlačovanému národu, ztělesňovat skutečně objektivní pohled na situaci:

M.: *Jeho postoj k Rusům je velmi zvažovaný, velmi zdrženlivý, a velmi moudrý a bohužel říká, že nová generace anglických politiků trpí slušně řečeno ztrátou odborné úrovně (potlesk). (04.04.2018, 38:42).*

Ve skutečnosti však vidíme, že neutralita je dosažená pouhým zmírněním negativní reprezentace britských politiků, ale je v této podobě zcela legitimizována díky ironicky vyslovenému lingvistickému nástroji „*slušně řečeno*“, jenž upozorňuje na údajně skutečnou příčinu zatížení diplomatické komunikace s Brity. Její pravdivost je ale zajištěna spíše samotnou formální formulací (ŽK) konotující nestrannost spolu s následující reakcí podpory ostatních přítomných ve studiu, vyjádřenou smíchem a potleskem (AVE). Dalším znevýhodňujícím aspektem reprezentace britských činitelů je přirovnání jejich jednání k psychické idiosynkrazii (RT):

M.: *Přitom otázka pořád zůstává: Náš návrh na společné vyšetřování způsobuje Britům idiosynkrazii – hned začínají křičet: „Ne, ne – ani náhodou!“ Další sankce, které se snažili zavádět, A – není jasné, jestli to skutečně budou zavádět, B – není jasné, jaké pak následuje zpřísnění vztahu k ruským investorům uvnitř Británie a k majetku patřícímu ruským občanům – začalo se to už, nebo ne? Vždyť byla taková hlasitá prohlášení, skoro řinčení zbraní. (04.04.2018, 1:28:20).*

I tady znovu potkáváme vymezenou dichotomii „my“ versus „oni“. Moderátor prokazuje relevantnost svého metaforického přirovnání citováním výroku Britů, jež uvádí pomocí intonačně deskriptivního slovesa (CS) přiřazujícího aktérům přílišnou emocionalitu. Stejně pozorujeme, že i jejich prohlášení jsou charakterizovaná podobnou intonační vlastností, nebo dokonce metaforou, která i nadále utváří vnímání Britů jako národnosti, jež jedná jen z pozice síly. Na druhou stranu vykazuje moderátor jakožto zástupce ruské společnosti zcela opačný přístup. Pomocí frází „*přitom otázka pořád zůstává*“, „*A – není jasné, jestli, B – není jasné, jaké*“ atd. působí dojmem, že chce cestou logického uvažování přijít věci na kloub, že je v otázkách politiky stejně jako ruské politické vedení (*náš návrh*) stoupencem rozumného a kompromisního přístupu, který však nenachází žádnou odezvu na Západě. Tento uvážlivý styl vyjadřování (ŽK) se dokonce stává plnohodnotným rétorickým prostředkem samostatně posilujícím důvěryhodnost k zaznívajícím výrokům:

M.: *Ale přitom není jasné, proč vlastně britští novináři mluvili s ředitelem laboratoře. Nebyl podle všeho vůbec nijak připraven, to znamená, že oni, dejme tomu, sami prolomili situaci, a pokud bude opozice útočit na vládu Theresy Mayové, tak ta jim odevzdala nádherné trumfy. To se ale přece dlouho nestalo, že by se ministr zahraničí chytíl na tak přímé a naivní lži a táhl za sebou celou spleť, včetně ministra obrany a premiéra. (04.04.2018, 1:26:33).*

AN.: *Víte, Theresa Mayová má takovou vlastnost: od té doby, kdy se zakopala ve své pevnosti na Downing Street číslo 10 a brání se tam, má takovou urážlivou polohu, vidí všude nepřátele, všude, no a samozřejmě tento státní aparát kolem ní to podle mě podněcuje, protože je to vždycky výhodné, aby měl vůdce takovou paranoiu, a proto jí to tak vysvětlují, že „my tu tady pracujeme, odrážíme útoky, bojujeme atd.“ (18.06.2018, 1:02:24).*

5.4.2.3. Monopol na pravdu

K vyloučení jakékoliv pravděpodobnosti ruské účasti na otrávení agenta Skripala využívají účastníci poměrně častý argument spočívající v tom, že v Británii existuje všeobecný a stabilní konsenzus o patřičném vztahu k Rusku. I když tato teze má nepochybně své skutečné opodstatnění, není možné v rámci tohoto pořadu vnímat pokus o její zvýznamňování jako ideologicky nezátížený:

VN.: *Theresa Mayová předváděla slajdy, pamatujte si na to?! **M.:** Jooooooo! **VN.:** Byly tam takové plástve, v nichž jsou zapsány hříchy Ruské Federace. Ted' jsme svědky zavedení další plástve do toho úlu, který tam dělají. Přičemž všimněte si, že prakticky každé jejich slovo v sobě nemá žádné naplnění. Jsou absolutně nepodložená, ale přitom jsou považovaná za absolutní pravdu v západním veřejném povědomí. Pokud zpochybňuješ existenci nějaké plástve, tak už jsi mentálně méněcenný. (04.04.2018, 42:44).*

Na první pohled se zdá, že alegorický výklad (RT), kterého se řečník chopil, zní velmi přirozeně a je opodstatněn z hlediska pravděpodobné formy tabulky uplatněné v diskutovaných slajdech. Nicméně rozvinutím této řečové figury v podtrhnutém výrazu nás nutí diskutující tvořit analogii vztahu Británie k Rusku, respektive, že Britové jsou jako včely dělnice, jež se ze své podstaty zabývají tím, že nejprve pátrají po zdroji nektaru (hříchů), načez plánovitě a bez přestání naplňují své plástve za účelem jejich následného pohlčení. Tato analogie vysvětluje podstatu existujícího konfliktu jako další snahu Británie za každou cenu uspokojit svůj apetit, nebo přesněji řečeno, své geopolitické ambice, ovšem Rusko nechce podle mluvčího souhlasit s touto přidělenou pomocnou rolí při uspokojení cizích potřeb. Na jedné straně tu lze zpozorovat určitou snahu o ujasnění si své vlastní národní identity, nalezenou v charakteristikách typu nezávislost, na straně druhé se však znovu projevuje striktní dichotomie (IČ) přisuzující aktérům buď aktivní, nebo pasivní roli, v níž poslední je přidělována Rusku. Tím je Rusko kompletně zbaveno jakékoliv odpovědnosti za současný nedůvěřivý vztah k sobě samému. Tato vytvořená pozice nevinné oběti je posílena právě negativním hodnocením mocenských praktik utlačujících, jež je zároveň zdůrazněno do té míry, která znemožňuje pochybovat o pravdivosti tohoto hodnocení nebo přinejmenším o jeho relevantnosti:

AN.: *Ale já jsem byl tam ve Sky News a sledoval jsem novináře během tří týdnů – stejně jako i přesně 24 hodiny předtím (před rozhovorem s ředitelem laboratoře) křičeli, že je to Rusko, že je vše jasné, že je už vše prokázáno, že jim to řekly spolehlivé zdroje i odtamtud i odsud. A hele, sledoval jsem tyhle novináře, reagují na tyto události takhle – ale víte, nijak vůbec nereagují! Už teď se snaží tak nějak nastudovat nový scénář, jak by teď šlo tohle téma ukončit. A já jsem si uvědomil, že tito lidé budou říkat cokoli, co jim řeknou. A proto vám chci říct jednu důležitou věc. Naši lidé v Rusku si myslí, že je tu svobodný tisk, že tady můžete říkat, co chcete, že tady lidé spolehlivě vyšetřují, že si pořádně na někoho posvítí. Tady vás ale musím zklamat, milovníci západního tisku, tady je cenzura nejkrutější, tady novinářům dávají instrukce. Všechny noviny, televizní a rozhlasové společnosti říkaly všechny tyto týdny pořád to samé stejnými slovy. (04.04.2018, 1:22:20).*

Výrazným aspektem tohoto projevu politologa z Londýna je způsob, kterým přesahuje jemu přidělovanou pozici experta a přebírá roli výzkumníka zkoumajícího v terénu (ŽK). Kromě toho, že opakovaně užívá sloveso informující o plnění své pozorovací mise (*sledoval*), doplňuje je navíc přesnou dobou trvání (NK), což tu slouží podobně jako verifikační strategie ověřující platnost zjištěných poznatků. Podobně působí i nadměrná lexikalizace výroků (NS), jež *křičely* (CS) objekty výzkumu. I když vypovídají pouze o jednom jevu, respektive, že jsou přesvědčeny o účasti Ruska na incidentu, vytváří opakování jeho různých formulací dojem množství získaných dat, z nichž jde jednoznačně mluvit o specifické vlastnosti jejich tvořitelů, kterou je zejména to, že kategoricky odmítají zvažovat jakoukoliv alternativní informaci, na niž podle jistého pozorování výzkumníka (*nijak vůbec*) dokonce ani nereagují. Mluvčího to nakonec obohacuje o nový výzkumný poznatek (*A já jsem si uvědomil*), díky čemuž je schopen uvést relevantní závěr, který předchozí znalosti úplně vyvrací. Sarkastické obrácení „*milovníci západního tisku*“ zaznívající od výzkumníka hrdého na svůj objev působí v tomto ohledu jako výzva ke všem konzervativcům (liberálům), již se mají smířit s novým chápáním skutečnosti. Tímto způsobem zajišťuje řečník nepochybnost svých tvrzení nejen pouhým apelováním na existujících znalostech, ale spíš tím, že průhledně ukazuje cestu k nim. Nadměrná lexikalizace (NS) indikativních tvrzení (Mt) poukazujících na fakta je z tohoto hlediska zcela odůvodněna, ale zároveň spolu se zbytečným vyjmenováním subjektů jednání, s opakovaným použitím vymezovacích zájmen nebo přídavného jména 3. osoby a dalších jazykových prostředků označujících úplnost, pomáhá zdůraznit rozsah protiruských nálad a poté je zveličit do té míry, která již nedovoluje přehlížet tento jev v éteru:

AN.: *Proč nenavštívil nikdo z britských novinářů toto město (Salisbury), ani jednou nepromluvil s někým, kdo tam žije?? A tady vzniká takový zvláštní pocit... víte, když si vzpomenu na tento podivný humbuk s Alexandrem Litviněnkem, tak tam se novináři začali postupně ptát na něco jako: „Možná, že on byl ve skutečnosti tenhle... a možná, že je spojen s těmito“... Objevily se*

tedy nějaké dohady, lidé se ptali. A tady nic, tady v Británii je to pokyn D – notice D, to znamená, že novinářům není vůbec dovoleno tohle téma zavádět, to znamená, že existuje embargo na celou věc. (18.06.2018, 53:53).

AN.: *Ve Volgogradu bude dnes jen 2000 anglických fanoušků na tribunách, proč? Za prvé byly problémy se sehnáním lístků a za druhé se ukazuje, že všechny státní úřady, jako jsou ministerstvo obrany, policie a tak dále, rozeslaly svým zaměstnancům tak říkajíc pokyny hlásící nejezdit do Ruska, protože je to tam nebezpečné. Takže velká část populace byla varována, že tam nemá být. Takže určitě si to uvědomujete, že tam působí takový viditelný a neviditelný nátlak, prostě tam je nejmocnější propaganda, panuje úplně nezdravá situace. (18.06.2018, 51:03).*

Shrnutí: Výsledkem pokusu odhalit příčiny nedůvěryhodného vztahu západních států vůči Rusku se stává zesílení diskurzu vnější hrozby, což je dosaženo prostřednictvím znevýhodňující evaluace západních aktérů. Na jedné straně dochází ke zveličování hrozby skrze vymezení Ruska vůči „tomu druhému“, jenž je reprezentován především pomocí tranzitivních sloves a rétorických figur jako mocný a silný aktér na mezinárodní aréně, vyznačující se pohrdavým vztahem k Rusku a realizující protiruskou utlačující politiku. Na druhou stranu lze identifikovat i poněkud opačnou reprezentační osu, která však v téže míře posiluje pocit vnější hrozby. Je pravděpodobně způsobená snahou diskutérů popřít nepříznivý vztah ke své zemi, vzhledem k čemuž volí strategii, podle které je odpovědnost za znesnadňovanou diplomatickou spolupráci v plné míře přidělována opozičnímu státu. Ruský přístup k politice je vzhledem k tomu převážně pomocí formálního lexika reprezentován jako uvážlivý nebo rozumný, zatímco u charakteristiky britských postupů převládá výrazně emocionálně zbarvené lexikum.

5.5. Zvýšení věku odchodu do důchodu

Vládní rozhodnutí o prodloužení aktivního pracovního věku ihned ze strany ruské veřejnosti vyvolalo výrazně negativní reakce, které ovšem definitivní schválení reformy nezastavily, ale jenom způsobily určité zmírnění některých jejích parametrů. Navrhované řešení se nevyhnutelně stalo živým tématem polemik a sporů v ruských médiích, vzhledem k čemuž je zajímavé se na příkladu analyzovaného pořadu podívat, jakou roli hrály mediované diskuse při legitimizaci rozhodnutí kritizovaného společností.

5.5.1. Objektivní debata

M.: *Návrh na zvýšení důchodového věku již leží na stole Státní Dumy a je poslán do regionů na diskotování. Ohlas ve společnosti je velký. Podnikatelé jsou **konceptně** „pro“, odbory jsou „proti“. V důsledku debaty ale začíná být jasné, za jakých podmínek zvýšení důchodového věku adekvátně přijmou lidé. Výše důchodu má být **důstojná**, nejméně 40 % ze mzdy .... Naše země se stala jednou z **posledních**, která se rozhodla **předložit k diskusi** a nějakým způsobem přistoupit ke zvýšení důchodového věku .... Ale můžeme si vůbec dovolit luxus **neprovádět** důchodovou reformu? (18.06.2018, 00:15).*

Role hlasatele adoptovaná moderátorem v tomto úvodním slovu upřednostňuje jeho striktní institucionální identitu jako zprostředkovatele seriózních informací o veřejném dění, ale majícího přitom potřebné expertní znalosti. Celý projev je v tomto ohledu rozdělen pomocí intonačních pauz do ucelených informačních jednotek, majících z větší části deklarativní charakter (Mt), což právě vytváří ten dojem, že moderátor je autoritativní postavou disponující znalostí faktů a může v této souvislosti nezaopatě vypovídat o existujících společenských záležitostech. Akcentovaná slova označená tučným písmem neznějí tedy v kontextu těchto vět deklarujících skutečnost jako významy, na něž by moderátor chtěl upozornit v souvislosti se svým ideologickým zatížením, ale spíš jako významné faktické vlastnosti projednávaného jevu samy o sobě. Moderátor tak prostřednictvím reprezentace základních jednajících aktérů stanoví současné společenské dilema, o jehož vyřešení se také mají účastníci následné diskuze postarat. Ovšem zatímco při uvedení základní dichotomie *pro* versus *proti* zaujímají podnikatelé a odbory prostřednictvím slovesa relačního procesu aktivní, pevně definovanou pozici (TS), sami lidé jsou z tohoto sporu zcela vyřazeni a jejich pozice je dokonce předurčena (přijmou). Pozoruhodné v tomto ohledu je, že při uvedení podmínek, za kterých by lidé měli reformu přijmout, nežívá moderátor poměrně očekávané podmiňovací věty, která by pravděpodobně v sobě obsahovala prvek neurčitosti vyžadující nějaké vyjasnění (např. je logické, aby po výroku *začíná být jasné, že lidé adekvátně přijmou zvýšení důchodového věku za podmínky, že výše důchodu bude důstojná*, byla diskutujícím položena otázka minimálně o tom, jak toho lze dosáhnout). Moderátor se však uchyluje k užití deontické modality (Mt), která na jedné straně rozkazovacím způsobem stanoví nějaký ideální cíl, vzhledem k čemuž je vytvářen dojem jakési ustaranosti vůči lidem, na straně druhé však již nemusí další výroky moderátora zahrnovat a nezahrnují žádnou informaci ohledně budoucího způsobu realizace takto příhodných podmínek pro lidi, kteří dosáhli důchodového věku. Tím je pro nás patrná určitá snaha vést debatu směrem, který by vládní rozhodnutí žádným způsobem nezpochybňoval, ba dokonce zbavil státní činitele odpovědnosti za nepříznivý ekonomický stav, ve kterém se společnost ocitla. Vzhledem k tomu lze pozorovat zřetelný rozpor mezi úsilím reprezentovat reformu jako pouhý „návrh“, který „je předložen

k diskusi“ a fakticky vepsaným konsenzem vůči její evaluaci. Tak například personifikace „naše země“ (RSA) nedefinuje skutečného původce rozhodnutí, kterým je omezená skupina lidí, i když pověřených, ale schovává jej pod pojmem konotujícím společnou jednotu tvořenou v rámci jednoho území, jež přesahuje různost individualistických zájmů. Moderátor pak navíc pokládá jménem obecného zájmu otázku, která vyjadřuje nejistotu ohledně pravdivosti tvrzení „*můžeme si dovolit luxus neprovádět reformu*“, čímž definitivně protiřečí několikrát naznačené ambici zaměřené na projednávání a vyřešení otázky znepokojující veřejnost. Identifikovaná snaha zajistit souhlas diváka s reformou může být také vnímána jako základní motiv vysoké míry kontroly uskutečněné moderátorem nad její prezentací jinými účastníky debaty. Níže uvedený dialog s politikem, jenž nesouhlasí s reformou, je v tomto ohledu názornou ukázkou, jak moderátor ovládá diskusi ve prospěch své agendy:

1.SM.: *Jaký to má smysl? Abychom vůbec neměli žádné důchodce? Stanoveného věku se nedožijí! **Pojďme, odročíme to!** (potlesk) Proto jsme dnes předložili alternativní návrh zákona o zaměstnaneckém důchodu, kde v prvním bodu říkáme, že je třeba zmrazit zvýšení věku odchodu do důchodu do 30. roku!*

2.M.: *A co tedy v roce 30 bude, Sergeji Michajloviči? (následně zaznívají vzájemně se překrývající různé hlasité námitky nepodléhající rozpoznání)*

3.SM.: ***Nakonec přimějme vládu**, aby přestala hledat možné příjmy v kapsách budoucích důchodců! Protože...*

4.M.: *Počkejte, počkejte, počk... Vy jste například teď řekl – nadměrné příjmy. No dobře, jsou to nadměrné příjmy v tomhle roce. A co bude za 3 roky?*

5.SM.: *Za 3 roky... **Pojďme, schválíme** aspoň jeden naš návrh .....*

6.M.: *Dobře, můžeme udělat cokoliv, co chcete, jen tak, teoreticky. Můžeme navrhnout progresivní zdanění, můžeme... i tak dál. Přitom všechny země, které to udělaly, mají důchodový věk mezi 65 a 67 lety již dávno! Proč to tedy v těchto zemích funguje a u nás ne? (potlesk)*

Samotný fakt přítomnosti opozičních řečníků vůči reformě přímo ve studiu zdůrazňuje snahu redaktorů pořadu o naplnění požadavku racionálně kritické diskuze prostřednictvím zajištění názorové polarity, ovšem komentář daný ve 2. řádku do závorek, svědčící o projevech přebytečné emocionality, může naznačovat, že kritérium racionality v rámci této politické debaty je narušováno přinejmenším kvůli jeho konfliktní povaze, jež je v protikladu k uvážlivému projednávání společensky důležitých otázek. Nicméně tento prvek má být v kontextu celého pořadu hodnocen spíše z hlediska vyvolaných pocitů, jelikož periodicky vyprovokované, emočně přesycené reakce účastníků hned tvoří ve studiu obzvlášť hlučnou atmosféru, která působí dojmem, že takhle bouřlivé střetnutí názorů je vyvolané jakýmsi znepokojením nad osudem vlasti, a tudíž se koná ve veřejném zájmu. V této souvislosti je zajímavé sledovat, jak moderátor využívá své řídicí pozice, aby tento dojem do určité míry

vyvrátil. Tak například, zatímco politik se snaží zesílit dopad svých výroku intenzivním zvyšováním výšky hlasu (AVE) a častým využitím rozkazovacího způsobu jako formy tvrdé výzvy ke vzdorování nevyhovující reformě (ŽK), moderátor pokládá otázky, které jsou de facto negativními evaluacemi, jejichž přesvědčivost se zakládá na intonaci (AVE), která se uprostřed politikova emočně vyhoceného projevu zřetelně odlišuje svou vyrovnaností a rozvážností. V 6. výroku lze dokonce najít také lexikální prostředek přesvědčení v podobě příslovce „*přítom*“ (NK), které pomáhá sdělit pocit, že cestou zvážení opačného pohledu se moderátor snaží jít do hloubky, že tak poskytuje racionální argument. V jeho dalším projevu, ve kterém reaguje na následně vypuklý spor, lze dokonce ještě víc cítit, že je vlastně jediným diskutujícím, kdo zachoval chladnou hlavu:

M.: *Je to škoda, nebo to není škoda, je to spravedlivé, nebo není spravedlivé, pustme se do objektivního uvažování: zřejmě žádný normální člověk, pokud mu řeknou: „Jsi rád, že ti zvýší věk odchodu do důchodu?!“ řekne: „Chci, aby jej snížili.“ – to jsou jasné věci. Státní činitel se tím ale od běžných občanů liší, že je zodpovědný za budoucnost země. Teď zmrazíte, všechno bude v pohodě a za pět let, kdy nebude, co platit důchodcům? Já chci pochopit objektivní obraz. (18.06.2018, 07:13).*

Zatímco podle hojného užití vylučovacího *jsme* (IK) dříve citovaným politikem je jasné, že reprezentuje zájem určité politické strany, moderátor tu využívá možnost poukázat na tuto skutečnost uvedením imaginárního dialogu s obyčejným občanem, díky čemuž de facto ztotožňuje jeho agendu s agendou politika, a tím implicitně odhaluje populistický motiv posledního, jenž odpovídá jen momentálním potřebám většiny, ale selhává při naplnění veřejného zájmu v dlouhodobém výhledu. Sám moderátor chce naproti tomu nutně usilovat o společné dobro, což podotýká prostřednictvím apelu k diskutujícím nebo skrz slovesa mentálního procesu (TS) a působí v této souvislosti upřímně. Nicméně svou verzi tohoto dobra částečně legitimizuje prostřednictvím téhož populistického stylu vyjadřování, charakterizovaného přítomností konverzačních prvků v jeho řeči (ŽK), díky čemuž pozitivně hodnotí jím reprezentovaný diskurz občana pomocí hovorových formulací „*zřejmě žádný normální člověk*“, „*to jsou jasné věci*“, „*všechno bude v pohodě*“ a tím vlastně dává najevo svou solidaritu s lidmi a projevuje pochopení vůči jejich touhám. Projevem své sounáležitosti se světem běžných občanů odhaluje moderátor svou osobnostní identitu a hned ji staví do protikladu ke své expertní roli, v rámci které zvýrazňuje výběrem formálního lexika (ŽK) rozdíl mezi občanem, který pouze chce, a státním činitelem, který „*je zodpovědný za budoucnost země*“. Uvedení tohoto faktu je tedy pokusem o přidělování zcela jednoznačného významu vůči

evaluaci reformy, ale vzhledem k výše řečenému působí spíš nevinně, respektive jako pouhý návod ke střízlivějšímu uvažování, které by přesahovalo osobní touhy a sentimenty. Dochází tak k upřednostnění expertních znalostí nad laickým posuzováním, vzhledem k čemuž je zajištěná stabilizace významu, podle kterého má reforma být vnímaná výlučně jako nevyhnutelná. Debata se tak postupně vyvíjí v diskusi o důsledcích jejího přijetí, kde moderátor usiluje o zmírnění negativního hodnocení těchto následků. V rámci téměř závěrečného projevu potkáváme v této souvislosti moderátorem hojně užitý rozkazovací způsob (ŽK) doprovázený pohledem zpod obočí, upřeným na ostatní diskutující (AVE). To vnáší notnou dávku důvěry v jeho osobu, díky čemuž působí jako náčelník obdařený státní mocí, dávající řadu instrukcí svým podřízeným:

M.: *Podívejte, musí být jiná účinnost, veškerá neefektivnost důchodového systému musí být odstraněna. Má být všechno jasné, srozumitelné, (potlesk) rozumné, tedy maximální možné peníze mají docházet k důchodci, ne k těm, kteří sedí a počítají, jak by se důchodci žilo dobře. (potlesk) (18.06.2018, 42:55).*

Shrnutí: Pokus o legitimizaci státního rozhodnutí využívá prvky hegemonie, v rámci talk show projevované skrze rezistenci, jež je pohlcena ve snaze zajistit souhlas s dominujícím mocenským zájmem. Prosazování daného zájmu se v tomto ohledu uskutečňuje hlavně prostřednictvím konstrukce identity moderátora jako autoritativního a nezaujatého jedinice. Tohoto obrazu je dosahováno skrze využití deklarativního jazyka, formálního lexika, klidné nebo rozhodné intonace, deontické modality a nástroje kličkování.

5.5.2. Prosperující budoucnost

Zatímco v rámci předchozí debaty lze pozorovat, jak moderátor přispívá k legitimizaci vládního rozhodnutí prostřednictvím posilování své identity odborníka na veřejnou správu, v následujícím rozhovoru s ministrem financí spíš zvýrazňuje svou roli národem povolaného zprostředkovatele vládních záležitostí. To přispívá k formování jeho obrazu jako jakéhosi obhájce lidu vyzývajícího vládu k zodpovědnosti. Vyplývá to nejprve z vizuální reprezentace obou diskutujících aktérů, která především na začátku rozhovoru vyzývá ke ztotožnění se s osobou moderátora a podbízí tak poněkud nedůvěřivý vztah diváka k politikovi. V této souvislosti pozorujeme, že se moderátor opírá široce rozpraženými rukama o svůj řečnický pultík a se zachmuřeným výrazem na obličeji pokládá ministrovi otázku (AVE). Ten stojí za

pultíkem naproti moderátorovi, drží rovná záda a sklopiv oči zhluboka se nadechl, aby přišel s odpovědí:

1.M.: *Hned první takové **nechvalně proslulé** rozhodnutí vlády je zvýšení DPH a zároveň **zásadní** změna důchodové legislativy. (dal si pauzu) Proč to bylo nutné udělat simultánně? **AS.:** ... vzhledem k tomu, že vláda čelí vážným výzvám, bylo rozhodnuto schválit celou řadu iniciativ, **balíčkových** iniciativ. Jsou to vytvoření podmínek pro stimulaci růstu, investování do infrastruktury, díky čemuž vytvoříme v rozpočtu zvláštní rozvojový fond, a to nám umožní zvýšit investiční aktivitu a zvýšit tempo růstu ekonomiky, o němž mluvil prezident, když stanovil vládě náležité úkoly. **M.:** To je tedy podmínka pro ten prudký vzestup? (04.07.2018, 01:17).*

Převahu nad ministrem konotuje moderátor mimo jiné i svou oddaností veřejnému zájmu, kterou potvrzuje buď prostřednictvím intonačního zvýraznění vlastnosti vyvolávající odpor veřejnosti vůči chystaným změnám (AVE), nebo zdůrazněním samotného faktu odkrytí negativních reakcí vůči vládnímu rozhodnutí. Projev o nevyhovujících krocích učiněných vládou je pronesen navíc velmi pomalým tempem a intonačně výrazně oddělen pauzou od následně zaznívající otázky, což v souhrnu s moderátorovým přísným tónem konečně připomíná vznesení obvinění (AVE). Během následujícího ministrova vysvětlení se na něj moderátor dívá velmi soustředěným, bedlivým pohledem zpod obočí, jako kdyby se připravoval zaútočit na ministra ostře kritickou otázkou. Ve skutečnosti však vidíme, že se moderátor de facto snaží poskytnutou odpověď rozvést, což je dané použitím navazovacího výrazu *tedy* (NK), který neslouží ke zpochybnění projevu ministra, ale jen odhaluje publiku základní ideji v něm implikovanou. Podobnou laskavost moderátor prokazuje ministrovi také v první otázce, když při její formulaci volí užití vysoké deontické modality „*bylo nutné*“ (Mt), díky čemuž kompromisně uznává již na úplném začátku rozhovoru naléhavost schválení navržených reforem, a tím pádem ani v nejmenším neposouvá debatu směrem k vyjednávání důvodů, které ovlivnily nezbytnost těchto úsporných opatření. Z toho lze usoudit, že moderátorovým cílem není vystavit dotazovaného kritice, ale spíš ve srozumitelné podobě zprostředkovat jeho představy, jejichž objasnění by mělo napomoci zaujetí umírněného postoje příjemcem debaty vůči původně nepodporovaným státním rozhodnutím. Přesto je patrné, jak v průběhu debaty stále přetrvává moderátorova ambice působit dojmem nezaujatého zajišťovatele informací:

2.AS.: *Potřebujeme zdroje, kde to máme vzít? Uvnitř rozpočtů není dostatek prostředků, proto navrhujeme přerozdělit prostředky do nejdůležitějších odvětví ... Musíme tím za 6 let získat novou kvalitu zdravotnictví (všechno ze zvýšeného DPH bude odcházet tam). Za pomoci nových zdrojů pak budou fungovat dotační programy na podporu vzdělání, digitalizace .... To vše poskytne novou kvalitu života.* **M.:** A to vše díky růstu DPH? **AS.:** Ano, výjimečně .... **M.:** Vaši

kritici ale říkají, že zvýšení DPH může způsobit, že tempo růstu ekonomiky zpomalí, že se zvýší ceny, že dojde k růstu inflace (pauza) existují přece i takové námitky. Co jim odpovědět? **AS.:** (nepřetržitě mluví dvě minuty) **M.:** Ale to je přece nebezpečné, vždyť se to neříká čistě náhodou, že schémata s DPH byla jedním z nejkorupčnějších schémat, ne náhodou se říká, že je to právě ten druh daně, s nímž se má pracovat velmi pečlivě, ale dobře, že teď je "velké" ministerstvo financí, jak to říkal váš kolega, říkal: "dobře, že se prakticky úplně podařilo poprat tady s tímhle zlem (potlesk), kterým byly ty firmy-efeméry". Ale jste si jistí, že se nebude rozkrádat, že se bude efektivně utrácet, že nepůjde neznámo kam, bude právě tahle míra efektivity využití těchto nashromážděných peněz dostatečně vysoká? (04.07.2018, 10:23).

3.M.: Čeho se lidé vlastně obávají – počkejte, počkejte, počkejte – „a kde se nachází poměr věku odchodu do důchodu a průměrné délky života, kolik let si budu moci užít této důchodové dovolené, o které tak báječně vyprávíte?“ (potlesk) Vy si to vypočítáváte? Protože teď začínají kolovat strašidelné příběhy typu „Aaaaaaaa, všechno je špatně, noční můra, můra“. Takže kdybychom se na to podívali realisticky – co si myslíte ohledně, za prvé v kolika letech půjde člověk do důchodu, pak kolik času uplyne a za druhé jak dlouho budou lidé žít? **AS.:** Já proto říkám, máme všechno zvažovat komplexně: Opatření ve zdravotnictví ..... Opatření v oblasti vzdělávání ..... zcela nová kvalita práce – dávají dohromady mít větší délku života a podle toho my vlastně mluvíme o tom, že důchodový věk jde spolu se zvýšením délky života. **M.:** To, co vlastně stanovil Putin jako úkol – vstoupit do klubu 80 +. (04.07.2018, 22:06).

4.M.: .... No, ženy tedy říkají, že „mě vyhodí z práce v 57 letech, no a co, kdo by mě takovou chtěl? Kolik let teda budu muset žít z příspěvků nezaměstnanosti??“ Vždyť to znamená, že v ekonomice se musí měnit pravidla: je třeba vytvářet pracovní místa, je třeba se starat o lidi, kteří se ocitnou v tak obtížné situaci. Vy se chystáte s tím něco udělat?? **AS.:** Rozhodně. Stejně jako za minulou šestiletku, i nyní před námi stojí úkol vytvořit nová vysoce kvalifikovaná pracovní místa ..... (04.07.2018, 25:02).

Jak vyplývá z uvedených projevů, politik téměř bezbariérově využívá jemu poskytnutou příležitost veřejného vystupování k legitimizaci jednání vlády. V prvním a ve druhém dialogu k tomu přispívá například pomocí odůvodňujících presupozičních výroků (Pr) „vzhledem k tomu, že vláda čelí vážným výzvám“, „uvnitř rozpočtů není dostatek prostředků“ umístěných na začátku věty, které ve výsledku získávají význam pevně dané samozřejmé skutečnosti, se kterou všichni musíme počítat. Z jakého důvodu však došlo k deficitu státního rozpočtu a kdo by měl být vzhledem k tomu považován za odpovědného se neuvádí, jelikož pak následuje jiné vysvětlení, které se zvýšením tónu (AVE) zřetelně vyniká jako informační úsek, na nějž by měla být zaostřena mnohem větší pozornost. Základní strategií legitimizace nepopulárních opatření se tak stává příslib lepší budoucnosti. Z obsahu projevů ministra však vyplývá, že se mu pravděpodobně nechce zasvěcovat diváka do detailů realizace navržených strategií, proto se omezuje na poněkud abstraktní a generalizovaný popis, který vytváří dojem určité rozsáhlosti záměrů vlády. Tak například v prvním dialogu vidíme, že mezi vládní rozhodnutí nepatří schválení jenom několika iniciativ, ale „celé řady iniciativ“ (RT), které, jak ministr navíc

poznamenává, jsou „balíčkové“ (K), což ve výsledku posiluje dojem, že jednání vlády je striktně zaměřeno na důkladné řešení problémů pomocí uceleného, systematického přístupu. I když po výrocih „vytvoření podmínek pro stimulaci růstu, vytvoříme v rozpočtu zvláštní rozvojový fond“, „vytvořit nová vysoce kvalifikovaná pracovní místa“ nikdy není specifikované, jaké podmínky zabezpečí růst, v čem je právě ta zvláštnost rozvojového fondu, která má zlepšit investiční klima, nebo dokonce na co mají čekat málo kvalifikovaní pracovníci. Politikem zvolené lexikum je spíš zaměřeno na posílení vnímání vlády jako tvořivé instituce usilující o společenský pokrok, což je pak nejlíp implikované prostorovými metaforami (RT) „stimulace růstu“, „zvýšení investiční aktivity“, „zvýšení tempa růstu ekonomiky“, „větší délka života“, „zvýšení délky života“, které tak vytváří výlučně pozitivní konotace. Opakovaně navíc zazněla zmínka, že dosažení těchto cílů je „úkol“, který je stanoven prezidentem, což má díky odkazu k autoritativní postavě sloužit za jakousi záruku, že tenhle úkol bude nepochybně splněn. Ministr také bez náznaku pochybností ujišťuje, což je dané užitím vysoké deontické modalitity nebo deklarativními formulacemi (Mt) (viz. dialog č. 2), že navržené reformy vyvolají nutně kvalitativní změnu v životě společnosti – „nová kvalita života“, „zcela nová kvalita práce“, „nová kvalita zdravotnictví“. Ale podle toho, že neupřesňuje, co konkrétně tahle nová kvalita znamená, je však evidentní, že adjektivum „nová“ užívá synonymicky slovo *lepší*, což podotýká, že cílem vystoupení ministra v rámci tohoto pořadu není debatování o správnosti plánovaných kroků, ale jde mu spíš o to, aby legitimizoval reformy zapůsobením na diváka skrze atraktivní vize do budoucna. V této souvislosti lze usoudit, že vnímá svůj příslib jako přitažlivý, a to z toho důvodu, že něco nového (ve smyslu lepšího) zpravidla dostává do pozitivního kontrastu s tím, co je v současnosti. To však implicitně stanoví, že současné životní podmínky doposud uspokojivé nejsou, ačkoli se země nachází pod vedením tytéž politické reprezentace po dobu téměř dvaceti let, což může přirozeně vyvolávat pochybnosti, že naznačené úkoly budou skutečně realizované ve slíbené kvalitě. Právě tento skeptický postoj se snaží zaujmout moderátor, když se například ve druhém dialogu přimhouřiv oči podezíravě ptá ministra (AVE). Ve svých otázkách odkazuje na kritiky nebo na varování odborné komunity (NK) a začíná je zpravidla spojkou „ale“, vyjadřující odpor vůči výrokům ministra. Reprezentováním oponujících pohledů tak moderátor poukazuje na svou ochotu polemizovat s politikem, díky čemuž konotuje svou nestrannost. Ovšem podle toho, jak dlouze jej nechává vyvracet vznesené námitky ve srovnání s předchozím politikem (viz. podkapitola č. 5.5.1.), nebo podle toho, jak mimoděk zmiňuje zásluhy ministerstva financí anebo se pokouší znejistit ministra deklarativní otázkou, kterou zbývá dotazovanému jen ratifikovat, lze znovu potvrdit, že moderátor jednoznačně podporuje agendu

ministra. Projevuje se to i v případech (viz dialog č. 3, 4), když skočí ministři do řeči, aby mu položil otázku jménem lidu zprostředkující jeho obavy, což obzvláště po sklizeném potlesku (AVE) posiluje dojem, že se o lidi bojí a vykonává svou práci v jejich zájmu. Zároveň však vidíme, že jejich zkušenost znehodnocuje jako příliš emocionální prostřednictvím neformálního výrazu „*strašidelné příběhy*“ (ŽK), vzhledem k čemuž reformuluje otázku formálnější způsobem, podle kterého nabízí ministři možnost poskytnout „*realistický*“ pohled, čímž naznačuje, že by měl být pozitivní. Otázky moderátora mají v této souvislosti výrazně upřesňující charakter a nijak tedy ministři neoponují.

Shrnutí: Talk show vyrábí konsenzus prostřednictvím posílení dominantního diskurzu vnímajícího restriktivní opatření jako způsob zajištění společenského blahobytu. Audiovizuální zobrazení účastníků rozhovoru spolu s reprezentací odporujících hlasů přispívají v tomto ohledu k formování dojmu, dle kterého veřejné vystupování politika může být vnímáno jako podléhající přísné kontrole a dohledu ze strany mediální instituce, kterážto takto zdůrazňuje svou autonomii. Podle Normana Fairclougha lze však poměrně často odhalit existující kooperaci mezi novináři a politiky, která způsobuje dodržování statusu quo (Fairclough 1995: 196). Právě tento jev se vyskytuje i u analyzované události, v rámci které slouží nástroje klíčování a modality nebo ujišťující otázky výlučně ve prospěch agendy politika. Ten se však omezuje jen na abstraktní, generalizovaný popis, usilující o uzavření kontroverzního tématu.

5.6. Vystoupení Spojených států z Dohody o raketách krátkého a středního doletu

V průběhu roku 2019 se ukázalo, že postupné zhoršení diplomatických vztahů mezi vedeními dvou jaderných velmocí, jež bylo na obou stranách doprovázeno nesmiřitelnými rozpory a vzájemnými obviněními, konečně přivedlo k zániku smlouvy o likvidaci raket středního a krátkého doletu (INF), která během třiceti let zajišťovala určitou předvídatelnost bezpečnostní situace ve světě. V této souvislosti se na příkladu vysílané rozpravy o iniciativě USA opustit odzbrojovací dohodu podívám na způsob, jakým se nedorozumění mezi politickými aktéry promítá do veřejného prostoru a jak je v této souvislosti posilován diskurz hrozby.

5.6.1. Nespolehlivost západních partnerů

M.: ..... *Nejsou žádné důkazy, že by Rusko porušovalo smlouvu, pouze další politická vydírání. Taková hrubá politika Washingtonu přináší **obrovskou** ránu systému strategické stability. Je nutné poctivě přiznat, že dokonce i v USA to chápou. Dokonce i velvyslanec Michael McFaul si myslí, že v případě stažení USA ze smlouvy "O likvidaci raket středního a malého doletu" prohrají především evropští spojenci. Ale zdá se nejen, že postupem času (pauza) spojenců ubývá, ale už přecházejí na pozici vazalů... Když britský ministr obrany prohlásil "Ne, my podporujeme", tak v tomto případě vzniká otázka "Vy máte vůbec svůj názor?". Odpověď zněla "Ne, proč? Jsme prostě velmi **oddaní** spojenci."* (potlesk) (21.10.2018, 01:00).

Moderátorův úvodní projev je pozoruhodný především z hlediska toho množství rétorických prostředků, které slouží ke zdánlivé nezpochybnitelnosti jím prosazované evaluace. Nejprve vidíme, že jistota ohledně platnosti deklarativního tvrzení v rámci první věty je posílena prostřednictvím slov „žádné“ a „pouze“, které kategoricky vylučují jinou interpretaci označených jevů, a tím zúčastněným aktérům přisuzují striktně vymezené role, jež proti sobě budou navzájem plnit v rámci reprezentovaného konfliktu. Rusko tak zaujímá výrazně zvýhodněnou pasivní pozici kvůli zdůrazněné neexistenci důkazů potvrzujících jemu přičítanou trestní činnost, ovšem pravdivost této nevinny je z větší části podmíněná pouhým přesouváním pozornosti směrem k zobrazení aktérů americké politiky pomocí pojmů definujících jejich jednání jako jakési páchání násilné činnosti. V této souvislosti je patrné, že moderátor usiluje o to, aby představil svou evaluaci jako jedinou platnou a objektivní reprezentaci aktérů, když užívá například nominalizaci (N) „*politické vydírání*“, která umožňuje slovesu *vydírat* sloužit jako větný člen a kvůli čemuž je posilován dojem, že právě teď zaznívá neutrální fakt (ve srovnání s formulací *oni nás vydírají*). Negativně konotovaným adjektivem (K) (*taková hrubá politika*) pak moderátor podotýká brutalitu chování politického vedení USA, která je zveličována prostřednictvím intonačního zdůraznění rozsáhlosti jeho destruktivních důsledků „*přináší **obrovskou** ránu systému strategické stability*“. Takhle vytvořené dramatické napětí je pak mírně udržované stručně shrnutou a formálně vyjádřenou myšlenkou amerického velvyslance (ŽK), která má sloužit především jako nepochybné potvrzení předchozích výroků moderátora. Uznaná nevýhodnost zrušení smlouvy pro Evropu mu zároveň dává i záminku k tomu, aby vystupňoval dramatickosti svého projevu soustředěním pozornosti diváka na podstatu dalšího politického aktéra. Moderátor se v tomhle okamžiku přestává dívat přímo do kamery a sklopiv oči odhaluje divákovi své vlastní myšlenky. Kličekování *zdá se* (NK) tady zjevně zmírňuje kategoričnost vysloveného porovnání (*přecházejí na pozici vazalů*), ovšem v kombinaci s uvážlivým tónem (AVE) a se stupňovací spojkou (NK) *nejen – ale*, naznačujících úplnost zohledněných možností, spíše zdůrazňuje, že platnost tvrzení vzniká na základě příznaků, které již pro člověka není možné přehlížet. Moderátor vzhledem k tomu uvádí přímou citaci britského

ministra obrany Gavina Williamsona, kterou reprezentuje jako dialog, jenž se měl ve skutečnosti odehrát. Použité formulace však mnohem víc připomínají hovorový styl vyjadřování nebo rozhovor odehrávající se v zákulisí (ŽK), který není v tomto ohledu přesnou reprodukcí oficiálního politického diskurzu. Dokládá to dokonce i originální citace slov ministra, která se jeví jako jedinečná a pochází z anglického deníku Financial Times – „*Our close and long-term ally of course is the United States and we will be absolutely resolute with the United States in hammering home a clear message that Russia needs to respect the treaty obligation that it signed*”. Na tomto příkladu můžeme vidět, že vysoká míra solidarity Británie s USA se ministrem vysvětluje jako dlouhodobě podmíněná vyvíjejícím se vztahem intimity mezi těmito zeměmi, ale v moderátorově projevu se to konečně přetvoří ve velmi zjednodušený význam jakési bezvýhradní poslušnosti. Za pomoci zdůrazňující částice *vůbec* užití v otázce předpokládající zápornou odpověď „*Vy máte vůbec svůj názor?*” se moderátorovi dokonce daří zesílit rezonanci této vlastnosti britského vedení, a tím zredukovat její vnímání na nepřípustné odchylení od normy. Zároveň to mimo jiné nasvědčuje i tomu, že se moderátor cítí oprávněný si tuhle otázku položit, jelikož pro ni bere legitimitu odkazováním se na hodnotový systém Ruska, v rámci něž je suverenita státu vnímána jako stěžejní. Výrazný prvek dramatizace při vystižení tohoto hodnotového rozporu ale slouží ve výsledku k tomu, aby byl divák ponechán s poněkud frustrační představou, že celý západní svět je nekompromisně a bezdůvodně namířen proti jeho zemi, která se vzápětí ocitá v pozici, kde je naprosto bezmocná tomuto vztahu odolávat. Následující projevy vzhledem k tomu ukazují, jaké diskurzy jsou v průběhu debaty evokované a jakým způsobem jsou aplikované, aby byl zmíněný pocit i nadále prohlubován:

AK.: *A přesto doufáme, že partnerská země bude plnit své závazky, které dosud nesplnila.*
M.: *Proč si myslíme, že budou plnit závazky, když je dosud neplnili?! To je podobné vztahu k manželovi, který je notorický piják – „možná, že někdy přestane...” (21.10.2018, 05:30).*

Uvedené repliky demonstrují situaci, kdy oficiální právní diskurz, který si se západními politickými aktéry spojuje naději, že smluvní závazky jimi budou konečně dodrženy, je moderátorem vehementně konfrontován prostřednictvím metaforické aplikace diskurzu o rodinných vztazích (RT). Ten upřednostňuje fatalistický postoj založený na přesvědčení, že je na čase vzdát se nároku na mírné řešení dlouhotrvajícího konfliktu cestou diplomatického vyjednávání, jelikož není možné navázat efektivní spolupráci s partnerem, který je těžce nemocný. Tím je však přehlížena skutečnost, že se šance na uzdravení manžela z nadměrné konzumace alkoholu výrazně zvyšují, pokud manželka vynaloží trpělivé úsilí a projeví pochopení

a podporu nemocnému, který s největší pravděpodobností není schopný vypořádat se se svou závislostí sám. Debata se však vyvíjí fatalistickým směrem:

IK.: *To, co se dnes děje, bohužel tlačí svět na práh třetí světové války. Není to naše volba – je to úmyslná politika USA, Velké Británie a jejich nejbližších spojenců. Cíl Ameriky je jasný – realizace koncepce prvního útoku. To znamená, že USA ruší jakékoli smluvní závazky vždy, pokud mají iluzi o vojensko-technickém vzestupu a dosažení vojensko-politických výhod vůči Rusku. Je zcela jasné, k čemu to je. Všechna obvinění vůči Rusku jsou fikce, nula, blaf. Ale dnes se o to nikdo nezajímá. (21.10.2018, 08:10).*

IK.: *Vyrostla nová generace politiků, která ztratila strach z jaderné války, a věří, že je to přípustné a bohužel – možné. V tom je hlavní hrozba. Vznikla jim iluze, že na nás mohou zaútočit. Že to, co my vypustíme v odvetném útoku, bude možné zachytit, a Rusko tedy mizí jako geopolitický konkurent a hlavní vojenský protivník USA. Naším úkolem je zabránit tomuto vývoji. My takový scénář nepotřebujeme, musíme říct "Jsme proti válce!" (ovace) **M.:** *Ne, můžeme to říct, ale komu? (21.10.2018, 10:27).**

Výroky řečníka tady navazují zejména na imperialistický diskurz, v rámci něhož jsou západní aktéři reprezentováni jako sofistikovaní politikové, kteří mají jasné útočné strategie při naplňování svých velmocenských ambicí. Potkáváme mimoto i diskurzy poukazující na jejich specifické vlastnosti, které mají při realizaci zmíněných plánů významný podíl. Jsou to například cynismus „generace politiků, která ztratila strach z jaderné války“ anebo hluchota vůči cizím potřebám „můžeme to říct, ale komu?“. V souhrnu to všechno přispívá k vykreslení vnější hrozby jako nevyhnutelné, ovšem spolu s vyskytujícími se slovy „scénář“ a „iluze“ (RT), které do jisté míry zpochybňují úspěšné uskutečnění výhrůžných záměrů, se nakonec objevuje i naděje, že se podaří neblahý vývoj zvrátit.

5.6.2. Odražení agrese nepřítele

Postupně se tak účastníci diskuze dostávají od pouhého zhodnocení problematických aspektů současné mezinárodní situace k projednávání těch kroků, které by směřovaly k jejich vyřešení. Ze všech možných způsobů regulace diplomatických vztahů zdůrazňují diskutující jenom potřebu symetrických opatření pro komunikaci se Spojenými státy, jež vyzdvihají dokonce jako jediný možný model vzájemného vztahu:

YaK.: *Američané se zajímají jen o jednu věc – NIKDY po občanské válce nedošlo na území Spojených států k válce. Americká města nikdy nebyla bombardována. A fyzický strach Američanů – že i jedna bomba nebo jedna raketa spadne na území Spojených států amerických. USA proto nikdy do války nepůjdou. USA ale chtějí balancovat na pokraji války. Tedy to, co teď*

dělají, a to, co vždy dělaly, aby vytvořily absolutní vojenskou převahu, je vlastně to, že čekají, až tato vojenská psychologie zlomí Rusko stejně tak, jak zlomila Sovětský svaz. A to je jejich hlavní cíl. Jediné, co může USA zastavit – je hrozba pro samotné Spojené státy. (21.10.2018, 1:01:00).

Podobně jako je tomu ve všech ostatních projevech, plní i tady dost významnou roli rétorický prostředek personifikace (RSA), který dělá z abstraktního pojmenování jednotlivých zemí aktivně jednajícím fyzického aktéra, a tím přiřazuje celé zemi, tvořené lidmi různých přesvědčení, význam homogenní entity. Spolu s taktéž předpokládanou sourodostí zájmů i v rámci výroků „Američané se zajímají jen o jednu věc“ nebo „fyzický strach Američanů“ je posilován ten dojem, že celá americká společnost je sjednocena výlučně na základě svých imperialistických tužeb „aby vytvořili absolutní vojenskou převahu“ namířených ve výsledku proti Rusku. Hlavním spojujícím cílem je v souvislosti s tím „zlomit Rusko“ (TS), což asociuje, že Spojené státy chtějí rozdělit ruskou společnost působením síly a využívají k tomu nástroj „vojenská psychologie“, na jehož efektivitu poukazuje řečník odkazem na minulost „jak zlomila Sovětský svaz“ (NK). Tímto způsobem zesílená výhrůžnost reprezentovaného aktéra vede konečně k závěru, že není možné se s přímou hrozbou vypořádat jinak než využitím stejné metody, jíž je demonstrace síly. Další projevy se již vzhledem k tomu vyznačují navýsost explicitními emocionálními apely:

IK.: *USA totiž mění Evropu v předmostí pro jadernou válku a počítají s tím, že mohou přečkat za oceánem. Nepřečkají! A v této souvislosti navrhuji, abychom v této situaci jednali rozumně, nereflexivně, nemáme se znepokojovat nebo někoho strašit, máme zvažovat šance a celkovou situaci. Pokud Američané skutečně opustí smlouvu "O likvidaci raket středního a malého doletu", pak je třeba znovu spustit program bojového železničního vojenského komplexu a značně zvýšit produkci křídlových raket. Tam, kde můžeme posílit své svaly, to musíme udělat. (potlesk) (21.10.2018, 13:02).*

EB.: *Je to nová realita, éra, kdy se budeme navzájem dívat přes průřez zaměřovače. Musí být změny, musíme zpřísnit naši politiku. A musíme změnit vnitřní politiku. Máme spoustu naprosto ošklivých příkladů. Existuje známá rozhlasová stanice, která za peníze státu hází hovno do toho samého státu. Represe nejsou nutné – vypněte jim státní finance, ať žijí v podmínkách tržní ekonomiky. Musíme adekvátně reagovat na vnitřní i zahraniční hrozby, jinak nás tato politika tolerance přivede k tomu, k čemu dospěl Sovětský svaz pod vedením Gorbačova (potlesk). (21.10.2018, 52:00).*

Nacházíme tady hojně užití imperativních sloves (ŽK) plné energie, které nakonec přináší pocit jistoty, že se každopádně lze deklarovanému nebezpečí vyhnout. Zatímco však důsledky navržených opatření v oblasti vojenské obrany nebo vnitřního pořádku nejsou vůbec zohledněné, jejich ospravedlnění se uskutečňuje spíše prostřednictvím apelů na rozum (K)

„abychom v této situaci jednali rozumně, máme zvažovat šance, musíme adekvátně reagovat“ nebo také skrz metaforickou výzvu „posílit své svaly“ (RT), které obzvláště po vřelém přivítání publika ve studiu (AVE) zanechávají pocit hrdosti na svou vlast. Emoční apely k jednotě se tak konečně stávají dostačujícím argumentem přispívajícím k legitimizaci existujících politik současného ruského vedení, jelikož po dlouhodobě kultivované myšlence o mimořádně netolerantním vztahu světových mocností k Rusku je nakonec vytvořen pocit jakéhosi uvolnění.

5.6.4. Ruský liberál jako velezrádce

V této lze souvislosti usoudit, že zredukování skutečné povahy současného konfliktu na striktní dichotomii *viník versus oběť* vede konečně k povzbuzení patriotických sentimentů, které v rámci pořadu přispívají ke zdánlivému zmírnění mezinárodního napětí. Nejvíc se to projeví právě v těch momentech diskuze, které by se daly označit za svéráznou „inscenaci“ existující mezi zeměmi konfliktu. Způsobila ji přítomnost řečníků ve studiu, usilujících o zpochybnění správnosti vytvořené významové konstrukce. Nikolaj Zlobin, jenž je předsedou Centra pro globální zájmy (CGI) sídlícího ve Washingtonu, si po osmnácti minutách debaty vzal slovo jako první:

NZ.: *Samozřejmě věřím ve zdravý rozum a doufám, že válka nebude, a celkově kromě tady těchto řečí fakticky nikde neslyším, takže my tu trochu přeháníme. M.:* *Slyšel jste někde řeči, že budou bombardovat Jugoslávii, kde jste slyšel řeči, že my (Američané) vpadneme do Iráku? (potlesk) Slyšeli jste řeči, že je třeba zničit Sýrii? Zničit Libyi? Připomenu vám, že ani v radě bezpečnosti OSN, když se rozhodovalo o Libyi, nepadlo ani slovo o tom, že Libye má být zničená. (potlesk) (21.10.2018, 33:22).*

YaK.: *Oni (Američané) řekli, "my budujeme systémy protiraketové obrany v Rumunsku a Polsku" – oni už v té době věděli – jakmile systémy budou připraveny, pak mohou formálně vystoupit z této dohody a rozmístit rakety krátkého a středního dosahu na těchto základnách. M.:* *Jacove, co to říkáte, vzpomínám si, jak nám Američané s pěnou u úst vysvětlovali, že je to proti špatnému Íránu a k Rusku to nemá žádný vztah. NZ.:* */začíná oponovat, ale není ho vůbec slyšet kvůli potlesku a celkově se ve studiu zvedl silný hluk/ M.:* *Počkejte chvíli, takže o tom nic nevíte? (21.10.2018, 24:20).*

Je tady vidět, že popírání zdůrazněných aspektů reality otevírá moderátorovi dodatečný prostor pro potvrzení jejich pravdivosti. Vyjmenováním faktů, jež mohou být uznány jako nezpochybnitelné buď za pomoci aplausů publika ve studiu nebo díky samotné emocionální expresivitě jejich shrnutí (AVE), uplatňuje moderátor vlastní autoritu z toho hlediska, že

demonstruje svou vyčerpávající informovanost. Ovšem hlavní základ pro vybudování této autority nalézá spíš v morálním hodnocení obsaženém v rámci vystižených argumentů. Moderátorem zvolené lexikum vzhledem k tomu odmítá jakoukoliv motivační složku na straně reprezentovaných aktérů a upíná pozornost směrem k té evaluaci, která vnímá jejich jednání jako hodné odsouzení, respektive má být posuzováno z hlediska jeho mravnosti. Například Amerikou upřednostněná vlastnost ve frázi „*nepadlo ani slovo o tom, že Libye má být zničená*“ (K) se pohybuje v rovině jakési zákeřnosti nebo věrolomnosti, jež aktérům světové politiky propůjčuje de facto gangsterské rysy. Potkáváme také frazeologismus (RT) „*Američané s pěnou u úst vysvětlovali*“, jež podstatně dramatizuje způsob, kterým se diplomati navzájem o něčem ujišťují, a tudíž zvýrazňuje právě odchylnost od normy spočívající v pokrytectví amerických partnerů. Moderátor nakonec prostřednictvím sloves „*vzpomínám si*“ nebo „*připomenu vám*“ (TS) poukazuje i na to, že tyto vyslovené připomínky mají bezprostřední vztah k realitě, jelikož jsou zakotvené v čase, respektive v minulosti. V otázce „*Počkejte chvíli, takže o tom nic nevíte?*“, již moderátor položil oponentovi krajně rozhořčeným tónem, se tak nejvíc projevuje jeho role ochránce morálky, podle níž zůstává všímavý k často utajovaným, choulostivým společenským otázkám, a je vzhledem k tomu vždy ve střehu, aby upozornil buď na neznalost oponenta nebo na jeho zapomnětlivost. Moderátor se opírá zejména o hodnotový soud, a tím získává nadvládu nad řečníkem, kterému de facto zůstává jenom popírat spravedlnost vynesených rozsudků:

M.: *Jen nechápu, proč se politika dělá na poloviční otáčky – po schůdkách. No, pokud se chcete (vy – Američané) domlouvat, máte jasné, srozumitelné příležitosti, jak se dostat k protistraně, ale když děláte tak hlasitá veřejná prohlášení, pak to už není diplomacie. (potlesk).* **NZ.:** *Všechny země vystupují z různých dohod, Rusko také vystoupilo z velkého množství smluv.* **M.:** *O to nejde. Když veřejně prohlásíte, vypadá to tak, že „MY teď JSME pány světa a my teď vystupujeme po schůdkách z letadla a vy se k nám uchylujte!“* **NZ.:** *Ne, myslím si, že je to asi chybná interpretace. Postoj Ruska je pro něj (pro Trumpa) důležitý.* **M.:** *Pro něj? Pozice Ruska je pro něj zcela nedůležitá. Co mě překvapilo, Američané se dostali k tomu, že nám říkají "Nekamaradte se s Čínou, neodpovídá to vašim zájmům!" Nyní už Amerika určuje naše národní zájmy!* **NZ.:** *O čem teď mluvíme?* **M.:** *Mluvíme o tom, že vaši přátelé překračují všechny meze! (potlesk) (21.10.2018, 18:33).*

Je tady příznačné, že platnost závěrů, se kterými moderátor přichází „*politika se dělá na poloviční otáčky*“, „*to už není diplomacie*“, „*Amerika určuje naše národní zájmy*“, je odvozována pouze na základě vlastního vnímání a percepce, o čemž nasvědčují slovesa odrážející jeho osobní mentální mapu „*nechápu*“, „*co mě překvapilo*“ (TS). Právě díky tomu je však schopný divákovi zprostředkovat své upřímné pohoršení, a tím vybízí empatický vztah ke své osobě. Zároveň ale vidíme, že v rámci vynaložení svých představ o tom, jaký dojem zanechávají buď

určité činy politického vedení Spojených států nebo jejich výroky, vytváří binární konstrukci *my* (Američané) versus *vy* (Rusové) nebo *zájmy Ameriky* versus *naše národní zájmy* (BO), kde pomocí zahrnovacích zájmen *vy* a *naše* oslovuje diváka (IK) a tím jej implicitně podbízí převzít tento pocit uraženosti, v jehož zajetí se ocitá i sám moderátor. V této souvislosti je očekáváno, že bude popírat pochybnosti o vhodnosti tohoto směru uvažování projevené opozičním řečníkem, ale využívá k tomu způsob, který tyto pochybnosti příliš drtivě potlačuje, a tím definitivně potvrzuje správnost svých tvrzení. Hyperbolickým výrazem (RT) „*vaši přátelé překračují všechny meze*“ jednak naznačuje, že negativní dopad činnosti amerických aktérů na ruskou společnost je obrovský a vzhledem k tomu nemůže být přehlížen. Jednak poukazuje na sounáležitost řečníka k těm, kdo jsou namířeni proti Rusku, a tím konotuje jeho neoprávněnost mít jakékoliv námitky. Závěrečný potlesk dodatečně podotýká vítězství moderátora, který jistým směřováním ruky na jiného účastníka, aby mu dal slovo, zároveň demonstruje, že předmět výše citovaného úryvku debaty nemá diskutabilní povahu. Snaha zajistit převahu hodnotové orientace adaptované moderátorem upřednostňující významy státní suverenity a národní důstojnosti přetrvává i v rámci konfrontace s účastníkem diskuze, který je kategorizován jako „liberál“:

M.: .....*Proto navrhujete co? Nebránit se??* **DN.:** *Myslím, že se chováme neadekvátně.* **M.:** *My se chováme neadekvátně?!* **DN.:** *No jistě, chováme se neadekvátně, vycházejte ze své ekonomiky a svých možností...* **M.:** *Proto navrhujete co??* **DN.:** *Nevyčínat! Měli bychom se vyvíjet ve světě v klidu.* **M.:** *Chápu to tak, že navrhujete předat Krym, odzbrojit se, zbavit se jaderných zbraní, vrátit Japoncům ostrovy, vrátit Kalinigrad Německu, omluvit se, Ukrajině tam odstříhnout další část Ruska, například Kubáň.* **DN.:** *Chtěl po nás někdo něco takového?* **M.:** *No, samozřejmě, vaše logika je taková, že musíme nevyčínat.* **DN.:** *Samozřejmě se musí podle oblečení natahovat nohavice, musíme se chovat v souladu se svými reálnými možnostmi a zajišťovat tím růst blahobytu obyvatelstva.* **M.:** *Jakého obyvatelstva? No teda, Jugoslávie utahovala pásek a co se s ní stalo?* **DN.:** *V letech 2000 až 2008 naše ekonomika vzrostla dvojnásobně a od té doby pouze o trochu víc než 5 procent. Tady až do roku 2007 jsme nevyčínali a normálně nám umožňovali růst.* **M.:** *Aaaaa, chápu to, jak přesně! Musíme ještě Abcházii s Osetií předat na sežrání, teď mi došlo, proč tedy u nás rok 2008 nezahrnut. Promiňte. – /Oslovuje jiného mluvčího a chystá se předat mu slovo/ – Podívejte Evgeniji Ivanoviči, když se zeptáte přímo, pak dostanete přímou odpověď – vzdát se a nešustit.* **M.:** – /v rámci dalšího argumentu si připomíná podřízení Rusi Mongolům v důsledku jejich expanze a pokračuje – *Takže je to zase naše vina?* **DN.:** *Ne, ale jsou tu konkrétní případy s Karlem XII. a s Napoleonem, kteří k nám nepřišli sami.* **M.:** *Za prvé, sorry jako, ale přišli k nám první!! – /Pokračuje velmi dlouho trvajícím, bouřlivým a emotivním spor týkajícím se historie: zda vždy útočili na Rusko nebo Rusko útočilo jako první/ –* **M.:** *Ale vy jste dokonce nikdy ani neřekl, kde na území Francie vstoupilo Rusko jako první! Protože ani Holandsko, ani Švýcarsko francouzským územím nejsou. Evgenij, prosím – /Předává slovo dalšímu účastníkovi/* **DN.:** *Ale v té době byly.* **M.:** *Ale v té době nebyly, protože pokud by byly, tak to znamená, že už byly zajaty, a pokud byly zajaty, tak se omlouvám, vetřelci byli první oni. – /Po těžce rozpoznávaných následujících argumentech během 20 vteřin moderátor uzavřel tohle téma/ –*

Aaaaa, já jsem to pochopil! Podle vašeho názoru by mělo Rusko vždy sedět a nevyčínvat! No jasně! Evgeniji Ivanoviči, prosím /předal slovo/. Rád si pořádně posvítím na liberály!!! (21.10.2018, 35:50). ES.: Prosím, buďte chvíli zticha – už jste si v případě potřeby zajistili zastřelení během prvních 24 hodin. Můžete teď zmlknout, aby se vám u nás, až tohle všechno skončí, náhodou nestala těžká rvačka. Hnul jste mi žlučí. Říkám to teď vážně, můžete být přece hlupák, ale ne do takové míry! (21.10.2018, 41:25).

Zatímco cesta ze stávajícího vnějšího konfliktu, kterou nalézají opoziční řečníci, má spočívat především v soustředění politického vedení na vnitřní problémy zemí, moderátor přispívá k delegitimizaci takového přístupu prostřednictvím přidělování významů řečnickovým slovům, které podstatně zmenšují atraktivitu nabízené příležitosti. Důsledky zmírnění aktivity Ruska z vnější dimenze tak moderátor propojuje zejména s ponížením zemí, jež má být způsobeno tou porážkou, kterou bude muset uznat (*odzbrojit se, omluvit se, vzdát se, sedět, nešustit*), nebo množstvím ztrát, které bude muset utrpět (*předat, zbavit se, vrátit, odstříhnout*) (K). Alegorickým výrazem „*Abcházii s Osetií předat na sežrán*“ (RT) dokonce moderátor poukazuje i na důsledek v podobě nemilosrdného jednání, které by od Ruska vyžadovalo jeho selhání hájit své zájmy na mezinárodní aréně. Dochází tak ve výsledku k restrikci a ke zdánlivému odhalení skutečné povahy názorového stanoviska reprezentanta tzv. liberální ideologie, která má být vnímaná jako odporující hodnotovému systému Ruska. Po neúspěšném a dvakrát se opakujícím pokusu zastavit argumenty řečníka, které již od začátku byly *jasné* a nevyžadovaly upřesnění, si moderátor se spokojeným úsměvem mne ruce (AVE), a nakonec předává slovo dalšímu účastníku diskuze (ES), jenž dokonce přispívá svými výroky pronesenými obzvláště rozzlobeným tónem k ponížení tzv. liberálů (AVE). Tyto výroky však nevynikají na pozadí emocionálně vyhoceného střetu jako nepřípustné, ale naopak symbolizují vysokou míru vlasteneckého zaujetí řečníka. Tímto způsobem jsou pro účastníky pořadu vyhrazené specifické role tzv. nepřátel a patriotů, kde k nepochybnému vítězství dochází na straně posledních. Rozhořčeně sarkastický tón moderátora a záběr na usmívající se experty v rámci další výměny replik fungují dokonce i jako pozvánka diváka na oslavu takového vítězství (AVE):

EB.: *.....Mimochodem, tam, kde jsme tradičně zaostávali po rozpadu Sovětského svazu – jsou to prostředky radioelektronického boje, zpravodajské služby – jsme teď dohnali ostatní, Američané to přiznávají. M.:* *Jak jsme je dohnali?! Nemáme tedy ani srovnatelnou ekonomiku, my jsme vlastně prakticky daleko za nimi, jak jsme to tedy dohnali?! (potlesk) My jsme přece jedna desetina, nemohli bychom je dohnat! (21.10.2018, 50:18).*

Shrnutí: Talk show podbízí přemýšlet o mezinárodním konfliktu v rámci striktní dichotomii *viník* versus *oběť*, což podle Johna Fiska označuje chybnou snahu popřít sociální realitu, podle níž se

uvnitř společnosti zcela legitimně, ba dokonce nutně, odehrávají různorodé konflikty zájmů, které nelze náležitě pochopit jen z jednoho úhlu pohledu (Fisk 1987: 292). Ve výsledku zde nacházíme systematický pokus zesílit reprezentaci negativních vlastností toho druhého do té míry, která vede k větší frustraci ohledně mírové koexistence. Zároveň pozorujeme, že daná talk show nabízí imaginativní způsob (Fisk 1987: 132) zvládnutí nastíněného mezinárodního konfliktu. Povzbuzení patriotických sentimentů vede tedy k jeho dočasnému a umělému zmírnění, ale selhává předložit trvalé řešení.

Závěr

Tato práce měla za úkol prozkoumat, jak jsou významy tvořeny ve společnosti, vzhledem k čemuž jsem se zaměřila v rámci teoretické části na pochopení toho, jakými proměny prochází současný svět, jenž je zpravidla označován za postmoderní. Přechod od společnosti založené na výrobě hmotných věcí ke společnosti produkující informace přivedl k podstatnému zvýraznění komunikační složky v životě jedince, která najednou odhalila společenskou mnohotvárnost a nesourodost. Různost obrazů světa způsobená hojností mediálních sdělení destabilizovala významy připojené k objektům a přivedla k nemožnosti definitivního postižení podstaty skutečnosti a k úplné relativizaci pravdy. Individuum již není v tomto ohledu určováno centralizovanou ideologií, ale má neomezené možnosti svobodného sebeurčení. Se zvýšením společenské heterogenity a rozmanitosti se tak rozpádá koherentní společenský diskurz a zvýrazňuje se antagonistická povaha společnosti znesnadňující usilování o generaci společného systému významů a konsenzu. Vysoce emocionální reakce člověka na okolní svět stále více zpochybňuje dominanci racionální a logicky formulované reflexe, což přirozeně vede k uvažování o bagatelizaci demokratického potenciálu mediálních forem diskuze. I když pojem kulturního občanství umožňuje vidět nové perspektivy zdůrazňující emancipační potenciál emocionální expresivnosti, jež se v rámci mediálně zprostředkované veřejné sféry objevuje, analýza politické talk show podílející se na formování veřejného prostoru v Rusku nepřináší optimistické výsledky. Konstruování sociálního světa se v rámci tohoto pořadu naustále řídí snahou zajistit stabilizaci významů vytvářením binárních opozic a tím zredukovat složitost reality.

Summary

The purpose of this work was to study how meanings are created in society, which is why I focused in the theoretical part on understanding what transformations the contemporary world, which is usually described as postmodern, is going through. The transition from a society based on the production of material things to an information-producing society has led to a significant enhancement of the communication component in the life of an individual, which at one time has revealed social diversity and heterogeneity. The variety of images of the world, caused by the abundance of media messages, destabilized meanings attached to objects and

led to the impossibility to definitively capture the essence of reality and to complete relativization of truth. In this regard the individual is no longer determined by centralized ideology, but has unlimited possibilities of free self-determination. Thus, with increasing social heterogeneity and diversity, a coherent social discourse is dividing and the antagonistic nature of society is emphasizing, making it difficult to aspire to a generation of a common system of meanings and consensus. People's highly emotional response to the outside world increasingly calls into question the dominance of rational and logically formulated reflection, which naturally leads to the thoughts about downplaying the democratic potential of media forms of debate. While the notion of cultural citizenship makes it possible to see new perspectives accentuating the emancipatory potential of the emotional expressiveness that emerges within the media public sphere, the analysis of the political talk show involved in shaping public space in Russia does not yield optimistic results. Constructing the social world in this program is continually guided by the desire to ensure the stabilization of meanings by creating binary opposition, thereby reducing the complexity of reality.

Použitá literatura

- Baudrillard, J., c1981. *For a critique of the political economy of the sign*, St. Louis: Telos Press.
- Baudrillard, J., c1983. *Simulations*, New York City: Semiotext(e).
- Baudrillard, J., 1994. *Simulacra and simulation*, Michigan: University of Michigan Press.
- Bennett, A., 2005. *Culture and everyday life*, London: SAGE Publications.
- Bignell, J., 2000. *Postmodern media culture*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bourdieu, P., 2002. *O televizi*, V nakladatelství Doplněk 1. vydání., Brno: Doplněk.
- Calhoun, C. J., 1992. *Habermas and the public sphere*. Cambridge, Mass, MIT Press.
- Charvát J. a Charvátová D. 2016. *Od polemické diskuze k tematicky vyprázdněné konfrontaci pro pobavení aneb fenomén televizních politických debat v České republice*, v Škodová, M. & Škrábová, M., 2016. *Mediální smrt konsenzu*, Praha: Togga.
- Charvát M., 2016. *O politice, diskuzi a racionalitě*, v Škodová, M. & Škrábová, M., 2016. *Mediální smrt konsenzu*, Praha: Togga.
- Coleman, S. (2013) 'Debate on Television: The Spectacle of Deliberation', *Television & New Media*, 14(1), pp. 20–30.
- Corner, J. (2009) 'Public knowledge and popular culture: spaces and tensions', *Media, Culture & Society*, 31(1), pp. 141–149.
- Crossley, N. & Roberts, J.M., 2004. *After Habermas: new perspectives on the public sphere*, Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Dahlgren, P., 2009. *Media and political engagement: citizens, communication, and democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahlgren, P., c2000. *Television and the public sphere: citizenship, democracy and the media*, London: Sage Publications
- Debord, G., 1977. *Society of the spectacle*, Trans F, Perlman and J. Supak. Detroit, MI: Black and Red
- Dorogavtseta, I.S. 2010. *The crisis of social consciousness in a post totalitarian culture*, Chita: Gumanitarnyj Vektor
- Dovey, J., 2000. *Freakshow: first person media and factual television*, London: Pluto Press.
- Eagleton, T., 2001. *Idea kultury*, Brno: Host.
- Ekström, M, & Patrona, M (eds) 2011, *Talking Politics in Broadcast Media : Cross-cultural*

- perspectives on political interviewing, journalism and accountability*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Fairclough, N., 1995. *Media discourse*, London: Arnold.
- Ferree, Myra Marx, et al. "Four Models of the Public Sphere in Modern Democracies." *Theory and Society*, vol. 31, no. 3, 2002, pp. 289–324.
- Fišerová M., 2016. *Neomediální smrt postmoderny: rozepře naruby*, v Škodová, M. & Škrábová, M., 2016. *Mediální smrt konsenzu*, Praha: Togga.
- Foucault M., 1981. *Method*, v Storey, J., 2009. *Cultural theory and popular culture: a reader* 4th ed., Harlow, England: Pearson Longman.
- Fraser N., 1990. *Rethinking the public sphere: a contribution to the critique of actually existing democracy*, v CALHOUN, C. J. (1992). *Habermas and the public sphere*. Cambridge, Mass, MIT Press.
- Gamson, J 1998, *Freaks Talk Back: Tabloid Talk Shows and Sexual Nonconformity*, University of Chicago Press, Chicago. Available from: ProQuest Ebook Central
- Gomel, Elana. (2013). *Viktor Pelevin and Literary Postmodernism in Post-Soviet Russia*. *Narrative*, vol. 21. 309-321.
- Grossberg, L., 1992. *We gotta get out of this place: popular conservatism and postmodern culture*, New York: Routledge.
- Harmaan L., 2001. *Performing Talk in Tolson, Andrew*. (ed). 2001. *Television Talk Shows. Discourse, Performance, Spectacle*. London/ Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum
- Ingrid Oswald & Viktor Voronkov (2004) *The 'public-private' sphere in Soviet and post-Soviet society. Perception and dynamics of 'public' and 'private' in contemporary Russia*, *European Societies*, 6:1, 97-117.
- Jameson, F., 2016. *Postmodernismus, neboli, Kulturní logika pozdního kapitalismu*, Praha: Rybka Publishers ve spolupráci se sdružením SOK - sdružení pro levicovou teorii.
- Jason Mittell (2003) *Audiences Talking Genre: Television Talk Shows and Cultural Hierarchies*, *Journal of Popular Film and Television*, 31:1, 36-46.
- Iljin I., 2001. *Slovar tĕrminov*, Moskva
- Kellner, D., 1995. *Media culture: cultural studies, identity and politics between the modern and the postmodern*, London: Routledge.
- Křeček, J., 2013. *Politická komunikace: od res publica po public relations*, Praha: Grada.
- Lee B., 1992. *Textuality, Mediation, and Public Discourse*, in CALHOUN, C. J. (1992). *Habermas and the public sphere*. Cambridge, Mass, MIT Press.
- Lerner, YU. (2011). *Tele-terapiya bez psihologii, ili kak adaptiruyut Self na postsovetskom teleekrane*. *Laboratorium: Zhurnal social'nyh issledovanij*, (1), 116-137.

- Lipovetsky, G., 2001. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V čes. jazyce vyd. 2., Praha: Prostor.
- Litvintseva G.Y. 2014. *Svoeobrazie rossijskogo postmodernisma / Pecularity of russian postmodernism*, pp. 163-165.
- Livingstone, S.M. & Lunt, P., 2001. *Talk on television: audience participation and public debate*, London: Routledge.
- Llie, 2010. *Talk Shows*. Örebro University
- Luhmann, N., 2014. *Realita masmédií*, Praha: Academia.
- Lunt, P. and Stenner, P. (2005) 'The Jerry Springer Show as an emotional public sphere', *Media, Culture & Society*, 27(1), pp. 59–81.
- Lyotard, J.-F., 1993. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*, Praha: Filosofický ústav AV ČR.
- Machin, D. & Mayr, A., c2012. *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction*, London: Sage.
- Malinova O.Y., 2010. *Ideological Pluralism and the Transformation of the Public Sphere in Post-Soviet Russia*
- Marianna A. Fadeicheva (2009) *The Ideology and Discourse Practices of "Us-ism" in Contemporary Russia*, *Russian Social Science Review*, 50:5, 4-15.
- McLaughlin, L. (1993) 'Chastity Criminals in the Age of Electronic Reproduction: Re-viewing Talk Television and the Public Sphere', *Journal of Communication Inquiry*, 17(1), pp. 41–55.
- McRobbie, A., c2003. *Postmodernism and popular culture*, London: Routledge.
- Niklesová E., 2016. *Od debaty k talk show*, v Škodová, M. & Škrábová, M., 2016. *Mediální smrt konsenzu*, Praha: Togga.
- Örnebring, H. (2003) 'Televising the Public Sphere: Forty Years of Current Affairs Debate Programmes on Swedish Television', *European Journal of Communication*, 18(4), pp. 501–527.
- Petrusek, M., 2006. *Společnosti pozdní doby*, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Postman, N., 2010. *Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy*. Druhé, opravené vydání., Praha: Mladá fronta.
- Prochorova T.G. 2005. *Postmodernism v ruské proze: Uchebnoe posobie*. Kazan. gos. un-t, 96 s.
- Reifová I., 2010. *Konec televizní obludy?* V předmluvě k Postman, N., 2010. *Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy*. Druhé, opravené vydání., Praha: Mladá fronta.
- Reifová I., 2010. *Pojem popkulturního občanství jako teoretický rámec studia populární kultury v socialistické a post-socialistické společnosti*. *Naše společnost*, č. 8, s. 28–35

Storey, J., 2009. *Cultural theory and popular culture: a reader 5th ed.*, Harlow, England: Pearson Longman.

Šubrt, J., 2008. *Soudobá sociologie*, Praha: Karolinum.

Thornborrow J., 2002. *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*, Logman, 147p.

Timberg, BM 2002, *Television Talk : A History of the TV Talk Show*, University of Texas Press, Austin. Available from: ProQuest Ebook Central.

Tolson, A., (ed). 2001. *Television Talk Shows. Discourse, Performance, Spectacle*. London/ Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum.

Tolson, A, 2006. *Media talk : spoken discourse on TV and radio*. Edinburgh: Edinburgh University

Vartanova, E., 2012. *The Russian media model in the context of post-soviet dynamics* In: Hallin, D. and Mancini, P. eds. *Comparing Media Systems Beyond the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press

van Dijk, T. A. (1993) *Principles of Critical Discourse Analysis*, *Discourse & Society*, 4(2), pp. 249–283.

Zoonen, L. van, c2005. *Entertaining the citizen: when politics and popular culture converge*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Analyzované epizody:

- 1) 27.02.2018 dostupné z:
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1701067/video_id/1806569/viewtype/picture/
- 2) 19.03.2018 dostupné z:
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1727107/video_id/1827146/viewtype/picture/
- 3) 26.03.2018 dostupné z:
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1737027/video_id/1834786/viewtype/picture/
- 4) 27.03.2018 dostupné z:
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1738248/video_id/1835657/viewtype/picture/
- 5) 15.03.2018 dostupné z:
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1722047/video_id/1822768/viewtype/picture/
- 6) 02.04.2018 dostupné z:
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1744769/video_id/1841028/viewtype/picture/
- 7) 04.04.2018 dostupné z:
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1746707/video_id/1842768/viewtype/picture/

- 8) 18.06.2018 *dostupné z:*
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1822288/video_id/1902128/viewtype/picture/
- 9) 04.07.2018 *dostupné z:*
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1839330/video_id/1915487/viewtype/picture/
- 10) 17.06.2018 *dostupné z:*
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1821347/video_id/1901386/viewtype/picture/
- 11) 21.10.2018 *dostupné z:*
https://russia.tv/video/show/brand_id/21385/episode_id/1958928/video_id/2009606/

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Semenova Maiia

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2018/2019

E-mail diplomantky/diplomanta:

55192270@fsv.cuni.cz

Studijní obor/forma studia:

Mediální studia (prezenční)

Předpokládaný název práce v češtině:

Žánr politického Talk Show jako forma konstrukce "režimu pravdy" v autoritářské společnosti.

Předpokládaný název práce v angličtině:

Political Talk Show as a construction of "regime of truth" in authoritative society.

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)

LS 2018/2019

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Vznik nových forem reprezentace reality v médiích postmoderních společností nevyhnutelně vyvolá otázky jejich vlivu na stav měnícího se veřejného prostoru. V současném vědeckém diskurzu existují dvě protichůdné tendence, jež se snaží tento vývoj zachytit. První perspektiva vnímá zvýšení zábavní složky v komunikačním prostoru jako selhání mediálních institucí naplnit ideál veřejné sféry v pojetí J. Habermase, který by měl podle něj splňovat požadavky pro racionální kritickou debatu, jejíž cílem je dosažení konsenzu. Druhý proud myšlení je mnohem více optimistický ve svém hodnocení aktuální transformace, jelikož televizní formáty přesycené emocionálními projevy považuje za demokratizační prostor otevřený pro marginální hlasy ve společnosti. Tohle je reflexe, která spíš vede k reformulaci pojetí «veřejného» jako oblasti pro ustavení racionálního procesu deliberace. Namísto toho, je představená ideje vnímání veřejné sféry jako prostoru pro generování různých argumentů a snahu o vzájemné porozumění. Tyhle dvě zmíněné perspektivy by bylo užitečné využívat v roli normativního východiska pro analýzu televizní produkce v zemích založených především na liberálních a demokratických principech. V tomto ohledu žánr Talk Show se jeví jako obzvláště kontroverzní formát přitahující kritické pohledy uvnitř akademické obce. Nicméně v rámci autoritářského společenského řádu zkoumání tohoto žánru může přinést zcela odlišné výsledky, jednoznačně svědčící o zneužití interaktivní podstaty Talk Show k manipulativním účelům. Ve své diplomové práci bych se tedy chtěla věnovat právě tomuto aspektu žánru, a jak konkrétně jsou v něm tvořeny a udržovány významy k aktuálním tématům, o nichž je referováno v pořadu, a jaké veřejné oslovení v sobě to nese.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Cílem diplomové práce bude zjistit jakých vlastností nabývá veřejný prostor tvořený politickým Talk Show v postmoderním autoritářském Rusku. Postsovětská transformace v 90. letech způsobila v této zemi ztrátu předchozích základů pro sebe-pojetí individua. Po této stránce je zajímavé, jak zprostředkované formy reprezentace přispívají k formování nové opory v hodnotách. Jako empirický materiál bude zvolen diskuzní pořad „Večer s Vladimírem Solov'ovym“, jejímž záměrem je představení nejširšího spektra názorů na aktuální společenské problémy. Pokusím se tedy o zodpovězení následujících otázek: jakou sadu možných čtení ze strany publika struktura a forma pořadu nabízí, jaký model společnosti je zobrazen, jaký druh společenského vědomí je vyprodukován, jak je ustaven rámec morálně přijatelného, jaké spektrum možných slastí vyplývá z obsahu debat, jak všechno, co

v tomhle pořadu odehrává nutí diváka k tomu, aby neměl pochybnosti v pravdivosti zaznívajících výroku.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod
2. Teoretická část.
  - 2.1. Přehled problematiky tykající se konvergence politiky a zábavy v literatuře.
  - 2.2. Charakteristické rysy žánru politického Talk Show.
  - 2.3. Popis širšího historického, sociálního a kulturního kontextu v Rusku.
  - 2.4. Zvážení formy, struktury a institucionálního zasazení diskuzního pořadu «Večer s Vladimírem Solov'ovym».
3. Praktická část.
  - 3.1. Charakteristika metodologie výzkumu.
  - 3.2. Kritéria výběru výzkumného vzorku.
  - 3.3. Analýza diskurzu.
  - 3.4. Shrnutí empiricky zjištěných dat.
  - 3.5. Interpretace výsledku.
4. Závěr.

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Budou vybrány pět nejdůležitějších událostí, které v roce 2018 hýbaly politickým a společenským děním v Rusku. Každá z nich stane stěžejním bodem pro selekci a analýzu dvou – tří děl pořadu «Večer s Vladimírem Solov'ovym».

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Diskurzivní analýza

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

ŠKODOVÁ, Markéta a Michala ŠKRÁBOVÁ. Mediální smrt konsenzu. Praha: Togga, 2016.

Autorský tým dané publikace vychází z předpokladu o mimořádně neuspokojivém stavu veřejné diskuze charakterizovaný vysokou mírou polarizaci společnosti. Cílem práce je pomoci kriticko-analytického přístupu prozkoumat úlohu médií v tomto procesu.

LIVINGSTONE, Sonia M. a Peter LUNT. Talk on television: audience participation and public debate. London: Routledge, 2001.

V knize je uvažováno o novém veřejném prostoru, jež poskytuje možnosti pro aktivní participaci a zapojení občanů. Funkci televize je tedy vnímána jako zprostředkující vzdělávání a informaci, nicméně jsou zmíněná možná rizika a nebezpečí.

ZOONEN, Liesbet van. Entertaining the citizen: when politics and popular culture converge. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, c2005. Critical media studies

Výchozím bodem této knihy je stanovisko, že entertainizace politiky není ohrožením pro občanství a demokratický projekt, ale naopak může sloužit k jejím posílení.

BENNETT, Lance W. News: the politics of illusion. Tenth edition. Chicago: The University of Chicago

Press, 2016.

Autor se zabývá současnou transformací podmínek pro fungování médií a vysvětluje možné výsledky pro politickou informaci.

DOVEY, Jon. *Freakshow: first person media and factual television*. London: Pluto Press, 2000.

V této monografii autor přehledně zobrazuje rysy nově vzniklé kultury intimity a vyjadřuje svůj poněkud skeptický postoj vůči demokratickému potenciálu těchto změn, ale snaží se reformulovat pojetí "veřejného" v nové politické a ekonomické realitě.

WODAK, Ruth. *The politics of fear: what right-wing populist discourses mean*.

Nabízí docela odlišný rámec pro chápání nové vlny zrození populistických hnutí, jenž vysvětluje tento fenomén nejen neoliberalními změnami v politice. Jde ale především o zakořeněných v evropské mentalitě strašících, k nimž populisté apelují a dostávají se tak na vrchol, zároveň ovšem vylučují určité společenské skupiny.

PARKIN, Michael. *Talk show campaigns: presidential candidates on daytime and late night television*

Autor zkoumá strategické využívání žánru Talk Show politiky v prezidentských kampaních a vysvětluje jeho roli v politické komunikaci.

EKSTRÖM, Mats a Marianna PATRONA. *Talking politics in broadcast media: cross-cultural perspectives on political interviewing, journalism and accountability*. Amsterdam: Benjamins, 2011.

Kniha je shrnutím několika case-studies zkoumajících mediované politické interakce a objevuje současné trendy v mediálním a politickém diskurzu napříč různými kulturními kontexty.

TOLSON, Andrew. *Media talk : spoken discourse on TV and radio*. Edinburgh: Edinburgh University, 2006. v, 193.

Analýza zprostředkované řeči na televizi a radiu poskytuje informovaný vhled do způsobu vytváření relací, který by byl pro publika co nejvíc přitažlivý a atraktivní.

JØRGENSEN, Marianne a Louise PHILLIPS. *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage Publications, 2002

V knize jsou uvedené tři základní přístupy diskurzivní analýzy, jejich teoretické zaměření a metodologické nástroje pro uskutečnění empirického výzkumu. Autoři také poukazují na možnost úspěšné kombinace těchto přístupů.

SCHIFFRIN, Deborah, Deborah TANNEN a Heidi Ehernberger HAMILTON. *The handbook of discourse analysis*. Malden (Mass.)

Zahrnuje nejen charakteristiku řady hlavních směrů diskurzivní analýzy, ale mimo jiné obsahuje množství příkladů analýzy různých komunikačních projevů.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Relevantní práce, které by se zabývaly totožným tématem, jsem nenalezla, proto tady uvádím ty, jejichž téma se jen částečně shoduje s tématem této práce:

- 1) KOPŘIVOVÁ, Jitka. Srovnání misantropní talk Show Jana Krause a filantropní talk show Marka Ebena Na plovárně. 2015. Vedoucí práce Irena Reifová.
- 2) Válkyová, Veronika. Aspects of Conversation in a Talk Show Discourse. 2015. Vedoucí práce Jan Chovanec

Datum / Podpis studenta/ky

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

.....

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT **VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ** A VE **DVOU** VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A **NECHAT VEVÁZAT** DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.